T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
FELSEFE BİLİM DALI

SAPKIN REJİM DEMOKRASİ: PLATON –ARİSTOTELES ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Bengü ÖZYÜREK ŞAHİN

Danışman
Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA

Yüksek Lisans Tezi

Ocak 2015
KAYSERİ

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
FELSEFE BİLİM DALI

SAPKIN REJİM DEMOKRASİ: PLATON-ARİSTOTELES ÖRNEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Bengü ÖZYÜREK ŞAHİN

Danışman
Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA

Ocak 2015
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Bengü ÖZYÜREK ŞAHİN

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

"Sapkın Rejim Demokrasi: Platon-Aristoteles Örneği" adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan	Danışman
Bengü Ö. ŞAHİN	Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA

Felsefe Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA

Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA danışmanlığında Bengü ÖZYÜREK ŞAHİN tarafından hazırlanan "Sapkın Rejim Demokrasi: Platon-Aristoteles Örneği" adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı'nda **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

28/01/2015

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA .....

Üye : Doç. Dr. Musa Duman .....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Sinan Kılıç.....

ONAY

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 26/02/2015 tarih ve 05 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../....

Prof. Dr. Lütfullah CEBECİ
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimi sürecinde bilgi ve tecrübeleriyle bana yön veren değerli hocam ve danışmanım Sayın Prof. Dr. Arslan Topakkaya'ya, felsefi metinlere farklı açılardan yorum yapabilmemi sağlayan Doç. Dr. Mustafa Yıldız'a,Yrd. Doç. Dr. Sinan Kılıç'a ve Prof. Dr. Ramazan Ertürk'e teşekkür ederim.

Bu yoğun ve yorucu süreçte büyük bir sabır gösteren kızım Sudenaz'a ve eğitimimin her sürecinde yanımda olan, desteğini ve emeğini benden esirgemeyen eşime teşekkürlerimi sunuyorum.

Bengü Ö. ŞAHİN

Kayseri, Ocak 2015

SAPKIN REJİM DEMOKRASİ: PLATON-ARİSTOTELES ÖRNEĞİ

Bengü ÖZYÜREK ŞAHİN

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2015

Danışman: Prof. Dr. Arslan Topakkaya

ÖZET

Yüzyılımızın en popüler yönetim şekli "demokrasi" zamana ve toplumlara göre farklılıklar göstermekte ve anlamıyla ilgili değişik yorumlar yapılmaktadır. Bu yüzden "olması gereken demokrasi" ile "olan demokrasi" arasında farklılıklar karşımıza çıkmaktadır. Bugün övülüp göklere çıkarılan demokrasiye binlerce yıl öncesinde aynı anlam yüklenmemiştir.

Düşünce tarihinin en önemli iki sistem filozofu olan Platon ve Aristoteles için "demokrasi" farklı bir anlama sahipti. "Sapkın Rejim" olarak nitelendirdikleri demokrasi, savunduğu ilkelerle istenilmeyen yönetim şekilleri arasında yerini almıştır. Siyaset anlayışlarında ahlaki ilkelere sıkı sıkıya bağlı kalan Platon ve Aristoteles için "eşitlik" ve "özgürlük" söylemleriyle erdemleri alt üst eden bu yönetim şekli "sapkın" rejimler arasındaki yerini almıştır. Çalışmamızda "demokrasi" söylemi Platon ve Aristoteles'in bakış açılarıyla ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Platon, Aristoteles, Demokrasi, Sapkın, Siyaset,Eşitlik, Özgürlük

DEVIANT REGIME DEMOCRACY: EXAMPLE OF PLATO-ARISTOTLE

Bengü ÖZYÜREK ŞAHİN

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences

M. Sc. Thesis, January 2015

Supervisor: Prof. D. Arslan Topakkaya

ABSTRACT

Democracy, the most popular goverment our century, shows variations depending on time and community and thus commented in different ways. Therefore, there are differences between "democracy that has to exist" and "democracy that exist". The democracy that is praised and vaunted today was not attributed this meaning thousands of years ago.

"Democracy" had different meaning for Plato and Aristotle, the most important two system philosophers of history of thought. Democracy, which they characterized as "Deviant Regime", was placed whith unwanted government forms due to the principles it supported. Wrecking virtues with its "equality" and "freedom" expressions, this government form was place damong "deviant" regimes by Plato and Aristotle who adhered to moral principles in their politics understandings. In this study, "democracy" expression will be approached from Plato's and Aristotle's views.

Key Words: Plato, Aristotle, Democracy, Deviant, Politics, Equality, Freedom

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK ..... **i**
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI ..... **ii**
ONAY ..... **iii**
TEŞEKKÜR ..... **iv**
ÖZET ..... **v**
ABSTRACT ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
ESKİ YUNAN'DA SİYASİ YAPI

1.1.KENT DEVLETİNİN (POLİS) ORTAYA ÇIKIŞI 5
1.2.ATİNA VE DEMOKRASİ 7
1.2.1. Atina'da Solon Dönemi 9
1.2.2. Kleisthenes ve Perikles Dönemleri 11
1.2.3. Sofistler ve Sokrates 15

İKİNCİ BÖLÜM
PLATON'UN SİYASET ANLAYIŞI VE DEMOKRASİ

2.1. YÖNETİM ŞEKİLLERİ VE SINIFLANDIRILMASI 22
2.1.1. Patriarşi 23
2.1.2. Monarşi 24
2.1.3.Aristokrasi 25
2.1.4. Timokrasi 26
2.1.5. Oligarşi 28
2.1.6. Demokrasi 30
2.1.7. Tiranlık 32
2.2. YÖNETİM ŞEKİLLERİ VE ERDEMLERİ 34
2.3. SAPKIN REJİM DEMOKRASİ 39

2.4. İDEAL DEVLET 46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARİSTOTELES'İN SİYASET ANLAYIŞI VE DEMOKRASİ

3.1. YÖNETİM ŞEKİLLERİ VE SINIFLANDIRILMASI 53
3.1.1. Monarşi 55
3.1.2. Tiranlık 56
3.1.3. Aristokrasi 57
3.1.4. Oligarşi 59
3.1.5. Politeia (Anayasal Yönetim) 60
3.1.6. Demokrasi 62
3.2. İDEAL DEVLETİN ÖZELLİKLERİ 64
3.3. SAPKIN REJİM DEMOKRASİ 70
SONUÇ 78
KAYNAKLAR 86
ÖZGEÇMİŞ 92

GİRİŞ

Filozofların, siyasetçilerin, toplumbilimcilerin binlerce yıldır tartıştıkları konu ve günümüzde bile hala sorgulanmaya devam eden "demokrasi" ve "demokrasinin uygulanabilirliği" sorunudur. Her çağda kendine yer bulan demokrasi, en iyi yönetim şekli olarak ya göklere çıkarılmış, ya da bizim burada ele aldığımız şekli ile "sapkın rejim" ya da istenilmeyen rejim olarak yerilmiştir. İnsanlık toplu halde yaşamaya başladığı tarihten itibaren yönetim sorunu ile karşı karşıya kalır ve en iyi olana ulaşmaya çalışır. Bu süreç içerisinde monarşi, aristokrasi, oligarşi, tiranlık, demokrasi gibi farklı yönetim şekilleri ortaya çıkar. Günümüze kadar süren "ideal yönetim" şeklinin cevabını şimdilik "demokrasi" kazanmış gibi görünmektedir. Özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında, demokrasinin önemi daha da çok artar.

Birçok siyasetçi ve filozofun tartıştığı demokrasi nedir? Günümüzde insanların kendi kendilerini yönetmeleri olarak tanımlanan demokrasi en iyi yönetim biçimi olarak algılanır. Demokrasinin günümüzde artan öneminin nedeni özgürlük ve eşitlik söylemlerinde bütün toplumu kapsayıcı bir özellik taşımasından ileri gelir. Demokrasi sadece siyasal alanda mı kalmalı, yoksa ekonomi, ahlak, toplumsal yaşam gibi alanlara da dahil olmalı mı? Bugün demokrasi daha çok insan hakları ile birlikte anıldığı için bir kavram kargaşası yaşanmaktadır. Hangisi hangisini kapsar, demokrasi adına oluşturulan teoriler de birbirleriyle bu noktada çatışır.

Demokrasinin beşiği olarak kabul edilen Antik Yunan'da demokrasinin kelime anlamı olarak kullanılışına baktığımız zaman bugünküyle örtüştüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz. Antik Yunan'da "halkın idaresi veya yönetime dahil olması" anlamına gelen demokrasi, günümüzde olduğu gibi toplumdaki bütün insanları kapsamaz. Çünkü özgür ve köle şeklinde insanların ikiye bölündüğü bir toplumsal yapılanma vardır. Halkın yönetime dahil olması sadece özgür erkekler için geçerli olan, sınırlı bir demokrasidir. Bu açıdan demokrasinin evrimi değerlendirildiği zaman, insan haklarının neden demokrasiyle iç içe geçtiği rahatlıkla anlaşılabilir.

Bir polis devleti olan Atina'da Solon ile başlayan ve Perikles ile zirveye ulaşan demokrasi, filozofların tartıştığı en önemli problemlerden biri haline gelir. Çünkü bu döneme kadar insanlar arasındaki farkın soyluluk ve servetle ölçüldüğü bir toplumda bu başat unsurlar birden anlamını kaybeder. Artık yoksul ve cahil halk da kendine

yönetimde bir yer bulmaya başlar. Perikles'in yönetiminde altın çağını yaşayan demokrasi, sonrasında sofist düşünürlerin bazıları tarafından da göklere çıkarılır. Eşitlik, özgürlük, adalet gibi kavramları ön plana çıkaran sofist filozoflar felsefe içerisinde insan ve toplum konularını daha çok vurgulamışlardır. Sofist filozofların bir kısmı demokrasinin insan doğasına en uygun yönetim şekli olduğunu vurgular.

Sofistlerin düşüncelerini eleştiren Sokrates, demokrasiyi doğrulamasa da, erdemliliğin sonradan eğitimle kazanılabileceğini, soyluluk ve zenginlik gibi değerlerin önemsiz olduğunu vurgulayarak aslında demokratik bir düşünce tarzı ortaya koyar. O'na göre, yöneticiler soylular ya da zenginler arasından değil, erdemli ve bilgili insanlar arasından seçilmelidir. Böylece siyasetin ahlakileştirilmesi süreci başlamış olur. Sokrates, antidemokratik bir filozof olarak mı değerlendirilmelidir? Bu sorunun cevabı tartışmalıdır ama düşünce sistemine baktığımız zaman demokrasiye yönelik eleştirilerinin oldukça demokratik olduğunu belirtebiliriz.

Siyaset-etik birleşmesini ortaya koyan isimler Platon ve Aristoteles'tir. Her iki filozof da siyasi düşüncelerini ahlaki temeller üzerine oturturlar. Toplumsal mutluluğu erdem kavramı ile paralel götürürler. Siyaset felsefesi alanında sistem oluşturan bu iki filozof, yönetim şekilleri üzerinde dururlar ve ideal yönetim şeklinin cevabını vermeye çalışırlar. Bu çalışmada demokrasiyi olumsuz anlamda ele alan bu iki filozof üzerinde durulacak ve demokrasi eleştirilerinin nedenleri açıklanmaya çalışılacaktır.

Platon için "demokrasi" istenilmeyen bir yönetim şeklidir. Demokrasiyi yasalı ve yasasız demokrasi olarak iki şekilde ele alan Platon'a göre, yasasız demokrasi sapkın bir rejimdir. Çünkü burada bir renk cümbüşü vardır. Burada istediğiniz her tür insana rastlayabilirsiniz. Bütün bu insanlar her türlü siyasal hakka sahip olduklarını düşünürler ve asla yer almamaları gereken yönetim sürecine dahil olurlar. Bu tarz bir yönetimde her türlü sesi duyabilirsiniz, herkes kendisinin haklı olduğuna inanır ve herkes kendi düşüncesinin yasa olmasını ister. Böyle bir ortamda düzen değil sadece kaos olur. Platon demokrasiye hiçbir şekilde inanmaz ve güvenmez. O'na göre demokrasinin ulaşacağı son nokta despotizmdir.

Siyaseti "idealist" bir çizgide ele alan Platon'a göre, öğrencisi Aristoteles daha "realist" bir duruş sergiler. Aristoteles siyasi alandaki düşüncelerini geçmişten kendi yaşadığı döneme kadar gelen bütün anayasaları inceledikten sonra şekillendirir. O, demokrasiye

Platon'a göre daha ılımlı yaklaşır. Ancak bu demokrasiyi tasvip ettiği anlamına gelmez. Hem Platon hem de Aristoteles yönetimdeki "seçkinci aristokratik" tavırlarından vazgeçemezler. Demokrasinin ortaya koyduğu "bütün insanların eşit olması" fikri, hem Aristoteles hem de Platon için kabul edilemez bir durumdur. Çünkü her ikisi için de kölelik olması gereken bir yapıdır.

Demokrasi bugün de önemini özgürlüğe ve eşitliğe yaptığı vurgulamayla sağlar. Ancak Platon ve Aristoteles demokrasinin bu söylemine karşı olumsuz tavır takınırlar. Bunun nedeni olarak da böyle bir düzen içerisinde herkes özgür ve eşit olacağı için yönetim gibi önemli bir alanda da herkes söz sahibi olur. Bunun sakıncaları nelerdir? Her iki filozofta böyle bir yönetimin bozuk olacağını ve beraberinde despotik yöneticiler doğuracağını savunurlar. Her aşırılığın arkasından baskı ve terör ortamı oluşur.

Platon ve Aristoteles'in demokrasi karşıtlığı yaşadıkları çağın toplumsal yapılanmasına göre değerlendirildiğinde daha mantıksal bir çerçeveye oturtulabilir. Günümüzde kölelik, insan haklarına aykırı ve kabul edilemez bir durumdur. Ancak onların yaşadığı dönem açısından kölelik olması gereken bir yapıdır. Özgür insan ve köle ayırımının yaşandığı bir toplumda demokrasiye sıcak bakılmaması oldukça normaldir. Ama filozofların hepsi Platon ve Aristoteles gibi düşünmezler. Onların öncesinde yaşamış olan sofistlerin büyük bir kısmı "bütün insanların eşit olduğu" düşüncesini savunur. Bu eşitliği ve özgürlüğü ortaya koyacak olan tek sistem de demokrasidir.

Demokrasinin sapkın rejim ya da istenilmeyen rejim olarak nitelendirilmesinin gerekçelerinin Eski Yunan'daki siyasi yapıya ve bu dönemdeki filozofların düşüncelerine bağlı olarak değerlendirildiği bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Burada demokrasiyi savunanlar ve savunmayanlar şeklinde bir ayırım yapılmayacaktır. Çalışmanın amacı demokrasinin ortaya çıktığı topraklarda nasıl bir değişim geçirdiğini, övülüp göklere çıkarılan bir yönetim şekliyken neden bazı düşünürler tarafından olumsuz olarak nitelendirildiğini ortaya koymaktır. Bunun için Platon ve Aristoteles örnekleri üzerinden hareketle "demokrasi"nin neden sapkın rejim ya da istenilmeyen rejim olarak nitelendirildiği aktarılmaya çalışılacaktır.

Çalışmaya öncelikli olarak Eski Yunan'daki siyasi ve toplumsal yapının incelenmesiyle başlanmıştır. Demokrasinin beşiği olan Eski Yunan'da polislerin oluşumu, bu farklı yapılanmayla birlikte demokrasinin ortaya çıkışı, genel hatlarıyla siyasi yöneticiler ve

filozoflar çerçevesinde verilmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde Eski Yunan'ın siyasal ve toplumsal yapısının ele alınmasının bir diğer nedeni de Platon ve Aristoteles'i olumlu ve olumsuz anlamda etkileyen isimlerin bu dönemde yaşamış olmalarıdır. Özellikle sofistler ve Sokrates'in fikirleri, bu iki filozofun düşünceleri üzerinde oldukça etkili olmuştur.

İkinci bölüm Platon ve siyasi düşünceleri üzerine hazırlanmıştır. Bu bölümün hazırlanmasının amacı Platon'un demokrasiyi neden istenilmeyen yönetimler arasına koyduğunun gerekçelerini ortaya koymaktır. Bunun için öncelikli olarak Platon'un yönetim şekilleri sınıflandırması ve buna bağlı olarak sınıflandırmada ahlaki değerlerin yeri incelenmiştir. Platon'da ahlak ve siyaset iç içe geçmiş bir şekilde olduğu için yönetim şekilleri ve sahip oldukları erdemleri açıklayan bir bölüm hazırlanmıştır. Çalışmada Platon'un yönetim şekilleri ve erdemlerine öncelik verilmesinin nedeni, demokrasiyi hangi açılardan olumsuz olarak değerlendiğinin gerekçelerini ortaya koymaktır. Daha sonra demokrasi eleştirisinin temel nedenlerine yer verilerek Platon'un "ideal devlet" modeli açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde Aristoteles'in siyaset anlayışı incelenmiştir. Platon da olduğu gibi Aristoteles'te de siyaset ve ahlak iç içe geçmiş durumdadır. Bu bölümde de ikinci bölümde olduğu gibi Aristoteles'in demokrasiye olumsuz yaklaşmasının nedenleri araştırılmıştır. Bunun için öncelikli olarak Aristoteles'in yönetim şekilleri sınıflandırması ve bu sınıflandırmada ahlaki değerlerin yeri incelenmiştir. Bu bölümde de Platon'da olduğu gibi yönetim şekillerinin önce verilmesinin nedeni bütün yönetim şekilleri içerisinde demokrasinin neden beğenilmediğini yansıtabilmektir. Ardından O'nun "ideal devlet" tasarımı açıklanarak demokrasi eleştirisi üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESKİ YUNAN' DA SİYASİ YAPI

1.1. KENT DEVLETİNİN (POLİS) ORTAYA ÇIKIŞI

Tarihin tanıdığı ilk demokrasi, Eski Yunan'da bir "kent devleti" çerçevesinde var oldu. Kent devletinin özellikleri, bu ilk demokrasinin özelliklerini de büyük ölçüde belirledi. Mezopotamya'daki kent devletlerinin başlangıç aşamasında da görülen bazı "ilkel demokratik kurumlar", Eski Yunan'ın süreklilik kazanan kent devletleri koşullarında gelişmek olanağını buldular.[1] Kurulan bu kent devletleri Yunan toplumunun zengin felsefi dünyasının oluşmasındaki en önemli faktörlerdendir.

Eski Yunan toplumunun "kent devletleri" şeklinde kurulmalarının en önemli sebepleri olarak Dorlar'ın istilalarını ve coğrafi koşullarını gösterebiliriz. Dorlar'ın saldırılarından kaçan Yunanlılar, Anadolu'daki güçlü devletlerin varlığı nedeniyle, Anadolu'nun iç kısımları yerine, kıyı bölgelere yerleşmişlerdir. Kentler, güvenliklerini sağlamak amacıyla genellikle savunmaya daha elverişli olan tepelerde kuruldu ve aşağılara doğru yayıldı.[2] Coğrafi koşullara bağlı olarak gelişen bu yerleşme şekli kent devletlerinin güçlenmesine neden olmuştur.

Polis; tapınak ve bina yönetimlerinin toplandığı Akropolis, pazaryeri ve tiyatrodan oluşan resmi yapılar ile kent ve onun çevresindeki köy ve tarım alanlarını kapsayan bir siyasal varlık olarak görünüyordu. Polis bir kent ya da bir siyasal birlik dışında, kendine özgü nitelikleriyle tarihte ilk defa ortaya çıkmış bir yaşam biçimidir.[3] Ancak bu yeni oluşum Yunanlıların tek bir çatı altında birleşmesine engel olur.

Kent devleti örgütlenişinin süreklilik kazanmasının ilkel demokratik kurumların genişletilmesine, birbirlerini tanıyan vatandaşlarda sınıf bilincinin erkenden uyanması

---

[1] Ahmet Taner **Kışlalı**, Eski Yunan'da Demokrasi Ve Demokratik Düşünce, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:17, Sayı:1, 1984, s. 63.

[2] Mehmet Ali **Ağaoğulları**, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, İmge Yayınevi, Ankara, 2004, s. 13.

[3] Yaşar Şahin **Anıl**, *Antik Çağda Demokrasinin Doğuşu*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 85.

sonucunda siyasal gruplaşmaların ve sonuçta siyasal düşünüşün gelişmesine katkıları olmuştur.[4] (…) Yunan'da demokrasi devletlerin küçüklüğüne bağlıydı.[5] Eski Yunan'da birbirinden bağımsız, farklı özelliklere sahip birçok polis bulunuyordu. Bu kadar farklılığın bir arada oluşu her ne kadar siyasi, ekonomik ve kültürel alanda ilerlemeyi sağlasa da, olumsuz yönleri de vardır. Yunanlıların polislere bağlılığı, polisler arasında sürekli çatışmalara yol açmış ve Yunanlıların birleşmesine engel olmuştur.[6] Bu çatışmalar ve iç savaşlar Yunanlıların tek bir devlet çatısı altında, sistemli ve bütüncül bir yapı oluşturamamalarının en önemli nedenidir.

Kent, Antik Yunanlılar için çok şey ifade eder. Herkes yaşadığı kentle tanımlanır. Vatandaşlık kimliğini oluşturan şey etnisite, nesep değil; kentliliktir. İnsanlar kendilerini Atinalı, Spartalı, Caunoslu olarak tanımlardı. Kent kimliği etrafında cemaat yapısını andıran organik bir yapılanma gelişmiştir. Herkes kentin ana kimliğiyle bütünleşmiştir. Yaşamak, Antik Yunan'da bir kente dahil olmak anlamına gelir.[7] Antik Yunan'daki bu yapılanmaya bağlı olarak her kentin kendine özgü dini, ekonomik, siyasi ve kültürel özellikleri vardır. Antik Yunan dünyasının siyasi sembolü polislerdir.

Eski Yunan'da toplum üç sınıfa ayrılır: Köleler, yabancılar ve vatandaşlar. Köleler; hiçbir hakka sahip değildir. Onlar, Aristoteles'in deyişiyle, sadece "canlı aletler" dir.[8] Üretim büyük ölçüde köle emeğine dayalıdır; hatta bazı kamusal görevleri köleler yerine getirir. Kölelerin polisin maddi gereksinimlerini sağlaması, yurttaşların çeşitli kültürel etkinliklerde bulunmaları ve siyasetle uğraşmaları için gerekli boş zamanı yaratır; böylece doğrudan demokrasinin gelişmesine uygun bir ortam da hazırlanmış olur.[9] Eski Yunan'daki bir diğer sınıf olan yabancılar ise, ticaretin ve zanaatın gelişmesiyle birlikte ortaya çıkar ve bu alandaki ekonomik hareketliliği sağlayan sınıftır. Yabancılar her alanda özgürdürler ancak vatandaşlık hakkına sahip değillerdir. Bir Yunanlı için özgür olmak köle olmamaktır. Özgürlük beraberinde birçok hakkı da getirir. Yunan toplumunun sahip olduğu bu sınıfsal yapıda, demokrasi sadece özgür erkekleri kapsar.

---

[4] Alaeddin **Şenel**, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996, s. 113.
[5] Nejat **Bozkurt**, *Hegel Fikir Mimarları Dizisi-1*, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 145.
[6] Ernstvon **Aster**, *İlkçağ Ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, (Çev. Vural Okur), İm Yayınları, İstanbul, 2005, s. 58.
[7] Ömer **Çaha**, *Siyasi Düşüncelere Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul, 2013, s. 16.
[8] **A.g.e.,**, s. 17.
[9] **Ağaoğulları**, s. 21.

Kabile yaşamından kent yaşamına geçişle birlikte kent merkezli düşünce ön plana çıkar. Siyasal alanda ön plana çıkan birey değil, devlettir. Devlet, her tür ahlaki, beşeri, kültürel ve sanatsal tekâmülün nihai noktası olarak kabul edilir. Birey-devlet ilişkisinde öncelik devletindir ve bireyin mutluluğu devlete bağlıdır.[10] Buradaki bireysel mutluluk sadece vatandaşları kapsar. Toplumsal yaşamda köleler ve vatandaşlar her türlü üretim ve ihtiyaçları karşıladıkları için, vatandaş olarak tanımlanan özgür erkeklerde siyasetin içinde rahatlıkla yer alabilirler. Bu yüzden her özgür erkek aynı zamanda bir siyasetçidir. Siyasal alanın içinde yer almak doğal bir süreçtir ve bir yaşam şeklidir. Bu toplumsal sınıflaşma içinde belli bir azınlık her türlü hakka sahip olduğu için siyasetçi gibi bir meslek oluşmaz, çünkü her vatandaş aynı zamanda bir siyasetçidir.

Eski Yunan'da ön plana çıkan iki kent devleti vardır: Sparta ve Atina. Biz burada Atina'daki demokrasinin gelişimi üzerinde duracağız. Atina üzerinde durmamızın nedeni, Platon ve Aristoteles'in demokrasi eleştirilerinin temelinde bu kent devletindeki demokrasi anlayışının yatmasıdır. Sparta daha çok timokratik bir yapılanmaya sahiptir. Bu yüzden Atina'daki gibi siyasi ve felsefi düşünce gelişmez. Daha çok savaş sanatları alanında ilerleme gösterirler. Atina, Eski Yunan'da demokrasinin en görkemli örneği iken, Sparta antidemokratik duruşuyla Atina'nın karşı kutbunda yer alır.

1.2. ATİNA VE DEMOKRASİ

Atina'da yönetim biçimi demokrasidir, aslında tam bir demokrasi değil, oligarşik bir demokrasi vardır. Çünkü bütün Atinalılar değil, sadece özgür olan erkekler yurttaş statüsünde görülür. Dolayısıyla sadece bu yurttaşlar haklardan yararlanır.[11] Yani var olan demokrasi, günümüz demokrasisi gibi bütün halkı kapsayan bir yönetim değil, sınırlı bir demokrasidir.

Atina demokrasisi, bütün vatandaşların veya onların büyük bir kısmının siyasi kararları gerçekten doğrudan doğruya alabildikleri küçük şehir devletinde tatbik edilmiştir.[12] Ancak buradaki vatandaş kavramına kimlerin dahil olduğunu bir kez daha vurgulamak gerekirse: "Atinalıların vatandaşlığı bizim anladığımızdan daha değişik anlamalarındadır. Yerleşmiş yabancılar (metekler) kadınlar, çocuklar ve köleler bu

---

[10] **A.g.e.**, s. 20.

[11] Nur Yeliz **Gülcan**, "Platon ve İdeal Devleti", *Antik Yunan'da Felsefe ve Çağımıza Etkileri (iç.)*, (Ed. Yavuz Kılıç), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2011, s. 110.

[12] Henry B. **Mayo**, *Demokratik Teoriye Giriş*, (Çev. Emre Kongar), Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1964, s. 29.

kavramın dışında kalırlar. Vatandaşlık gelenekseldri. Bir doğum meselesidir ve nadiren elde edilir."[13] Yani Eski Yunan'daki sınıfsal ayırım nettir, bazı insanlar doğuştan özgürdür, bazı insanlar ise doğuştan köledir.

Atina'da demokrasi sürecine geçiş farklı yönetim şekillerinin tecrübe edilmesinden sonra gerçekleşir. İlk olarak krallık sisteminin oluşmasında kan bağına dayalı kabilelerin büyük rolü vardır. Krallığın bu kabilelere dayalı olması, kralın hemen her önemli kararda kabilelerin ve büyük aile reislerinin görüşlerine başvurmasını zorunlu kılmıştır. İşte "Yaşlılar Meclisi'nin ve dolayısıyla aristokrasinin temeli böyle oluşur."[14] Krallık döneminde, toprakların mülkiyeti belli bir azınlığın eline geçince feodal yapılanma kendiliğinden ortaya çıkar. Zengin soylular sınıfı kralın yetkilerine etkili bir şekilde müdahil olmaya başlayınca, krallık eski itibarını kaybeder. Böylece tek kişinin yönetiminden, oligarşi diye adlandırılan azınlığın yönetimine geçilir.

Atina'da krallığın itibarını kaybettiği sürece kadar gelinen aşamada toplum; büyük toprak sahibi aristokratlar, küçük toprak sahibi köylüler, zanaatkarlar ve kölelerden oluşur. Ne var ki; aristokratların köylüleri sömürmeye başlaması ve kent esnafının da öncelikle deniz ticaretinin sağladığı olanaklarla belli bir zenginliğe tırmanıp sınıf bilincine erişmesiyle "Kadim" toplumsal denge bozulmakta gecikmez. [15] Bu kadim toplumsal dengeyi bozan süreç deniz ticaretiyle birlikte gelen ekonomik canlanmanın ortaya çıkardığı yeni zengin orta sınıftır.

Atina'da siyasal iktidarı elinde bulunduran soylular, topraklarını genişletip servetlerini artırdıkça, yoksul kitlelerin yoğunlaşan tepkisiyle karşılaşmaya başlar. Servet ayrımlarının derinleşmesi ve sınıflar arasındaki uçurumun büyümesiyle birlikte toplumsal-siyasal çatışmalar daha keskin biçimler alır. 632'de yoksul halkın desteğini alarak bir darbe ile iktidarı ele geçirmeye kalkışan Kylon'un girişimi, soylu aileler tarafından güçlükle önlenebilir. [16] Aristokratlar ortaya çıkan bu tehlike karşısında yasaları bir kez daha gözden geçirirler.

Toplum düzeninde meydana gelen olumsuz durum aristokratlar tarafından ortaya konulan "Drakon Yasaları" ile ortadan kaldırılmaya çalışılır. Drakon Yasaları,

---

[13] **A.g.e.**, s. 36.
[14] **Kışlalı**, s.63.
[15] **Anıl**, s.89.
[16] **Ağaoğulları**, s.27.

aristokratların, zenginlerin mallarını ve canlarını çoğu kere ölüm cezalarıyla korumaya çalışıyordu.[17] Bu yasalar sınıflar arasındaki çatışmayı geçici bir süre de olsa bastırır. Ancak yasalarla baskı altına alınan sınıflar, bir süre sonra güçlenerek yeniden ortaya çıkar ve toplumsal düzen yerini tekrar karmaşaya bırakır.

Aristokratlar ve zenginler arkalarına aldıkları Drakon yasalarıyla, diğer sınıfları olabildiğince sömürmeye çalışırlar ve halk da, artık burjuvalaşmış kent esnafıyla birlikte, bu korkunç sömürü iştahına karşı kendini var gücüyle savunur. [18] Bu kaos durumundan kurtulmanın yollarını arayan Atina çareyi Solon'un reformların da aramaya başlar.

1.2.1. ATİNA'DA SOLON DÖNEMİ

Yaklaşık olarak MÖ 600 yıllarında Atina'da, demokrasinin kurucusu olarak nitelendirilen Solon (MÖ 640-635/MÖ 559) siyaset sahnesine çıkar. Yoksul düşmüş soylu bir aileden gelir. Bir süre deniz aşırı ticaretle uğraşır. MÖ 600'lerde Salamis Adası'nı Megaralılardan almak için düzenlenen savaşta gösterdiği başarılarla dikkatleri üzerine çeker. Bu dönemde Atina'da bir kaos ortamı vardır. Bir tarafta Drakon Yasalarından[19] güç alan ve diğer sınıfları sömürmeye çalışan aristokratlar ile zenginler sınıfı; diğer tarafta bu sömürüye karşı mücadele veren köylüler ve orta sınıf vardır. Böyle bir ortamda yeni arkhon olarak Solon ortaya çıkar ve toplumsal yapıdaki adaletsizliği yasalarla düzenlemeye çalışır.

Solon, İ.Ö. 594'te, hem mülksüz köylülerle aristokratlar arasındaki ekonomik çatışmayı, hem kır zenginleri (aristokratlar) ile kent zenginleri (kentsoylular) arasındaki siyasal çatışmayı uzlaşmaya bağlaması için, olağanüstü yetkilerle donatılmış arkhon seçilip "yasa koyucu" olarak atanmıştır.[20] Solon Yunan toplumunda yaptığı düzenlemelerle demokrasinin öncüleri arasında yer alır.

Atinalı soylular önce Drakon yasalarıyla (M.Ö. 624) yoksul kitlelerin düzene karşı hareketlerini çok ağır biçimde cezalandırırlar. Daha sonraki aşamada cezaların

---

[17] **Şenel**, s.116.
[18] **Anıl**, s. 90.
[19] Drakon Yasaları, neredeyse bütün suçlar için ölüm cezası öngörüyordu. Bu nedenle, bunların "mürekkeple değil, kanla yazıldığı söylenmiştir." Daha fazla bilgi için bakınız: Mehmet **Yetiş**, "*Antik Atina'da Demokrasinin Gelişimi: Soloncu Pasif Devrimden Peisistratos'un Tiranlığına*", Ankara Üniversitesi, Ankara.
[20] **Şenel**, s.117.

etkisizliği görülünce, bu kez de varlıklı orta sınıfın yoksul kitlelerle işbirliği yapmasını önlemek için uzlaşma yolunu seçerler. Drakon yasaları, soyluların uyguladıkları gelenekleşmiş hukuk kurallarının "yazılı hukuk" haline gelmesi açısından bir dönüm noktasıdır. M.Ö. 594 yılında kendisine olağanüstü "yasa koyucu" görevi verilen Solon'un hazırladığı yasalar ise, sınıflar arası dengeyi sağlama ve uzlaşma yönünden büyük önem taşır.[21] Solon yaptığı yasalarla, Drakon yasalarını gözden geçirir ve onları yumuşatarak daha insancıl ve eşitlikçi bir düzeye taşır.

Solon reformlarının demokrasi yolundaki en önemli adımı borç köleliğini kaldırmak olur. Güçlü aristokratlar ve zengin soylular karşısında borçlarına karşılık olarak çocuklarını ve eşlerini köle olarak veren köylüler bu aşağılayıcı durumdan Solon'un reformlarıyla kurtulurlar. Bu uygulamayı yasaklayan Solon bunun beraberinde, küçük toprak sahiplerinin borçlarını silerek ipotekli toprakları ortadan kaldırırlar. Yurttaşları soyluluklarına göre değil zenginliklerine göre sınıflar.

Solon'un kurduğu devlet düzeni içerisinde halk egemenliği üç temel direk üzerinde yükselir. Bunların birincisi ve en önemlisi herhangi bir borçtan dolayı bir kimsenin kölelik etmesinin yasaklanmasıdır. İkincisi, bir kişi herhangi bir haksızlığa uğradığı zaman diğer herkesin onu koruyabilmesidir. Üçüncüsü ise herhangi bir memurun verdiği bir karar karşısında kişinin mahkemeye başvurabilmesidir.[22] Solon yaptığı bu yasal düzenlemeyle, toplumu kuşatıcı ve sınıflar arası adaletsizliği ortadan kaldırmayı hedefleyen bir sistem kurmaya çalışır.

Solon, reformlarıyla hiçbir sınıfın çıkarını gözetmediğini, yalnızca toplumsal uzlaşmayı amaçladığını şu sözlerle savunur: "Halka yetecek kadar hak verdim; ölçüyü ne dar tuttum ne de bol. Gücü ellerinde tutanlara, zenginlikleri ile göz kamaştıranlara yakışığından çok hiçbir şey almayın dedim. Her iki yanı da sağlam kalkanla korudum, haksız olarak hiçbirine ötekini ezdirmedim(…) İyi ya da kötü her yurttaş için dosdoğru bir adalet sağlayan yasalar koydum(…) Ben, dövüşen iki düşman dizisinin arasında bir sınır taşı gibi dikildim, durdum."[23] Her ne kadar Solon toplumsal uzlaşmayı sağladığını söylese de sınıflar arasında yaşananlar sonucun böyle olmadığını gösterir.

---

[21] **Kışlalı**, s. 64.
[22] **Aristoteles**, *Atinalıların Devleti*, (Çev. Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul, 2013, s.35.
[23] **Ağaoğulları**, s.33.

Soyluluğun yerine serveti koyan ve toplumun en alt kesimini oluşturanları da bir ölçüde koruyan Solon'un yaptıklarının bir devrim olduğunu söyleyebiliriz. Soyluların bu devrimden siyasal ve ekonomik açıdan zarar gördükleri, bazı önemli ayrıcalıklarını yitirdikleri açıktır. Yeni zengin orta sınıf ise durumdan memnundur. Ama yoksul kesim için yapılanlar yetersiz kalmıştır. "Borç köleliği" denilen durumdan kurtulmuşlar, işsizlik ve yoksulluktan ise kurtulamamışlardır. Beklentilerinin tersine, kendilerine toprak dağıtılamamıştır. [24] Yapılan reformlar aristokratları rahatsız ve tedirgin eder, yoksul kesimi ise memnun etmez.

Yapılan reformlarla, "Solon'un her iki tarafa karşı son derece ılımlı ve tarafsız davranması, iki tarafı da rahatsız etmiştir. Zenginler reformlardan rahatsız olurken, fakirler toprağın yeniden paylaştırılmasını ve böylece zenginlerle aynı haklara ve mülkiyete sahip olmayı istemişlerdir."[25] İki sınıfı da memnun etmeyen bu reformlar geçici de olsa toplumsal barışı sağlar.

Solon ortaya koyduğu reform niteliğindeki yasalarla toplumdaki gerilimi azaltmayı hedefler. Yasalar yoluyla yaptığı yenilikler tam anlamıyla hiçbir sınıfı tatmin etmez. Yasalar yoluyla yapılan reformlar aslında Atina'nın sosyal ve siyasal yapılanmasını değiştirir. Siyasal alanda Atina'ya kazandırdığı kurumlar; Halk Meclisi, Areopagus, Dörtyüzler Meclisi, Yüksek Yönetici Memurlar ve Halk Mahkemeleridir. Ancak bu olumlu gelişmelere rağmen yine sınıflar arası çatışma engellenemez. Bu durumdan yararlanan Peisistratos yoksul kesiminde desteğini alarak darbe ile yönetime geçer.

Peisistratos zorbalık yoluyla yönetimi ele geçirse de, yönetimde bulunduğu sürece bir tiran gibi davranmaz, yasalara uyan ölçülü biri olarak Atina tarihindeki yerini alır.

1.2.2. KLEİSTHENES VE PERİKLES DÖNEMLERİ

Tiranlık rejiminin yıkılmasıyla birlikte Atina'da iktidar çatışması yeniden alevlenir. Hippias'ın devrilmesinde başrolü oynamış olan soylu Alkmeon oğullarından Kleisthenes, üç yıl sonra 507'de halkın desteğini alarak iktidarı ele geçirir ve

[24] **Kışlalı**, s.65.
[25] **Aristotle**, *The Athenian Consitution*, (trans.. P. J. Phades), Penguin Books, London, 1984, p. 51.

demokratik reformları yürürlüğe koyar.[26] Kleisthenes Atina yönetimine gelerek demokratik yönetimin önünü açar ve yasaları bu sistem üzerine değiştirir.

Kleisthenes, "Atinalılara kabile organizasyonu ve demokrasi sunar."[27] O, Solon'un reformlarına karşın, Atina siyasal yaşamında aristokratların ağır basmasının nedenini aristokratik kabile örgütlerinin (genos örgütlenmesinin) varlığını sürdürmesinde gördü. Kan bağına dayanan bu örgütlenmeyi yıkarak, yer bağına dayanan mahalle (deme) örgütlerini kurdu (…) Ayrıca Kleisthenes, Atina'yı on seçim bölgesine (mahalleye, deme'ye) ayırırken, mahallelerin sınırlarını her bölgede aristokratların azınlıkta kalacakları biçimde çizmişti.[28] Bu reform aristokratlara yapılmış en büyük darbedir. Yapılan bu reform aristokrat sınıfının tepkisine yol açar. Bir sınıfın hakları düzenlenirken yine diğer sınıfın hakları göz ardı edilir.

Kleisthenes'in kurduğu düzen en ince ayrıntısına kadar düşünülerek uygulanmaya konulur ve Atina'da bir daha demokrasinin tahrip ve yok edilmesine fırsat bırakmayacak olan son derecede özgün bir siyasal ve yönetimsel düzenleme durumundadır.[29] Kleisthenes çoğunluğun desteğini kazanabilmek amacıyla yeni yasalar yaptı. Ostrakismos yasası[30] da bunlardan biridir. O'nun yaptığı yasalara ve yeniliklere bakıldığında, Solon'a göre, daha halkçı bir nitelik taşıdığı söylenebilir.

Perikles dönemi Antik Yunan'a damgasını vurur. Perikles MÖ 461 yılından MÖ 429 yılına kadar Atina'nın yönetiminde söz sahibi olur. İktidarın O'nun eline geçmesiyle yönetim daha da halkçı bir kılığa bürünür. Çünkü Perikles hem Arepagos Meclisi[31]'nin elinden yetkilerinin önemli bir kısmını daha alır, hem de Atina'nın çalışmalarının ana hedefinin bir deniz gücü olmasını sağlamaya çalışır. İşte bu yeni yol sayesinde halk daha da yüreklenir ve O'na güvenerek bütün yönetimi O'nun eline verir[32] Perikles sahip

---

[26] **Ağaoğulları**, s. 37.
[27] Paul **Cartledge**, *Pratikte Antik Yunan Siyasi Düşüncesi*, (Çev. Kıvanç Tanrıyar), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 75.
[28] **Şenel**, s. 118-119.
[29] **Anıl**, s. 95.
[30] Tiranlığa meyilli oldukları düşünülen kimselerin oylama sonucunda, böyle bir durumun gerçek olduğuna inanıldığı takdirde vatandaşlık hak ve şereflerini kaybetmeksizin sürgüne gönderilmesini sağlayan yasa, bkz. **Aristoteles**, *Atinalıların Devleti*, s. 51.
[31] Pers savaşlarının öne çıkardığı bir kurumdur. Aristoteles'in de belirttiği üzere, yönetimde bir panik olduğu sırada insiyatifi eline alarak Atinalıların savaştan yenilgiyle çıkmalarını sağlayan areopagus, hukuksal bir düzenleme (de jure) ile değil, fiili bir durum (de facto) sonucu Atina demokrasisinin etkili bir kurumu haline geldi. Bkz. **Ağaoğulları**, a.g.e., s. 42.
[32] **Aristoteles**, a.g.e., s. 58.

olduğu halk desteği ile ekonomik ve toplumsal alanda birçok yeniliklere imza atarak Atina'nın zenginleşmesini sağlar.

Kleisthenes döneminde başlayan Pers saldırıları, Atina ve Sparta polisleri karşısında başarısızlığa uğrar. Pers savaşlarının Atina demokrasisi üzerindeki etkileri oldukça önemlidir. En önemli sonuçlardan birisi Perslere karşı mücadelede polisin korunması, yurttaşların bütün siyasal alanda söz sahibi olması sonucunu doğurur. Bir diğer sonuç ise, saldırılar karşısında elde edilen başarı, Atina halkının ekonomik yönden gelişmesi ve zenginleşmesidir.

Perikles, Atina'nın güçlü deniz filosu ve şimdi iyice ekonomik egemenliği altına aldığı kolonileri sayesinde geliştirdiği ticari etkinlikleriyle topladığı serveti, bayındırlık ve kültür hizmetlerinde kullanarak poliste güçlü bir istihdam yaratır. Böylelikle çalışmak isteyen bütün yurttaşların kolayca iş bulmasını sağlarken, ücretlerin de doyurucu bir düzeyde tutulmasına yardımcı olur. Ama sonradan geliştirdiği diğer ekonomik önlemlerle Atina halkının bu bilinen refah koşulları dışında; lüks bir yaşama kavuşmasını sağlamayı da başarır.[33] Eski erdem anlayışlarını değiştirmiş, toplumsal hizmetleri geliştirmiştir. Perikles'in devleti, yoksulların tiyatro paralarını bile öder olmuştu. Güzel sanatlara yardım etmiş, Akropolis'teki Parthenon onun zamanında dikilmiştir. Perikles bunlar için gerekli parayı yayılımcı ve emperyalist bir dış politika güderek, bu arada Delos-Attika birliği hazinesini Atina'ya aktarmakla sağlamıştı.[34]

Perikles'in yönetimi boyunca halkın isteklerine cevap verilebiliyordu ve devlet düzeni oldukça iyi işliyordu. Sonunda Atina'nın emperyalist eğilimlerinin gittikçe tehlikeli bir durum aldığını gören Sparta, "Yunan'ın kurtarıcısı" rolünü üstlenerek, Atina'nın karşısına dikildi. İÖ. 431'de, Attik-Delos Deniz Birliği'ni dağıtmasını istemeyen Atina'ya savaş açtı. Ploponnessos Savaşları otuz yıl kadar sürdü. Perikles savaşın ilk yılında öldü.[35] Perikles'in ölümüyle birlikte Atina'da sağlanan toplumsal düzen yerini yeniden karmaşaya ve iktidar kavgalarına bırakır.

Perikles döneminde, " Gerek tek tek yurttaşların, gerek bunların toplamının (ekklesia) elinde bulunan siyasal haklara bakıldığında Atina'da halkın egemen, rejimin ise

---

[33] **Anıl**, s. 102.
[34] Mete **Tunçay**, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 32.
[35] **Şenel**, s. 121.

doğrudan demokrasi olduğuna ilişkin bir kanı oluşabilir.[36] Çünkü herkesin siyasal sürece katılması bir ilke haline gelir. Aynı zamanda siyasal yöneticiler ekklesia'da toplanan halk tarafından sürekli denetlenir.

Perikles'in ünlü cenaze söylevinde yönetim şekli şöyle tanımlanmaktadır:

> " Başka ulusların yasalarına bakarak kurulmamış olan bir idare şeklimiz var; başkalarını taklit etmek şöyle dursun, biz kendimiz başkalarına örnek oluyoruz. İdare şeklimizin adı demokratia'dır. Bu ad, ona birkaç kişiye değil, bütün yurttaşlara dayandığı için verilmiştir. Yasalarımız kişisel işlerde herkese aynı hakkı veriyor; devlet işlerinde herkesin alabileceği yer şu veya bu soydan oluşuna değil, gösterdiği yüksek yetenekle kazandığı üne göredir. Yurda iyiliği dokunabilecek bir yurttaşın şerefli bir yer kazanmasını da fakirliği, alçak bir sınıftan oluşu engel değildir. Devlet işlerinde çok serbest düşünüyoruz. Bu serbest düşünüşü günlük uğraşılarımızda da gösteriyor, birbirimizi eleştirmek için gözetmiyoruz. Birisi bir kere gönlünün dilediği gibi işlemişse ona kızmadığımız gibi başkalarını cezalandırmayan, fakat can sıkan somurtkan bir yüz de takınmıyoruz. Özel yaşayışımızda hepimizin dilediğimizi istediğimiz halde bütün yurttaşları ilgilendiren işlerde kötü bir şey yapmak korkusuyla çok sıkı davranıyor, baştakilerin, yasaların, özellikle haksızlığa uğrayanları korumak için konulmuş olan, yazılı olmadıkları halde onları ayakları altına alanlara herkesin pek doğru ve yerinde bulduğu kötü bir ad kazandıran yasaların buyruklarından dışarı çıkmaktan çekiniyoruz(…) Kısaca söylersem, Atina şehri Hellen dünyasının bir okuludur."[37]

Perikles yönetimde bulunduğu sürece devletin işleyişinde herhangi bir sorun oluşmaz. Onun ölümüyle birlikte sorunlar ortaya çıkmaya başlar. Bu tarihte halk ilk defa tarafsızlar partisinden soylu sayılmayan birisini seçerler. Eskiden halkın önderleri hep soylular arasından seçilirdi. İlk kez halkın önderliğini yapan Solon ile ondan sonra gelen Peisistratos'un her ikisi de soylu ve tanınmış kimselerdir. Tiranlık devrildikten sonra başa geçen Kleisthenes ise Alkmeonoğulları'ndandı(…) Sonra Perikles halk partisinin, Kimon'un yakını olan Thukydides de soyluların başına geçti. Perikles'in ölümünden sonra soyluların lideri daha sonradan Sicilya'da ölecek olan Nikias, halkın lideri ise

[36] **Ağaoğulları**, s. 45.
[37] **Tunçay**, s. 35-37.

Kleainetor oğlu Kleon oldu. Kleon'un öfke ve şiddet siyasetiyle halkı iyice bozmuş olduğu görülüyor.[38]

Atina, demokrasinin zirvesini Perikles döneminde yaşar Ancak onun ölümü ve Peloponnessos yenilgisi Atina demokrasisinin bozgunu olur. Atina'da demokrasi anlayışının oluşturduğu hoşgörü ortamı, birçok düşüncenin ortaya çıkmasını sağlar. Özellikle felsefi düşüncenin gelişmesinde önemli adımlar atılır. Bunlardan biri olan sofizm bu demokratik ortamda filizlenir. Bu düşünce sistemi Atina siyasetine de yön verir.

1.2.3. SOFİSTLER VE SOKRATES

Sofistler MÖ 5. Yüzyılda Yunan dünyasında, özellikle Atina sitesinde ortaya çıkmış bir grup düşünürdür. Bunlar o zamana kadar ilgisi varlık ve oluş, doğanın yapısı vb. gibi dış dünyaya dönük olan Yunan felsefesinin, insan ve kültür problemlerine eğilmesini sağlamışlar ve daha başka özellikleri ile de Yunan düşünce dünyasında bir devrim yaratmışlardır.[39] Sofizmin ortaya çıkışındaki en önemli faktör Atina'nın demokratik yapılanmasıdır. Devlet yapılanmasındaki değişimler ve ekonomi alanındaki ilerlemeler, toplumsal yapıdaki ihtiyaçların da farklılaşmasına sebep olur.

Kent devletlerindeki demokratik gelişmelerle, eski aristokratik siyasal kültür yetersiz kalır, hem aristokratlar hem de demokratlar yeni bir kültürün gereksinimini duymaya başlarlar. Demokratlar, siyasal iktidarı ele geçirirlerken ve geçirdiklerinde kent devletlerini yönetirken, aristokratlardan yana yontan eski kültürü kullanamazlar; şiddetle yeni, demokratik bir düşünüşün, demokratik bir kültürün gereksinimini duydular. İşte Yunan toplumunda duyulan bu gereksinimleri karşılamaya sofistler aday oldular.[40] Sofist düşünceyle birlikte aristokrat düşünce sarsılmaya başlar, bunun yerine demokratik düşünce yerleşmeye başlar.

Perslere karşı savaşlarında (MÖ 500-449) Yunan özgürlüğünü savunup zafer kazandıklarından beri Yunanistan'da, özellikle de tinsel ve siyasi merkezi haline gelen Atina'da refah, hatta üst sınıflarda zenginlik ve lüks bir yaşam görülmeye başlanmış ve bununla birlikte daha yüksek bir eğitime ihtiyaç duyulmuştur. Demokratik anayasa,

---

[38] **Aristoteles**, *Atinalıların Devleti*, s. 59-60.
[39] Ahmet **Arslan**, *Felsefeye Giriş*, Adres Yayınları, Ankara, 2005, s.35-36.
[40] **Şenel**, s. 130.

kamuoyu önünde konuşma sanatının önemini artırmıştır (…) Sofistler bu ihtiyacı karşılıyorlardı.[41] Özellikle demokrasiyle birlikte artık soyluluk yerini iyi hitabete bırakır. Bu da bu alandaki eğitimi ön plana çıkarır.

Gerçekten de başta Protagoras olmak üzere, Sofistler devlette düzensizliği ve devletin çözülmesini önleyecek iyi yasaların nasıl hazırlanacağını, toplumsal organizma için yasalar, gelenekler ve yaşam biçimleri tasarlayıp kuran siyaset sanatını, insanın toplumsal çevresiyle olan karşılıklı ilişkilerinin nasıl düzenleneceğini, doğru politikaların en iyi bir biçimde nasıl sunulacağını öğretme iddiasında olmuşlardır.[42]Özellikle Protagoras'ın "insan her şeyin ölçüsüdür" düşüncesi, toplumdaki bireyleri her birinin farklı düşüncelere sahip olduğu gerçeğini ortaya koyar. Sofistler bu noktada devreye girerek bu renkliliğin uygun bir siyasetle bir arada uyumlu hale getirilebileceğini vurgularlar.

Sofistlerle birlikte eğitim anlayışında da farklı uygulamalar başlar. Eski eğitim sisteminde erdemler ön plandadır, ancak sofistlerle birlikte erdemlere bakış açısı da değişir. Bu sistem, "kişiliği değil aklı eğitmek yoluyla ürünlerine geleneksel yetiştirme tarzının yerleştirdiği tutkuların peşinde koşma imkânı veriyordu, ancak çok daha yüksek bir başarı umudu söz konusuydu. Buna giden ilk yol, mahkemeleri ve toplulukları ikna etme gücü ve dolayısıyla kişinin siyasi yolunu çizme imkânı veren retorik[43] eğitiminden geçiyordu."[44] Yani eğitim yoluyla herkesin siyaset içinde yer alabileceğini savunurlar. Bu anlayış, soyluluğa yüklenen önemi ortadan kaldırır, bu da aristokratları rahatsız eden bir durumdur.

Sofistler arasında aristokratik düşünceleri savunanlar da vardır. Ama sofistlerin çoğunun demokratik düşünceler geliştirdikleri söylenebilir. Bunlardan Antiphon, aristokrat-avam ayrımına karşı çıkarak, insanların doğuştan birbirlerine eşit olduklarını öne sürer. Alkidamas, "Tanrı herkese özgürlük vermiştir, doğa kimseyi köle yapmamıştır" diyerek efendi-köle ayırımına karşı çıkar. Yunan'da pek yaygın olan Hellen-barbar ayrımına karşı çıkan sofistler de vardır. Thrasymakhos, "adalet güçlünün işine gelendir" diyerek

---

[41]Hans Joachım **Störıg**, *Dünya Felsefe Tarihi*, (Çev. Nilüfer Epçeli), Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 135.
[42] Ahmet **Cevizci**, *Felsefe Tarihi Thales'tenBaudrillard'a*, Say Yayınları, İstanbul, 2012, s. 65-66.
[43] "Retorik kavramının, anlamı bakımından, dili başkalarını ikna etmek ya da etkilemek için kullanma sanatı ve benzeri kullanımların olduğu söylenebilir." Daha fazla bkz. Sarp Erk **Ulaş**, *Felsefe Sözlüğü*, (Haz. A. Baki **Güçlü**, Erkan **Uzun**, Serkan **Uzun)**, Bilim ve sanat Yayınları, Ankara, 2002, s. 1211.
[44] R. M. **Hare**, *Platon Düşüncenin Ustaları*, (Çev. Işık Şimşek – Bediz Yılmaz), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 73.

uygulamadaki durumdan acı acı yakınırken, Kallikles onun tam zıddı olan düşünceler ileri sürer. Zayıflar birleşip, doğuştan üstün olanları, "hak, adalet, başkalarından fazla şeye sahip olmak için uğraşmaktır" diyerek dizginleyen yasalar, ahlak kuralları koymuşlardır. Oysa hak ve adalet güçlünün istediği gibi yaşaması, tutkularının kendisini götürdüğü yere dek gitmesidir. Kısaca "hak güçlünündür."[45] Sofistlerle birlikte daha güçlü söylenmeye başlanan "eşitlik, özgürlük, adalet ve hoşgörü" gibi kavramlar siyasal alanda etkisini hızlı bir şekilde gösterir.

Antik Yunan polisinin bozulmaya başladığı dönemde sahneye çıkan sofistler, siyaset alanında ortaya koydukları "özgürlük, eşitlik, hak, adalet" gibi kavramlara yükledikleri yeni anlamlarla demokrasinin işleyişine yön verirler. Onlar için toplum değil toplumu oluşturan bireyler önemlidir. Bu açıdan her yurttaşın toplumu ilgilendiren konularda söz hakkına sahip olduğuna inanırlar.

Devleti bir sözleşmeden kaynaklandıran ya da en azından onu yapay bir kurum olarak algılayan sofist düşünce, devleti bir araç olarak görür, insanı ise hümanist anlayışına uygun olarak amaç konumuna yükseltir. Protagoras'ın yasaların göreceliğine, bunların ülkeden ülkeye değişiklik gösterdiğine ilişkin görüşleri, yasaların insanların yararı doğrultusunda ve toplumun ortak anlaşması sonucunda saptanıp ortaya konduklarını gösterir (…) Gorgias, bu konuda daha da ileri giderek, toplumsal kurumların ve yasaların, yalnız toplumu değil bireyi de, bireysel davranışları ve bu davranışların nedenlerini de dikkate alması gerektiğini savunur.[46]

Protagoras'ın "görecelilik" anlayışı, siyaset alanında etkili olur. Sofistlerde ön plana çıkan bu düşünceyle birlikte, tüm insanlar için geçerli tek bir doğrunun ve gerçekliğin olmadığına inanılır. Doğru ve gerçek her insana göre değişir. Burada Protagoras'ın "insan her şeyin ölçüsüdür" sözünün etkisi görülmektedir. Tek bir doğru ve gerçek olsaydı, demokrasinin değil, aristokrasinin söylemi geçerli olacaktır.

Platon, Menon diyaloğunda Sofistlerle ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirir: "Atina'da demokrasi yerleştiğinden beri, devlet işlerinin başına geçmeyi tasarlayan gençler, önce büyük devlet adamlarının örneğine göre siyasete hazırlanırlardı. Fakat belagat ve siyasi erdem üstatları olan sofistler ortaya çıktı. Sofistlerin, coşkun

[45] **Şenel**, s. 132.
[46] **Ağaoğulları**, s. 92.

talebelerinin yanında, kötü dilli düşmanları da vardı. Geleneklere bağlı, yaşlı Atinalılar bunlara ahlak bozucu kişiler gözüyle bakarlardı."[47] Platon, Sofistlerin eğitim anlayışını tasvip etmez ve gençleri olumsuz yönde etkilediklerini düşünür. Ayrıca sofistler demokrasi taraftarıdır, Platon ise demokrasinin karşı kutbunda yer alır.

Bilginin, erdemin öğretilebileceğini iddia eden sofistler, aristokratlara atfedilen bu özelliklerin kalıtımsal olmadığını savunurlar. Bu düşüncelerinden dolayı sofistleri, Şenel'in ifadesiyle şu şekilde tanımlayabiliriz: "Onları bir bakıma aristokratik düşünüşün temeline saldıran düşünürler olarak görebiliriz."[48] Sonuç olarak sofistler aristokratik yapılanmanın karşısında halkçı, eşitlikçi ve özgürlükçü düşünceleri benimserler. Ve demokratik düşüncenin şekillenmesinde önemli bir rol oynarlar.

Sofistlerden sonra Atina'da, siyasete farklı bir yön veren en önemli isim *Sokrates*'tir. Sokrates, genel olarak felsefenin ve Batı felsefesinin, özel olarak da Antik Yunan felsefesinin, kesinlikle en önemli ismidir. Bunun nedeni etiğin ve politika felsefesinin kurucusu olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında, Sokrates'in, felsefeyi gökyüzünden yeryüzüne indirmiş; doğa felsefesi veya soyut ve spekülatif bir felsefeden, somut ve pratik bir felsefeye dönüştürmüş olduğu söylenebilir.[49] Siyasetin ahlakileştirilmesi onunla birlikte karşımıza çıkar. Ona göre siyaset, bilgi ve uzmanlık alanıdır. Siyaset en zor sanattır ve toplumun geleceğini belirler. Bu yüzden böyle önemli bir alan işin uzmanlarına bırakılmalıdır. Yani ona göre, siyasal alanda alınacak kararlarda, bütün yurttaşların söz hakkına sahip olması yanlış bir düşüncedir.

Ünlü düşünüre göre, toplumu soylular değil, bilgili ve erdemli kişiler yönetmelidir. Erdemin sadece kalıtımsal olduğu ve ancak soylu kişilerde bulunduğunu kabul etmez. Bazı insanlar doğuştan daha akıllı ve yetenekli olabilirler. Ama bilgi ve erdem öğrenebilen ve dolayısıyla da öğretilebilen bir şeydir.[50] Sokrates bu düşüncesiyle toplumda hâkim olan soyluluk kavramının değerini farklı bir boyuta çeker. O bu düşüncesiyle aslında karşı olduğu demokrasiye uygun bir düşünce ortaya koyar.

---

[47] **Platon**, *Diyaloglar "Menon"*, (Çev. Adnan Cemgil), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012, s.139.
[48] **Şenel**, s.131.
[49] Ahmet **Cevizci**, *Sokrates- Fikir Mimarları Dizisi-8*, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 11.
[50] **Kışlalı**, s. 74.

Sokrates'in siyasetin içine bilgi ve uzmanlığı getiren görüşü, Perikles'in demokrasi anlayışına ters düşmektedir.[51] Sokrates, ne zamanının demokratik toplumunu ne de yönetimini beğenir. Ona göre Atina vatandaşları kişisel çıkarları ardında koşarlarken, kamunun çıkarlarını hiç düşünmezler; yöneticiler de böyle davranıyorlardı; çünkü demokrasi düzeninde yönetim vatandaşların elindedir. Üstelik ne vatandaşların ne de içlerinde yöneticilik görevini üstlenmişlerin kamu işleri, politika hakkında yeterli bilgileri, doğru dürüst görüşleri vardır.[52] Sokrates'in savunduğu yöneticilerin erdemli ve bilgili insanlar olması görüşünü, aynı şekilde Platon ve Aristoteles de devam ettirir.

Ona göre, Atina siyasetinde eksik olan unsur erdemdir. Ona göre; "Erdem, bilmektir(…) eğer insan kötülük yapıyorsa, bunun nedeni kötülüğün içinde iyilik bulunduğunu sanmasıdır ve eğer erdemliyse, bunun nedeni gerçek iyiliğin nerede olduğunu tüm ruhuyla ve tüm varlığıyla bilmesidir." [53] Yani erdem, iyi ve kötüyü birbirinden ayırabilmektir. Bu yüzden erdem, bir bilgi türüdür ve öğrenilebilir.

Sokrates için, "polis veya kent-devletinin varlık nedeni, sadece yurttaşlarının hayatlarını güvence altına almak değil fakat esas onların mutluluğa erişebilmelerini sağlamak ve yurttaşlarına iyi bir hayat temin etmektir(…) Devlete düşen, yurttaşlarını özellikle manevi yönden geliştirmek, onları kendi iyi telakkisine göre erdemli varlıklar haline getirmektir."[54] Sokrates etik ve politikanın ayrılmaz bir bütün olduğunu savunur, erdemler üzerine oturtulmamış bir yönetim iyi bir yönetim değildir.

Sokrates, Atina'nın siyasal ortamından ve yaşadığı farklı yönetim biçimlerinden hoşnut değildir. Ona göre, artık gerçek anlamda politika bile yapılmaz ve politikacı olarak adlandırılabilecek hiç kimse kalmaz. Çünkü politika, polisin iyiliğinin, toplumsal uyumun ve düzenin gözetilmesi demektir. Oysa gerek demokratlar, gerek oligarklar, polise hiç aldırış etmeksizin, kişisel ya da sınıfsal çıkarları uğruna kanlı iktidar çatışmaları içine girerek Atina'yı kaosun hüküm sürdüğü bir savaş alanına çevirmişlerdir.[55] Bu yüzden Sokrates, toplumu yönetecek kişilerin erdemli insanlar olmasını, yurttaşların da erdemli insanlar olarak yetiştirilmesi gerektiğini belirtir.

---

[51] **Ağaoğulları**, s. 153.
[52] **Şenel**, s. 134.
[53] Pierre **Hadot**, *İlkçağ Felsefesi Nedir*, (Çev. Muna Cedden), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011, s. 44.
[54] **Cevizci**, *Sokrates-Fikir Mimarları Dizisi-8*, s. 73.
[55] **Ağaoğulları**, s. 156-157.

Demokrasi yönetiminden dolayı herhangi bir vatandaş, seçimle ya da kura ile kamu görevlerine, yönetim makamlarına getirebilmektedir. Atinalıların günlük işlerini işin ustalarına yaptırırken, örneğin gemilerine, kura ile kaptan seçmeyip, en usta kaptanları arayıp bulup onlara görev verirlerken, bir hatanın çok daha büyük zararlara yol açabileceği kamu işlerinde, politika alanında, yönetim sanatını bilmeyen zanaatçılara, tacirlere, işçilere yer vermelerine, böylece devlet gemisinin başına kura ile yöneticiler getirmelerine şaşıyordu.[56] O'na göre, devlet yöneticiliği gibi önemli bir işte yöneticinin uzman olmaması kabul edilebilir bir durum değildir.

Sokrates sorgulanmamış bir hayatın yaşanmaya değer olmadığını düşünür ve bütün insanların kendi yaşamlarını, değer yargılarını, inançlarını sorgulaması gerektiğini savunur. İnsan ruh ve beden olarak iki bölümden oluşur. Yaşamın sorgulanmasını yapacak insanlar ruhu ön plana çıkaranlar olacaktır, bedensel isteklere göre yaşayan insanlar böyle bir sorgulama yapamazlar. Platon'da Sokrates'in bu düşüncesini temel alır ve geliştirir. Sokrates'in demokrasiye getirdiği en önemli eleştiri, siyaset gibi bir uzmanlık alanında yönetimin uzmanlara değil herkese açık olmasıdır. Oysa siyaset, bilgili ve erdemli insanların yapabileceği bir sanattır. Platon'da hocasını bu düşüncesini destekler ve ideal devlet anlayışında yöneticilerin erdemli ve bilgili insanlar olması gerektiğini savunur.

Platon'un demokrasinin karşısında yer almasının en önemli nedenlerinden biri de, demokratik yönetimin MÖ 399 yılında hocası Sokrates'i tanrıtanımazlık ve gençleri yoldan çıkarmak suçuyla idama mahkum etmesidir. Bu olay Platon için bir dönüm noktası olur. Var olan yönetim şekillerini bir kez daha gözden geçirir, sahip oldukları erdemler üzerinde özellikle durur. Tıpkı Sokratesle birlikte karşımıza çıkan siyasetin ahlakileştirilmesi Platonla daha sistematik hale gelir.

Platon'un siyaset anlayışında önemli bir yere sahip olan Sokrates'in düşüncelerine burada kısaca yer verilmiştir. Sokrates'in demokrasiye yönelik eleştirileri Platon'u etkiler ve devlet anlayışının şekillenmesinde rol oynar. Platon, *Yasalar* adlı eseri dışında, bütün eserlerinde Sokrates'i konuşturur, kendi felsefi düşünce sistemini onun ağzından aktarır.

---

[56] **Şenel**, s. 134-135.

İKİNCİ BÖLÜM

PLATON'UN SİYASET ANLAYIŞI VE DEMOKRASİ

Platon, İÖ 427 yılında Atina'da aristokrat ve zengin bir ailede dünyaya gelir. Babası Ariston eski Atina kralı Kodros'un soyundan gelmekle övünürdü, annesi Periktione de Solon'un soyundandı. Gene annesi tarafından Atina'daki Otuzlar yönetiminde Kritias ile Kharmides'in akrabasıdır. [57] Sokrates'le tanıştığında yirmi yaşındadır ve Sokrates'in idamına kadar onun yakın dostu ve öğrencisi olur. Hocasının idamıyla birlikte Atina'yı terkeder ve on iki yıl boyunca farklı ülkelere yolculuklar yapar. 387 yılında Atina'ya tekrar döner ve burada *Akademia'*yı kurar. Ölene kadar burada öğrencilerine ücretsiz dersler verir.

Platon'un siyaset alanındaki düşüncelerinde temel noktayı ideal devletin tasarımı oluşturur. İdeal devlet anlayışında metafizik, epistemoloji ve etik iç içe geçmiştir. Buradaki önceliği metafiziktir. Siyaset alanında yaşanan olumsuzluğun çözümünü idealar kuramında arar. Platon için gerçek varlık ideadır. Nesnelerin varlıksal kaynağı da idealardır. Form olarak idealar, ezeli-ebedi, değişmezdirler ve her biri kendi içinde kendine has bir özellik taşır.[58] Ezeli ve ebedi olan, yani zaman ve mekânın dışında bulunan bu akledilir gerçekliklere, Platon idea ya da form (*eidos, idea* ya da *ousia*) adını verir. Onlar beş duyu yoluyla algılanan maddi veya duyusal şeylerden bağımsız olarak ayrı bir yerde var olurlar. Buradan hareketle Platon'un, metafiziğinde, "gerçekliğin ne olduğu", "neyin gerçekten var olduğu" şeklindeki temel metafiziksel soruya, gerçekliğin madde ya da fiziki dünyada değil de, söz konusu duyusal şeylerin idealarında olduğu karşılığını vermiştir.[59] Buradan hareketle toplumsal mutluluğun sağlanması için, "en iyi

---

[57] **Platon**, *Yasalar*, (çev. Candan Şentuna – Saffet Babür), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007, s.17.
[58] Arslan **Topakkaya**, *Sistematik Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması*, Nobel Yayınları, Ankara, 2014, s.12.
[59] Ahmet **Cevizci**, *Platon Fikir mimarları Dizisi-30*, Say Yayınları, İstanbul, 2014, s. 58.

toplumun ne olduğu sorusunu rehber soru haline getirirken"[60] idealar kuramından hareketle ideal devlet tasarımına ulaşır.

Platon idealar kuramı ile birçok alanda gerçekliğe ulaşmayı hedefler. Başta politik problem olmak üzere, aynı anda pek çok çözüme kavuşturulamamış problemle karşı karşıya kalan Platon, idealar kuramını bu problemleri çözebilme kapasitesi muhtemel bir hipotez olarak öne sürmüştür. Başka bir deyişle O, etik, epistemolojik, dilsel problem ile varlık problemini, idealar hipoteziyle çözüp çözemeyeceğini kendisine sormuştur. Yani O, idealar kuramını bir dizi oldukça önemli etik, metafizik ve epistemolojik probleme, kendi kanaatine göre yeterince ekonomik ve sağlam bir çözüm getirdiği gerekçesiyle geliştirip benimsemiştir.[61] İdelar kuramı ile Platon ideal devletinde en önemli sorunlara çözüm bulacağına inanır ve politik görüşlerini bu çerçevede oluşturur.

Siyaset felsefesi yapan düşünürleri ve sosyal bilimciler yüzyıllardan beri " ideal devlet nedir?" sorusunun cevabını aramışlar ancak şimdiye kadar tek bir cevap üzerinde anlaşmaya varamamışlardır. Bunun farklı nedenleri olmakla birlikte en önemli olanı devletin mahiyeti hakkındaki temel anlayış farklılıklarından kaynaklanmaktadır.[62] Devlet sorusunun cevabını tarihsel süreç içerisinde sistematik olarak ilk veren düşünür Platon'dur. İnsanın ruhsal özelliklerinden yola çıkarak kapsamlı bir siyasal sistem kurma geleneği Platonla başlamaktadır.[63]

Bu bölüm Platon'un siyaset anlayışını ortaya koyduğu *Devlet*, *Devlet Adamı* ve *Yasalar* adlı eserleri temel alınarak, ayrıca Platon üzerine yazılmış eserlerden yararlanılarak ortaya konulacaktır.

2.1. YÖNETİM ŞEKİLLERİ VE SINIFLANDIRILMASI

Devlet (Politeia) adlı yapıtını, oligarşik ve demokratik parti içinde politikaya atılma ümitlerini yitirmesi üzerine, politikacı olmaktan vazgeçmek zorunda kalıp; politika kuramıyla uğraştığı dönemde, İÖ 375 yılında (elli iki yaşındayken) yazmaya

---

[60] L. **Strauus**," Klasik Siyaset Felsefesi Üzerine?", *Siyasi Hermenötik: Siyaset Felsefesinin Temel Sorunları*, (Haz. B. Tatar), Samsun, Etüt yayınları, 2000, s. 85.
[61] H. F. **Cherniss**, "İdelar Kuramının Felsefi Yönden Sağladığı Tasarruf", *Platon Felsefesi Üzerine Araştırmalar* (Der. Ahmet Cevizci), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, ss. 40-50.
[62] Münci **Kapani**, *Politika Bilimine Giriş*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1978, s.15-16.
[63] Bülent **Dilaver**, *Siyaset Bilimine Giriş*, Kalite Matbaası, Ankara, 1976, s.166.

başlamıştır. Bu diyaloğunda, zamanının yönetim biçimleri dışında yeni bir yönetim, yeni bir toplum, bir "ideal devlet" tasarısı çizmeye girişir.[64] *Devlet Adamı* (Politikos) adlı eserinde ise, devlet adamının nitelikleri ve görevleri üzerinde durur. Bu eserinde aynı zamanda yönetim biçimlerini de sınıflandırır. Platon'un yazdığı en son eseri *Yasalar* (Nomoi) da ise, devlet ve toplum anlayışına yeni boyutlar katarak, devletin temelini oluşturan yasaları açıklar.

Platon'un ortaya koyduğu yönetim şekilleri yedi maddede incelenecektir. Bunlar sırasıyla; patriarşi, monarşi, aristokrasi, timokrasi, oligarşi, demokrasi ve tiranlıktır.

2.1.1. PATRİARŞİ

Platon yönetim şekillerinin nasıl ortaya çıktığını açıklamadan önce düzenli toplumun nasıl oluştuğunu tanımlayarak işe başlar. Ona göre düzenli toplum; "(…) bir insan bir eksiği için, bir başkasına başvurur, başka bir eksiği için de bir başkasına. Böylece birçok eksikler birçok insanların bir araya toplanmasına yol açar. Hepsi yardımlaşarak bir ortaklık içinde yaşarlar. İşte bu türlü yaşamaya toplum düzeni deriz" [65] şeklinde tanımlanır. Ona göre toplum, ihtiyaçlar sonucunda ortaya çıkar. Nüfusun ve ihtiyaçların artması ise işbölümünü doğurur.

Platon patriarşiyi insanlık tarihinin ilk yönetim şekli olarak tanımlar. Toplumsal nitelikleri bakımından *Politeia*'daki ilkel toplum modelini andıran patriarşi, babanın yönetimidir; bir başka deyişle, iktidarın aile şefinin, klan şefinin elinde olmasıdır. Ancak küçük bir toplumsal birimde geçerli olan patriarşide "ne meclis ne de yasalar vardır. (…) Gelenekler ile ataların yasaları dışında başka davranış kuralları bulunmaz (…) Otoritesini babası ile annesinden almış olan en yaşlı yönetir; çevresinde civcivler gibi toplanan diğerleri, ona itaat edip babanın yasaları altında yaşarlar."[66]

Bu topluluklar, doğa gereksinimlerinden fazla ürün verdiği için, yoksul değildiler. Ama zanaatları, altın ve gümüş de bulunmadığı için, zengin de değildiler. Aralarında rekabet yoktur. Bu yüzden insanları iyi insanlardır.[67] Bu ilk yönetim şekli Platon'a göre, sahip olduğu değerler açısından, insanlığın mutluluğu yakalaması için ideal devlet modeline çok yakındır. Çünkü bu toplum modelinde, doğa insanların ihtiyaçlarını karşılar,

[64] **Şenel**, s. 145-146.
[65] **Platon**, *Devlet*, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu – M. Ali Cimcoz), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980, s. 59.
[66] **Ağaoğulları**, s. 222.
[67] **Şenel**, s. 157.

ekonomik işleyişte "para" gibi bir ölçüt olmadığı için, zengin olma tutkusu gibi bir istek de yoktur.

Platon, patriarşi ile ilgili düşüncelerini yasalar adlı eserinde şu şekilde dile getirmektedir:

> "Her şeyden önce sayıları az olduğundan birbirlerini seviyorlar ve hoş tutuyorlardı, sonra yiyecek yüzünden kavga çıkmıyordu. Çünkü belki bazıları için başlangıçta söz konusu olmuşsa bile, o zamanlar en büyük geçim kaynağı olan otlak sıkıntısı yoktu; etle süt hiç eksik değildi, ayrıca avlanarak sağladıkları besin de yabana atılır değildi… Bu nedenle aralarında yoksullar yoktu ve yoksulluk yüzünden birbirlerine düşman olmuyorlardı. Altın ve gümüşleri olmadığı için zengin de olmuyorlardı; işte onlar o zamanlar böyle yaşıyorlardı. Zenginlik ile yoksulluğun olmadığı bir toplulukta, işte en soylu karakterler bu toplulukta yetişebilir; çünkü ne küstahlık ne de haksızlık, ne rekabet ne de kıskançlık görülüyor. Bu nedenle ve saflık denilen şey nedeniyle, iyi insanlar idiler; çünkü saf oldukları için, güzel ve çirkin olduğu söylenen şeylerin gerçekten öyle olduğunu düşünüyorlar ve inanıyorlardı."[68]

Platon, bu yönetim şeklinin insanlığın gelişmesi, nüfusun ve buna bağlı olarak ihtiyaçların artması, zanaatların ortaya çıkması sonucunda değiştiğini söyler. Artık klanlar bu değişim ve ilerleme karşısında ihtiyaçlara cevap veremez hale gelirler. Klanlar birleşme yoluna giderler, böylece bu yönetim şekli ortadan kalkarak yerini monarşiye bırakır.

2.1.2. MONARŞİ

Ailelerin farklı geleneklere, göreneklere, beğenilere sahip olmalarından ötürü, birleştikleri zaman bütün toplum için geçerli olacak kurallara gereksinim duyulur ve böylece yasalar yapılır.[69] Kabilelerin birleşmesi sonucunda yönetimin tek bir kabile şefine geçmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni yönetim şekli monarşidir. Patriarşilerde başlangıçtaki nüfus, yaşamın mutlu olması için idealdir, ancak nüfusun artmasıyla birlikte kabilelerin sayısı da artar, bu da birçok liderin ve çeşitliliğin oluşmasına neden olur. Yeniden toplumsal düzeninin sağlanması için kabileler birleşme yoluna gider.

---

[68] **Platon**, *Yasalar*, s. 122-123.
[69] **Ağaoğulları**, s. 222.

Platon *Yasalar* adlı eserinde, patriarşiden monarşiye geçişle birlikte daha büyük kentlerin kurulduğunu, her birinin kendi yasalarıyla oluşan bu büyük birliğe katıldığını ve yasalar arasından en beğenilenin geçerli yasa haline geldiğini belirtir. Böylece tarihsel süreç içerisinde yasaların kökeninin nasıl ortaya çıktığını açıklar. Kabileler birleşip, kent devletlerini oluşturduklarında, kendi içlerinde temsilciler seçerek, bütün yasaları incelerler, beğendikleri yasaları diğer kabilelerin liderlerine sunarlar ve oybirliği ile kentlerde geçerli olan yasalar kabul edilir. İşte ilk yasa koyucular bunlardır.

Platon'a göre belirlediği yönetim şekilleri içerisinde ideal devlete en yakışan yönetim şekillerinden birisi, yasalı monarşidir. Bu düşüncesini *Devlet* adlı eserinin dördüncü kitabında şu şekilde belirtir: " (…) Bunlardan biri bizim kurduğumuz devlet şeklidir. Ama ona iki ad verebiliriz. Baştakilerden biri ötekilerine üstünse, buna monarşi; baştakiler birbirine eşitse aristokrasi, yani en iyilerin yönettiği devlet."[70] Platon için tekin yönetimi ya da seçkin azınlığın yönetimi ideal olan sistemlerdir. Çünkü yönetim bir uzmanlık işidir, eğer bu çoğunluğun elinde olursa, toplumsal düzen ortadan kalkar.

Ayrıca Platon, *Politikos*'ta, görülen yönetimleri yasalara bağlı olup olmadıklarına göre değerlendirip sınıflandırdığında, monarşiyi bunların içindeki en iyi yönetim biçimi olarak nitelendirir. Bunun nedeni, tekin yönetiminin daha etkili olmasıdır; yasalara uygun bir yönetim gösteren tek kişi, toplumda "doğruluğu", yani gerçek, mutlak olmayan doğruluğu ya da doğruluk idealinin kopyası olan doğruluğu daha iyi sağlar.[71] Monarşi, tek kişinin yönetimi olarak eğer yasaların dışına çıkarsa, bozuk bir yönetim şeklini alır.

2.1.3. ARİSTOKRASİ

Toplumların sürekli gelişmesi ve değişmesi sonucunda yönetim şekilleri de farklılık gösterir. Patriarşi yerini monarşiye, monarşide yerini aristokrasiye bırakır. Yasa koyucular belirledikleri yasalar çerçevesinde, "yöneticiler atayıp reislik düzeninden bir tür aristokrasi ya da krallık oluşturmuş olacaklar, devlet düzeninin bu evresinde yönetim başına geleceklerdir."[72] Aristokrasi, Platon'un beğendiği yönetim şekillerinden biridir. Tek kişinin ya da belli bir azınlığın yönetimi ideal olandır.

---

[70] **Platon**, *Devlet*, s. 135.
[71] **Ağaoğulları**, s. 223.
[72] **Tunçay**, s. 111-112.

Aristokrasi en iyi yönetim şekillerinden biridir. Çünkü az sayıdaki en iyilerin ve seçkinlerin yönetimidir. Monarşi tek kişinin yönetimidir ve bu yüzden ideal bir yönetimdir. Aristokrasi de azınlığın çoğunluğu yönetmesidir, bu da ideal olandır. Yasalara saygılı bir azınlık, adaleti ortaya koymada çoğunluğa göre daha başarılı olur. Çünkü bu seçkin azınlık aynı zamanda erdemli ve bilgili bir niteliğe sahiptir.

Platon toplumu canlı bir organizma olarak tasavvur eder. Bu düşüncesini üç parçalı ruh analojisiyle[73] destekler. Devletin her üç sınıfın kendilerine biçilen rolle doğru orantılı olarak işlemesiyle nasıl bir devlet ortaya çıkıyorsa, insanın ruhunun bu üç parçasının uyumu ile yani iştaha adı verilen parçanın ölçülülüğü, iradenin cesareti, aklın bilgeliği ile ideal insan ortaya çıkmaktadır.[74] Bu üç parçalı ruh anlayışında en önemli parça akıldır, çünkü o diğer bölümleri yönetir ve kontrol eder. Dolayısıyla devleti yönetecek kişiler insandaki akıl bölümüne denk gelmektedir. Yöneticiler bilge olmalıdır, bu bilgeliği de ortaya koyabilecek olanlar filozoflardır. Buradan hareketle Platon'un yönetici anlayışının bir seçkinler aristokrasisine dayalı olduğunu söyleyebiliriz.

Platon kendi ideal devlet anlayışını ortaya koymak için belirlediği yönetim şekillerini karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Devlet felsefesinde ahlak ön plandadır (Sokrates'te olduğu gibi) ve buna bağlı olarak iyilerin yönetiminin zamanla bozulmaya başlamasının nedeni de toplumun ve yöneticilerin sahip olduğu erdemlerin bozulmasıdır. Aristokrasi insanının sahip olduğu değer iyilik ve doğruluktur. Aristokrasiden sonra gelen yönetim şekli ise timokrasidir.

2.1.4. TİMOKRASİ

Platon'a göre, yanlış devlet şekillerinden biri asker (militarist) devlet, yani askerler sınıfının egemen olduğu devlettir. Bu devlet şekline Platon "timokratie" adını verir. Ona

---

[73] "Öyleyse, bir insanın içinde de aynı değer bölümlerini bulursak, bu insana da devlete verdiğimiz adları verebiliriz değil mi? Burada birbirinden ayrı iki şey görmek doğru olur: Biri içimizdeki hesaplayan, düşünen yandır ki, buna akıl yanımız deriz. Ötekiyse, düşünmeyen salt arzulayan yanımızdır. O sadece sever, acıkır, susar, coşar, zevk almak ister… Ama azgınlık, kızgınlık diye de bir şey var içimizde. Ona üçüncü bir yanımız mı diyelim? ... Bu hikaye kızgınlıkların kimi zaman isteklerle savaştığını gösteriyor. İki yanımızdan da ayrı bir şeydir bu. Peki kızgınlık akılla bir midir? Değilse onun değişik bir yönü müdür? Öyleyse, içimizde üç değil iki yan vardır: Akıl ve istek… Yoksa toplumdaki yönetenler, savaşanlar ve para kazananlar gibi, içimizde üç bölüm mü vardır? O zaman kızma gücü, kötü bir eğitimle bozulmamışsa, akla yardım eden üçüncü bir yanımız olur… Artık toplumdaki bölümlerin insan içinde de olduğunu söyleyebiliriz." **Platon**, *Devlet*, 439 d-e,440 a, 441 a, s. 129-130

[74] Eyüp **Şahin**, "Platon ve Farabi'de Aristokrasi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51:1, 2010, s. 116.

göre bu devlet şeklini Sparta'da görmek mümkündür.[75] Platon Sparta'nın askeri disiplinlerini ve cesaretlerini takdir eder ama bu yönetimin olumsuzluklarını da vurgular.

Bu devlet şeklinin sahip olduğu değer şereftir. Ona göre aristokrasiden timokrasi şu şekilde ortaya çıkar. "Herkes bilir ki, bir toplum düzenindeki her çeşit değişiklik baştakilerden gelir. Baştakiler arasına ayrılık girmesinden doğar. Yönetenler arasında tam bir birlik varsa, ne kadar azlık da olsalar, zordur sarsman onları."[76] Ancak şan ve şeref tutkusu orta seviyede olur, diğer erdemlerin önüne geçmezse bir sakıncası yoktur.

Şeref devleti (timokrasi) ile şeref kentine gelince, bu (kentlerin yöneticileri) şeref sahibi olmak ve şerefli bir konuma erişmek için birbirleriyle dayanışma içerisindedirler. Şeref ise, işin hakikatinde, bir şahsın diğer bir şahsın herhangi bir yetkinliğe sahip olduğuna ve ona karşı gelinemeyeceğine inanması sonucunda iki kimse arasında gerçekleşir.[77] Bu devlet tipinde yöneticilerin ruhunda yer alan şan ve şeref duygusu diğer erdemleri geri plana iter.

İbn Rüşd'e göre: "En çok şeref kazandıran şeyler savaş sevgisi, zafer ve bir kimsenin yönetici olmasıdır. Şeref düşkünü kimse yönetilen olmaktan ve insanlar kendisine hizmet etmedikleri halde onlara hizmet etmekten hoşlanmaz."[78] Bu devlet modelinde başlangıçta var olan değer, şerefe layık olmak için erdemli olmaktır. Ancak zamanla bu değer bozularak yerini; paraya, mala, mülke düşkünlüğe bırakır.

Platon, yalnızca Politeia'da ele aldığı timokrasinin ideal devletin bozulmasından sonra ortaya çıktığını belirtir(…) Bilgeliğin önemsenmeyip onura, şan şöhrete ağırlık verilmesi ve onursever askerlerin iktidarı ele geçirmeleri sonucunda Sparta modeline benzeyen timokrasi kurulur. Yalnızca savaşı düşünen ve askerlik değerlerine önem veren bu insanlar, halkı boyunduruk altına alıp kendilerinin uşağı yaparlar; diğer sınıfları hor görüp kendi aralarında topluca yaşarlar.[79] Bu düzende eğitimli ve bilgili insanların varlığı yöneticileri korkutur, çünkü onlar için bilgi yerini güç ve paraya bırakır.

---

[75] **Aster**, s. 227.
[76] **Platon**, *Devlet*, s. 229.
[77] İbn **Rüşd**, *Siyasete Dair Temel Bilgiler "Kurtubalı İbn Rüşd'ün Platon'un Devleti'ne Düştüğü Şerh*", (Çev. Hilmi Özev), Dünya Klasikleri – Felsefe, İstanbul, 2013, s. 153.
[78] **A.g.e.**, s. 154.
[79] **Ağaoğulları**, s. 224-225.

Platon'a göre timokrasi özünde bozuk bir yönetim şeklidir. Buradaki erdem bilgelik değil, şan-şeref düşkünlüğü, zenginlik, lükse düşkünlüktür. Savaşçı özellik taşıyan liderler, halkı sürekli baskı altında tutarlar. Savaşçı ruhlarını toplumu korumak için değil, halkı sindirmek ve korkutmak için kullanırlar. Çünkü timokrasi, "kendi içinde zenginlik olan bozulma tohumunu taşır."[80] Timokrasi de yer alan yöneticiler onur ve şeref gibi değerleri terk ederek paraya ve zenginliğe daha çok önem verirler. Bu da timokrasinin sonu, oligarşinin başlangıcı olur.

2.1.5. OLİGARŞİ

Yanlış devlet şekillerinden bir başkası, özünde "servet"in egemen değer olduğu bir devlettir. Platon'a göre bu devlet şekli, güney İtalya'daki zengin Yunan kolonilerinde görülür. Platon'un yakından gözlemlediği bu devletteki karakteristik özellik, zenginler ile yoksullar arasındaki nefrettir. [81] Bu devlet modelinde yöneticiler de halk da zenginliğe ve servete önem verir. Güç, bilgelik ve eğitim değil, zenginliktir. Dolayısıyla böyle bir toplumun halkından ve yöneticilerinden erdemli davranışlar beklenemez.

Oligarşi zenginlerin hüküm sürdüğü, fakirlerin yönetimden hariç tutulduğu, servete değer biçilen yapıdır.[82] Bu devlet şekli, zenginliğe dayalı olarak zenginlerin yönetimde olduğu, fakirlerin söz hakkının olmadığı bir yönetim şeklidir.[83] Yani bu devlet bir anlamda gelir üstünlüğüne dayalı bir devlettir. Bu devlet modelinde insanlar paraya düşkündür, çünkü yöneticilerin amacı daha çok zengin olmaktır.Platon'a göre, "bir devlette zenginlik ve zenginler baş tacı olunca, doğruluğun ve doğru insanların şerefi azalır."[84] Burada insanlar birbirini model alırlar ve zenginliklerine zenginlik katmaya çalışırlar. Yöneticiler için var olan yasalar da anlamsızdır, yasaları kendi istedikleri şekilde yorumlarlar ve değiştirirler.

Oligarklar, yalnız politikayla ilgilenmeyip diğer işleri de kendilerinde toplarlar, hem tarım hem ticaret hem savaş yaparlar. Bu yüzden kişisel çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen bir oligark, "peteğin içinde doğup da bütün kovanı derde sokan bir yaban arısı gibi, kendi evinin ve devletin baş belasıdır." [85] Zenginlik, yeni malların satın

[80] **Ağaoğulları**, s. 224.
[81] **Aster**, s. 227-228.
[82] **Störıg**, s. 154.
[83] Arslan **Topakkaya**, *Sistematik Felsefe Bağlamında Platon – Aristoteles Karşılaştırması*, 2014, s. 167.
[84] **Platon**, *Devlet*, 551-a, s. 234.
[85] **Ağaoğulları**, s. 225.

alınmasına, yeni ve lüks malların yapılmasına, yeni mesleklerin ortaya çıkmasına yol açar. Böylece toplumun yalınlığı bozulur. Yeni mallar, bunlara sahip olmak isteyen kimseleri zengin olmaya kışkırtır. Bu gidişin sonucu olarak, baştakiler erdemi ihmal eder, zevke sefaya dalar, para hırsına kapılırlar.[86] Böyle bir ortamda yöneticiler, toplumdaki sınıflar arası uçurumu görmezden gelirler ve altın kural olan "orta yolu" unuturlar.

Gizli varsıllığın getirdiği olanaklarla yasaların çiğnendiği, paranın başlıca özendirici güç durumuna geldiği, doğruluk ve erdemin dışlandığı bir ortamın kaçınılmaz sonucu varsıllığın bir yönetim ölçütü durumuna gelmesi ve bunun, giderek yasallaştırılmasıdır. Böylece, bu toplum "ister istemez" ikiye bölünür. Bir yanda yoksullar, bir yanda zenginler! Aynı toprak üzerinde yaşayan bu iki topluluk, boyuna birbirine diş biler."[87] Bu düzende yöneticiler fakir halktan korkarlar, onları daha da fakir ve aciz hale getirirler. Halkı silahlandırmazlar çünkü düşmandan çok halktan korkarlar. Savaş ve silah gibi alanlara yatırım yapmazlar. Sadece kendi zenginliklerini düşünürler. Toplumdaki dilenciler, aç insanlar, yoksullar onları hiçbir şekilde ilgilendirmez. Çünkü yöneticilerden başka herkes yoksuldur.

Alabildiğine zengin olma hırsı, oligarşiden "demokrasi" ye geçişe yol açar. Devlet aşırı harcamalara göz yumunca, aristokratlar beş parasız kalır. Öte yandan bir işsizler ordusu türer. İçlerinde zehir taşıyan bu yoksul insanların, mallarını ellerinden alan zenginlere karşı duydukları öfke gün gün birikir. Zenginleri devirip devleti yıkmak amacıyla gizli toplantılar yapmaya başlarlar. Sonunda iç savaş patlak verir, bu savaştan yoksullar galip çıkınca demokrasi kurulur.[88] Zengin yöneticiler tarafından değer verilmeyen ve aşağılanan yoksullar, yöneticilerin sonunu hazırlar. Demokrasi fakir çoğunluğun, zengin azınlığı yenmesiyle ortaya çıkar. Artık söz sahibi olanlar zengin azınlık değil, fakir çoğunluktur. Yönetimde dengeler tamamen değişir ve tersine döner. Fakirler de zenginler gibi özgürdür artık ve söz fakir çoğunluğundur.

---

[86] **Şenel**, s. 152 – 153.

[87] Celal A**. Kanat**, *Platon Ve Aristoteles'te Devlet Ve Toplum Felsefesi*, Doruk Yayınları, İstanbul, 2013, s. 104.

[88] **Şenel**, s. 153.

2.1.6. DEMOKRASİ

Yunanca demos (halk) ve kratos (iktidar, erk) sözcüklerinin bir araya getirilmesiyle oluşan, halkın gücü ya da iktidarı anlamında kullanılan demokrasi (demokratia), ilk kullanımdan beri felsefenin temel sorunlarından biri olmuştur.[89] Demokrasi tartışması Platon'la başlayan bir süreç değildir. Eski Yunan'da demokrasinin işlevsel olarak uygulanışı Solon ve Perikles dönemine kadar uzanır.

Platon'un eleştirdiği demokrasinin realitesini Atina'da bulur. Atina "demokrasi" ile yönetilir, yönetimle ilgili bütün kararlar Halk Meclisi'nde alınır. Bu yönetimde bir istikrar yoktur, Halk Meclisi sürekli görüşlerini değiştirerek, yanlış kararlar vererek Atina'ya zarar verir. (Platon bunun en acı örneğini hocası Sokrates'in idamıyla yaşar.)

Platon demokrasiyi şu şekilde tanımlar: "Bu düzen görünüşte düzenlerin en güzelidir. Türlü renklere boyanmış bir kaftan gibi, değişik insanları bir araya toplayan bu devlet de her şey göze hoş gelebilir. Alaca bulaca şeylerden hoşlanan çocuklarla kadınlar gibi, birçok kimseler de en güzel devlet budur diyebilir."[90] Ona göre bu kadar çeşitliliğin olduğu bir devlet de düzen ve istikrar da yoktur. Platon için toplumda bulunan herkes aynı sınıf içinde, aynı yasalar çerçevesinde değerlendirilemez. İnsanlar yaratılıştan farklıdır, bazı insanlar köle olmak için yaratılmıştır, bazı insanlar da efendi olmak için yaratılmıştır.

Demokrasi ilk ortaya çıktığında yasalara karşı saygılıdır. Dolayısıyla bu dönemde demokrasi, yasalı demokrasidir. Bu yönetim, herkese eşit haklar sağlar. Baba oğula; sığıntı, yabancı vatandaşlara eşit olur. Oysa eşit olmayanlara eşit haklar vermek, Platon'a göre adaletsizliğin kendisidir.[91] Eşitlik sadece her sınıfın kendi içinde geçerlidir, bir sınıfın diğerine eşitliği söz konusu değildir. Yasalı demokrasi, daha sonra Platon'un siyaset alanında yazdığı diğer kitabı *Yasalar* da olumlanmaktadır.

Yasalı demokraside sınırsız bir özgürlük vardır. Bu aşamadan sonra demokrasi de bozulmaya başlar. "Kölelerin efendileri kadar özgürlük elde edebilmelerine kadar varabilen bu dönem bir anlamda aşırı demokrasidir. Özgürlüklerin aşırı ölçülere vardığı bu dönemde yöneticiler, ülkeyi yönetebilmek için özgürlüklerden kısıntı yapma gereğini

---

[89] Ali **Taşkın**, "Platon'un Demokrasi Paradoksu", *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 2011, Sayı:16, s. 62.
[90] **Platon**, *Devlet*, 557 c, s. 241.
[91] **Şenel**, s. 153.

duymaya başlarlar. Oysa yoksul toplum kesimleri, işi zenginlerin mallarına el koymaya kadar vardırmak eğilimindedirler." [92] Böylece yasalı demokrasi yerini, yasasız demokrasiye bırakır. Sapkın rejim demokrasi artık sahnededir, doğanın düzenine aykırı olan bu rejim, "herkesin özgürlüğü ve eşitliği" düşüncesini kendine ilke edinir.

Demokrasinin sloganı özgürlüktür. "İnsanlar, her şeyden önce özgürdür ve şehrin her yerinde özgürlük ve sınırsız fikir beyanı yankılanır ve burada herkes ne istiyorsa onu yapabilir." [93] Burada herkes istediği gibi düşünür ve hareket eder, kimse kimseye karışmaz. Bu açıdan demokrasi herkesi aynı şekilde değerlendirir, eşit olmayanlarla eşit olanlar arasında bir ayırım yapmaz. Ve en kötüsü de kölenin kendisini efendisiyle eşit tutmasıdır. (Köleliği doğanın bir kanunu olarak gören Platon'a göre bu kabul edilemez bir durumdur.)

Demokrasilerde yurttaşlar yetenekli olup olmadıklarına, politika sanatını bilip bilmediklerine bakılmaksızın seçimle ve çoğu kez kurayla devletin başına getirilirler. Bu durum, gemicilikten ya da hekimlikten hiç anlamayan cahil kişilerden, zanaatkârlardan bir gemiyi yürütmesini ya da bir hastayı iyileştirmesini beklemek kadar saçmadır. Üstelik vereceği zarar daha da büyüktür. Çünkü cahil kaptan ile cahil hekim, birkaç kişinin yaşamı ile oynar; oysa demokraside devleti yönetenler bütün polisin, yurttaşların yaşamını tehlikeye atar. [94] Seçilen yöneticiler yönetim sanatında uzman olmadıkları için, amaçları toplumun çıkarları değil kendi çıkarlarıdır.

Demokrasi insanlara sunduğu özgürlükte aşırıya gidince adaletsizlik ortaya çıkar. Platon'a göre adaletsizlik haddi aşmak ve her sınıfın bir diğerinin işine karışmasıdır. Böyle bir ortamda ideal düzene ulaşılamaz. [95] Bu adaletsizliğin temel sebebi de demokrasinin eşit olmayanlara eşit haklar sunmasıdır. Yöneticileri belirleyen cahil halktır ve bu durumda erdemler de anlamsız hale gelir.

Platon, demokrasideki hâkim sınıf olan yöneticileri şu şekilde tanımlar: "Demokraside ise, herkes efendilik peşinde koştuğu için, bu rejim temsili bir yönetim biçimini olanaksız kılar." [96] Demokrasideki yöneticiler tutkularının yani bedensel isteklerinin

---

[92] **Kışlalı**, s. 75.
[93] **Störıg**, s. 155.
[94] **Ağaoğulları**, s. 227.
[95] **Topakkaya**, s. 170.
[96] Nejat **Bozkurt**, *Kant Fikir Mimarları Dizisi-2*, Say Yayınları, İstanbul, 2010, s. 291.

esiri olur. Oysaki yöneticiler, Platon'un üç parçalı ruh anlayışına göre, akla denk gelir. Nasıl akıl bütün bedeni kontrol altında tutuyorsa, yöneticilerde bütün toplumu kontrol altında tutmalıdır. Ne yazık ki akılları yerine bedensel isteklerine tutsak olan demokrasinin yöneticileri bu özelliği taşımazlar.

Platon aşırılığın her yönetim biçiminin sonunu hazırladığını ortaya koyar. Aşırı özgürlüklerin ve özellikle özgürlüklerin kötüye kullanılmasının, başkalarının özgürlüğüne saygı göstermeyecek boyutlara varmasının, özgürlüklerin tamamen ortadan kalkacağı bir rejime ortam hazırladığını vurgular.[97] Yasasız demokrasi karşısında kendilerini güvende görmeyen zenginler, demokrasiyi yıkıp oligarşiyi kurmak için hazırlanmaya başlarlar. Buna karşılık halk, içlerinden birinin önderliğinde örgütlenir. Bu önder onlara, zenginlerin topraklarının kendilerine dağıtılacağı, borçlarının bağışlanacağı umudunu verir. Silahlı taraftara sahip olan halk önderi, onlara dayanarak yönetimi ele geçirip tiran olur.[98] Böylece demokrasiden tiranlığa geçilir.

2.1.7. TİRANLIK

Platon'a göre sonuncu yanlış devlet şekli, tek yanlı devlet şekli olan despotik (müstebit-tyrannie) devlettir. Despotik (tiran) yönetimler ya zalim ya da köle tipi insanlar yetiştirir. Çünkü zalim ruhlu ya da köle ruhlu olmak, biri ötekine sıkı sıkıya bağlı bir doğadır. Her köle zalim bir ruh taşır; köle kölelikten kurtulur kurtulmaz hemen bir zalim kesilir. Aynı şekilde zalimin de elinden olanaklar alınınca hemen köle ruhlu olur.[99] Demokrasinin getirdiği aşırı özgürlüğün sonucunda ortaya çıkan aşırı kölelik olur. İnsanlar başlarındaki zorbanın her türlü isteğini yerine getirirler.

Yönetimi ele geçiren tiran ilk başta yerini sağlamlaştırmanın ve varlığını devam ettirmenin yollarını arar. Bunun en iyi yolu ise, halkın dostu gibi görünmektir. Halkın dostu gibi görünen tiran bu sayede çoğunluğun desteğini almış olur.[100] "İlk günler zorba (tiran) dört bir yana selamlar, gülümsemeler dağıtır, zorbanın (tiranın) tam tersi gibi gösterir kendini; yakınlarına ve halka bol umutlar verir, borçluları avutur, herkese hele

[97] **Kışlalı**, s. 75.
[98] **Şenel**, s. 153.
[99] **Aster**, s. 229.
[100] Zafer **Yılmaz**, "Platon'un Tiranlık Eleştirisi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt-6, Sayı 2, 2005, s. 144.

kendi adamlarına topraklar dağıtır, dünyanın en cömert, en tatlı adamı gibi görünür(…)"[101]

Bütün bunlara rağmen bu kişi içinde tiranlığın tohumlarını taşıdığından, halkı hep buyruğu altında tutmanın yollarını arar. Bir tiran için bunu sağlamanın yolu ise, halkı savaşa sürüklemek ve ağır vergiler altında ezmektir. Bu sayede hem halk fakirleştirilip baştaki yöneticiye muhtaç hale getirilir, hem de işten başını kaldırıp durumunu düşünemeyeceği bir hale sokulur. Eğer bu isteklere karşı çıkan olursa da, bunların dost ya da düşman olmasına bakılmaksızın öldürülmeleri sağlanır.[102]Yasaları çıkaran, bunları çiğneyen suç işledi diye cezalandıracak ve bunun adalet olduğunu söyleyecektir.[103] Yöneticiler yasaları istedikleri şekilde yaparlar, yaptıkları yasalar işlerine yaramaz hale gelince hemen değiştirirler. Çünkü "güç" onlarındır, bu güçten vazgeçmemek için yasal ya da yasal olmayan her türlü yolu denerler.

Platon, tiranın gücünün para olduğunu belirtir. Çünkü çevresindeki insanlar onun dostu için değil, parası olduğu için yanındadırlar. Bu yüzden böyle bir zorba başta kalmak için kendisine karşı olan insanları ortadan kaldırır. "Dostları arasında olsun düşmanları arasında olsun bir tek değerli insan bırakmaz."[104] Tiran gücünü devam ettirmek için bir yabanarısı gibi çalışır, çünkü "ya yaşamaktan vazgeçecek, ya çoğu kendini sevmeyen aşağılık insanlar arasında yaşayacaktır."[105] Bu yüzden kendi güvenliğini sağlamak için halka baskı ve zulmü artırır bunun yanı sıra askerlerin sayısını da artırır. Askerler kendisine ne kadar bağlı olursa kendini o kadar güvende hisseder.

Özgürlüğün sınırlarını aştığı yerde onun zıttı olan kölelik karşımıza çıkar. Zorba liderin boyunduruğu altına giren halkın düştüğü durumdur kölelik. Bu toplumda hukuk ve yasalar yoktur, her şeyin belirleyicisi tirandır. Yönetimlerin en kötüsü tiranlıktır. Hiçbir yasaya bağlı olmayan tiran, ülkenin tek efendisi, birçok kölenin arasında kalmış, korkudan tir tir titreyen bir efendi durumundadır.[106] Tek adam olmak adına her türlü hukuksuzluğa başvuran lider sürekli korku içerisinde yaşar, çünkü yok saydığı hukuk ve adalet bir gün kendisini de yargılar.

---

[101]**Platon**, *Devlet,* 566 e, s. 252.
[102]**Yılmaz**, s. 144.
[103]**Platon**, *Yasalar*, s. 172.
[104]**Platon**, *Devlet*, 567 b, s. 252.
[105]A.g.e., 567 d, s. 252.
[106]**Topakkaya** , s. 168.

Tiran; devleti usla değil, tutku ve güçle yönetir. Tiransal yönetim gerçekte bir yasasız yönetimdir; bu öylesine kendince bir yönetimdir ki, tiranı, "düşünde yaptıklarını uyanıkken de yapan adam" diye nitelemek olanaklıdır. Böylesi bir ruhta gerçek özgürlük, gerçek sevginin bulunması düşünülemez; bunlar inançsız kişilerdir.[107]

Platon'a göre, bir tiranın (zorbanın) yürüttüğü devlette özgürlük yerini köleliğe bırakır. Tiranın yönetimindeki halk da fakirdir. Tiran baskılarla halk üzerinde korku yaratır, burada akılcı düşünmeye ve sorgulamaya yer yoktur. Bir anlamda burası korku devletidir. Çünkü tek güç tirandır. Ama bu güce ve özgürlüğe rağmen zorba lider de köle ruhludur. Elindeki bütün gücünü kaybettiği anda köle ruhu ortaya çıkar. Bu yüzden baskıyla yönettiği toplumda aslında en büyük korku içinde yaşayan tiranın kendisidir.

Bu yönetim şeklinde halkın mutlu olma şansı yoktur. Tiran halkı sürekli boyunduruk altında tutar, onlara köle gibi davranır. (Platon burada tiranlığı halkı köle gibi kullandığı için eleştirir, ancak kendi ideal devlet modelinde halk olarak tanımladığı işçiler sınıfına eğitim hakkı ve siyasal haklar vermez.) Şiddet ve korku üzerine kurulmuş bu yönetim şeklini şu şekilde değerlendirir: "Halk yağmurdan kaçarken doluya tutulmuş, özgürlüğe kavuşmak isterken eli sopalı kölelerin kulluğuna düşmüştür." [108] Bütün yönetim şekillerinde aşırıya giden tutkular yerini tersi durumlara bırakır. Demokrasinin aşırı özgürlüğü, tiranı ortaya çıkarır, tiranın zorbalığı ise kendi sonunu hazırlar.

2.2. YÖNETİM ŞEKİLLERİ VE ERDEMLERİ

Platon'un tanımladığı yönetim şekillerinin; nasıl ortaya çıktıklarını, gelişim süreçlerini ve nasıl son bulduklarını yukarıda kısaca belirttik. Yukarıda yapılan sınıflamaya bağlı olarak, yönetim şekilleri en iyisinden en kötüsüne doğru şu şekilde sınıflanmaktadır:

1) Monarşi

2) Aristokrasi

3) Timokrasi

4) Oligarşi

5) Yasalı Demokrasi

---

[107] **Kanat**, s. 107.
[108] **Ağaoğulları**, s. 231.

6) Yasasız Demokrasi

7) Tiranlık

Platon bu yönetim şekillerini tanımlarken, hepsinde yöneticilerin ve bunlara bağlı olarak halkın sahip olduğu erdemler üzerinde durur. Platon erdem sorununu Sokrates'ten miras olarak alır ve daha da geliştirir. Aynı geleneği Aristoteles de sürdürür. Etik-politika bütünlüğü bu üç filozofta iç içe geçer.

Sokrates ile birlikte erdem sorunu, bütün bir Yunan felsefesi boyunca ahlakın, daha da doğru bir ifadeyle mutluluk ahlakının bir ifadesi olarak gündeme gelir. Burada söz konusu edilen mutluluk, bilhassa Platon'da bireysel olduğu kadar toplumsal mutluluğu da içine alır. Nitekim erdemli insan ile erdemli yurttaş, erdem kavramının ahlakın ve siyasetin bir kavramı olarak düşünülmesine imkân tanır. Birey olarak insanda ruhun her bir bölümünün kendisine ait işlevi yerine getirmesi adalet erdemi olarak tanımlanır. Böylece ruhun kısımları arasında uyum sağlanır.[109] Yöneticiler bütün toplumu temsil eder, baştaki insanlar erdemli olursa bütün toplumda erdemli olur.

Platon; birey ile devlet, insan ruhu ile politika arasında bir benzerlik kurar. Buna göre, insan ruhuyla devlet arasında tam bir koşutluk bulunduğunu, bireyle devlet arasında hiçbir ayrılık ya da kopukluk bulunmadığını öne süren Platon daha doğrusu, temel gerçekliğin insan ruhu olduğu, bütün toplumsal fenomenlerin onun ürünlerine tekabül ettiği, sosyal-politik her şeyin bu temel gerçekliğin görünüşü veya tezahürü olduğunu ifade eder.[110] Var olan bütün yönetim şekilleri insanların sahip olduğu ruha göre şekillenir. İdeal olan yönetim şekillerinde yöneticiler ruhu ön plana çıkarır, istenilmeyen yönetim şekillerinde ise, yöneticiler bedenin kölesi olurlar.

Platon'a göre doğruluğu ve adaleti içeren gerçek devlet, felsefenin gösterdiği gerçekler ışığında epistemeye, politika bilimine göre kurulmuş ve bu şekilde yönetilen ideal devlettir. [111] Platon için adalet erdemlerin en yücesidir. Yani adalet, tüm erdemleri kendi içinde toplayan en yüce erdemdir. [112] Ona göre adalet, "her sınıf insanın kendi işlerinde

---

[109] Hasan **Ocak**, "Bir Ahlak Felsefesi Problemi Olarak Erdem Kavramına Yüklenen Anlamın İlkçağ'dan Ortaçağ'a Evrimi", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi),* Sayı:11, 2011 Bahar, s. 80-81.
[110]**Cevizci**, *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*, s. 103.
[111]**Ağaoğulları**, s. 220.
[112]**Aster**, s. 225.

kalıp yalnız kendi işleriyle uğraşmasıdır."[113] Toplumdaki bütün sınıflar kendi üzerine düşeni yaparsa, toplumsal mutluluk yakalanacaktır.

Devlet yalnızca insanların bir araya gelerek geliştirdikleri bir kurum değildir. Devlet de insan gibi canlıdır. Yani devlet büyük çapta bir insandır. Aynı şekilde insan da, küçük çapta bir devlettir. Birey, içinde yaşadığı devlete benzer; devletin görünüşü nasılsa, bireyin görünüşü de odur. Mükemmel devlet mükemmel bireyler oluşturur, eksik ve yapmacık bir yapıya sahip devlet ise kusurlu ve eksik bireyler oluşturur.[114]

Platon'un yaptığı sınıflamada, monarşi ve aristokrasi en iyi yönetim şekillerinden ikisidir, bunlar ideal devlet tasarımına daha yakındırlar. Buradaki yöneticiler için bilgi, bilgelik ve erdemlilik ön plandadır. Bu toplumlardaki yöneticiler de beden ruha hâkim değildir, aksine akıl ruha hâkimdir. Yöneticilerin amacı, toplumu iyi bir şekilde yönetmek ve kontrol etmektir. Bu yönetimlerdeki bozulmaların nedenleri; sınıfların birbirine karışması, akla önem verilmemesi ve yanlış eğitim sisteminin uygulanmasıdır.

Kötü ve istenilmeyen yönetim şekillerinde ise, ruha akıl değil beden ve bedensel istekler hâkimdir. Böyle bir toplum bozulacak ve zaman içinde yok olacaktır. Platon bunu *Phaidon* diyaloğunda şu şekilde ifade eder: "Ruh tanrısal olana, beden ölümlü olana benzediğine göre, birisi öldüğünde onun görünen alanda yer alan görünen kısmı, yani bedeni çözülüp yok olacaktır; görülebilir olmayan ruh ise yok olmayacak, kendisi gibi soylu, saf, görünmeyen bir yere gidecektir."[115]

Timokraside hâkim olan değer, şan ve şeref tutkusudur. Yöneticilerin amacı bilgeliğe ve erdeme ulaşmak değildir. Amaçları daha çok güç elde etmek ve şeref sahibi olmaktır. Savaşçı yönetici sınıf, yönetilenleri buyruğu altına alır.[116] Bu yönetimdeki sorun yöneticilerin iyi birer savaşçı olmaları ancak devlet yönetiminden anlamamalarıdır. Yalnızca savaşı düşünen ve askerlik değerlerine önem veren bu insanlar, halkı boyunduruk altına alıp kendilerini uşağı yaparlar; diğer sınıfları hor görüp kendi aralarında topluca yaşarlar.[117]

---

[113] **Platon**, *Devlet*, 434 c, s. 124.
[114] **Aster**, s.227.
[115] **Platon**, *Phaidon Ruh Üzerine*, (Çev. Nazile Kalaycı), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 17.
[116] **Şenel**, s. 152.
[117] **Ağaoğulları**, s. 224.

Oligarşinin var olduğu toplumlarda ise ön plana çıkan değerler; zenginlik ve mal-mülk sevgisidir. Bu devlet gelir üstünlüğüne dayandığı için zenginlerin ön planda olduğu, fakirlerin ise unutulduğu düzendir. Platon'a göre, "bir devlette zenginlik ve zenginler baş tacı olunca, doğruluğun ve doğru insanların şerefi azalır." [118] Zenginlikte ve fakirlikte aşırılığa giden bu toplum, orta yolu bulamadığı için ikiye bölünür. Bu yönetim şeklinde ortaya çıkan insanlar bilgisiz ve kötü eğitimli kişilerdir.

Böyle bir devlette her şey servet ve zenginliğe yönelir. Bu amaç, hem devlet ve hem de tek tek bireylerinde vardır. Bireyin ruhu için tek değerli şey vardır, servet. Öteki tüm değerler, servet karşısında ikinci plandadır. İşte bu devlette de, devletin insana belli bir şekil verdiğini görüyoruz.[119] Bu toplumda erdem ve bilgelik ön planda değildir, hâkim olan değer servet ve zenginliktir. Dolayısıyla böyle bir yönetimde adalet ve hukuk mekanizması işlemez.

Demokraside her türlü düzen ve insan çeşidi olduğu için tek bir düzen bulunmaz. Platon'a göre, demokrasi, "görünüşte düzenlerin en güzelidir. Türlü renklere boyanmış kaftan gibi(…) Bu devlet de göze hoş gelebilir(…) Birçok kimseler de en güzel devlet budur diyebilirler(…) Ama bu devlette bir düzen arayıp bulabilirsen, ne mutlu sana."[120]

Demokrasilerde yöneticiler, halk tarafından belirlenmektedir yani "bu kentte yöneticiliğin oluşumu rastlantısaldır." [121] Platon'un tasarladığı ideal devlette ise rastlantılara yer yoktur. Yöneticiler özel bir sınıftır ve yönetici olmak için zorlu bir eğitim sürecinden geçilmesi gereklidir. Demokrasi de ise böyle bir durum yoktur, uygun zamanı ve fırsatı yakalayan herkes (buradaki herkes kavramı sadece Atinalı özgür erkekler için geçerlidir) yönetici olabilir. Dolayısıyla bu toplumda hiçbir erdeme ve doğruluğa yer yoktur.

Demokraside ön plana çıkan değer "özgürlük" tür. Platon bunu *Devlet* adlı kitabında şu şekilde ifade eder: "Özgürlük düzeninin en aşırı gittiği taraf, satın alınmış kadın erkek kölelerin, kendilerini satın alanlar kadar hür olmasıdır."[122] Hatta Platon demokrasinin sağladığı özgürlüğe tepkisini diyaloğun ilerleyen yerinde alaycı bir şekilde belirtir:

---

[118] **Platon**, *Devlet*, 551 a, s. 234.
[119] **Aster**, s. 228.
[120] Thomas **More**, *Utopia*, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu – Vedat Günyol – Mina Urgan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 196.
[121] **İbn Rüşd**, s. 196.
[122] **Platon**, *Devle*t, 563 c, s. 248.

"Demokraside atlar, eşekler öyle serbest, öyle mağrur yürümeye alışırlar ki, yollarından kaçmayanları çarpar geçerler. Her yerde dolup taşan bir hürriyet kısacası."[123] Ama bu aşırı özgürlük tutkusu demokrasi halkının sonu olur. Bu devlet şeklindeki çeşitlilikten dolayı, akla önem veren düşünce yerini; özgürlük, hoşgörü adı altında heyecan ve tutkulara bırakır. Herkesin eşit kabul edildiği bir sistem aslında eşitsizliğin kendisidir. Bu düzen hiçbir zaman adaleti sağlayamaz.

Yanlış devlet şekillerinden sonuncusu olan tiranlığın ortaya koyduğu insan modeli ise, zorba ve köle ruhlu insanlardır. Tiran kendini hiçbir yasaya bağlı görmez, yasalarla istediği şekilde oynar. Köle durumuna düşen halk, yaratılan korku ortamından dolayı bu olanlara tepki veremez. "Kaba ve bilgisiz olarak nitelendirilen bu insan, kendinden üstün ve erdemli olanlardan korkar, onlarla tam anlamıyla hiçbir zaman dostluk kuramaz. Kendinden çok aşağı kimselerle de dost olamaz. Çünkü onları hor görür, gerçek dost gibi bakmaz. Ancak kendi yapısına uygun, kaba, bilgisiz, buyruğuna giren, işine yarayanlarla dostluk kurabilir."[124] Tek erdemi güç olan zorba bir yöneticinin yönettiği toplumda başka erdemlere yer yoktur. Zorba ruhlu tiranda ise adalete yer yoktur. Böyle bir yöneticinin ilişkileri de çıkara dayalı ilişkilerdir, zorbanın hiçbir zaman gerçek dostları olmaz.

Yönetim biçimleri arasında en alt sıraya yerleştirilen tiranlık gibi bu yönetim biçimine uygun insan ve sahip olduğu ruh da en alt sıraya konur.[125] Tiran nasıl devleti akılcılık yerine tutku ve güçle yönetiyorsa onun toplumundaki halk da var olan değer tutku ve güç olacaktır. Nitekim " tiranın yönetimi ne doğaya, ne de İdeye uygundur."[126] Buraya kadar anlatılan bölümde monarşi ve aristokrasi hariç, diğer dört yönetim şekli sakıncalı olan yönetim şekilleridir. Platon'a göre, insanları yönetmek en zor sanatlardan biridir. Yöneticilerin en önemli erdemleri bilgili olmaktır. Bu kural timokrasi, oligarşi, demokrasi ve tiranlıkta olmayan bir özelliktir.

Platon, doğru yönetim şeklinin yalancı değil gerçek bilime sahip olması, gerektiğini belirtir.[127] "Bu yöneticilerin devleti temizlemek ya da sağlığını korumak için istedikleri

---

[123] A.g.e., 563 d, s.248.
[124] **Platon**, *Gorgias Diyaloglar- 1*, (Çev. Melih Cevdet Anday), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 118.
[125] **Platon**, *Phaidros*, (Çev. Hamdi Akverdi), MEB Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 57.
[126] **Ağaoğulları**, s. 107.
[127] **Platon**, *Devlet Adamı*, (Çev. Furkan Akderin, haz. Ahmet Cevizci), Say Yayınları, İstanbul, 2011, 293d, s. 87.

kişiyi öldürmeleri ya da sürgün etmeleri gerekebilir, devleti küçültmek adına kovandan arıları salmaları gibi dışarıya adam çıkarmaları ya da devleti büyütmek adına yeni vatandaşlar kabul etmeleri gerekebilir. Bu insanlar devleti bilim ve doğrulukla korudukları sürece ve kendileri de ellerinden geldiği kadarıyla iyi kaldıkları sürece, bu yönetim şekli gözümüzde tek doğru yönetim şekli olarak kalacaktır."[128]

Gerçek bilime sahip olan devletler, olması gereken düzene sahip olan devletlerdir. Oysaki bozuk yönetim şekillerine sahip olan devletlerde ideal düzen mevcut değildir. Oradaki yöneticiler bilgelik vasfını taşımamaktadırlar. "Onlar sadece bir taklittir. Kanunları iyi olanlar iyi taklitçiler, kötü olanalar ise kötü taklitçilerdir."[129]

Bundan sonraki bölümde istenilmeyen ve Platon tarafından "sapkın rejim" olarak tanımlanan demokrasiye geçiş yapılacaktır. Bu bölüm özellikle diğer yönetim şekilleri ayrıntılı olarak verildikten sonra ele alınmaktadır. Çünkü Platon'un istenilmeyen yönetim biçimi olarak tanımladığı sadece demokrasi değildir. Yönetim şekilleri arasındaki geçişin nasıl olduğunu vurgulamak adına öncelik bütün yönetim şekillerini açıklamaya verilmiştir.

2.3. SAPKIN REJİM DEMOKRASİ

Platon, *Devlet*'te "halkın iktidarı" veya "halkın halk için halk tarafından yönetimi" anlamında günümüzde büyük bir ittifakla en iyi yönetim biçimi olduğu kabul edilen demokrasiyi, birkaç belirleyici ve tanımlayıcı özelliği üzerinden eleştirir. Hatta eleştirmekle de kalmayıp onu bütünüyle problematik hale getirir. [130] Platon'un demokrasi eleştirisini; eşitlik, özgürlük ve yöneticilerin belirlenmesi bağlamında üç başlık altında toplayabiliriz.

Platon demokrasiye, özellikle "eşit olmayanlara da eşit haklar dağıttığı" için karşıdır. Herkese eşitliğin yaptığı işe göre değil "doğasına göre", yani yaratılışına göre verilmesinden yanadır. Yasal eşitsizliğin doğal eşitsizlikle çeliştiği ve çatıştığı kanısındadır. Kendisinin de gönderme yaptığı Kallikles'e göre; "bütün siyasal örgütlenmelerin zayıflığı, yasal eşitlik ile doğal eşitsizlik arasındaki bu çözümü

[128] A.g.e., 293e, s. 87.
[129] A.g,e,, 293e, s. 88.
[130] Ahmet **Cevizci**, *Platon Fikir Mimarları Dizisi-30*, s. 164.

olmayan karşıtlıktan kaynaklanmaktadır."[131] O'na göre demokrasinin sakıncalarından biri "herkese eşitlik" sloganıdır. Yaratılıştan eşit olmayan insanları aynı yasalarla değerlendirmek ve herkese aynı hakları vermek sakıncalı bir durumdur. Yapılması gereken "düzenleyici adalet" ilkesini işlevselleştirmektir. Aksi takdirde karşımıza var olan değerlerin yozlaştığı, herkesin kendini efendi gördüğü bir toplum çıkar. Platon'un "herkesin eşitliği" anlayışına karşı çıkışının en önemli nedeni katı ve geçişlerin zor olduğu sınıflı toplum anlayışından kaynaklanır.

Platon bütün halka eşitlik adı altında verilen durumun aslında eşitsizlik olduğunu savunur. "Baba oğluna eşitçe davranmaya, çocuklarından çekinmeye alışır. Kendini babasıyla bir tutan delikanlıysa büyüklerini saymaz, çekinmez onlardan; hür yaşamak ister. Öte yandan sığıntılar, yurttaşlara, yurttaşlar sığıntılara eş olur. Yerli yabancı ayrılığı da kalmaz."[132] Platon için bu durumun ortaya çıkardığı eşitlik kabul edilemez bir durumdur, sayısal eşitlikten ziyade orantılı eşitliği esas alan Platon'a göre, doğuştan eşit olmayan insanlar, orantılı eşitliği ortaya koyacak olan "düzenleyici adaletten" pay aldıkları zaman eşit hale gelirler.

Platon'a göre, demokrasideki eşitlik anlayışının en önemli sıkıntılarından bir diğeri de, bütün sınıflara aynı hakları vermesidir. Onun ideal devletinde ise; üç parçalı ruh anlayışından hareketle oluşturduğu toplumsal düzende üç sınıf karşımıza çıkar: Yöneticiler, koruyucular ve işçiler. Sınıflar için eşitlik sadece kendi içlerinde geçerlidir, sınıflar arası bir eşitlik ise söz konusu bile edilemez. Bu üç sınıf O'nun "üç parçalı ruh" anlayışı çerçevesinde ortaya koyduğu bir düzenlemedir. Akıl "yöneticiler" sınıfının, irade "koruyucular" sınıfının ve istekler "işçiler" sınıfının erdemleridir.

Akıl, insandaki düşünen ve hesaplayan kısımdır. "Doğruluğun, ölçünün, yiğitliğin ve bilgeliğin" ölçütü akıldır.[133] Akıl ruha hükmediyor ve yönetiyorsa, bedeni ve bedenden gelen istekleri dizginleyebiliyorsa, o zaman insan mutluluğa ulaşır. "Ruh ve beden birlikte oldukları sürece doğa, birini boyun eğmek ve yönetilmek, ötekini yönetmek ve buyurmakla yükümlü kılar."[134] Platon burada akla, tanrısal bir özellik atfeder ve onu yüceltir. Ayrıca köle-efendi ayırımını da doğanın bir kanunu olarak görür.

---

[131] **Kışlalı**, s. 74.
[132] **Platon**, *Devlet*, 563 a, s. 247.
[133] **A.g.e**., 504 a, s. 190.
[134] **Platon**, *Phadion*, s. 123.

İrade, akıl ve istek arasındaki denge unsurudur. Akıl ve isteğin aşırılıkları karşısında, orta yolun yakalanmasını sağlayan bölümdür. Bu bölümde insandaki ölçülülüğe denk gelmektedir. "Kızgınlık akılla bir midir? Değilse onun değişik yönü müdür? Öyleyse içimizde üç değil, iki yan vardır: Akıl ve istek(…) Yoksa toplumdaki yönetenler, savaşanlar ve para kazananlar gibi içimizde de üç bölüm mü vardır? O zaman kızma gücü, kötü bir eğitimle bozulmamışsa, akla yardım eden üçüncü bir yanımız olur!"[135]

İştaha, insanın sahip olduğu bedensel isteklerdir. Eğer bir insanda bu bölüm baskınsa, sınırsız hazlar ve doyumlar onu kuşatır ve aşağılık bir varlık haline dönüştürür. Akıl ve iştaha karşıt eylem ve yönelimleri ifade eder.[136] İnsandaki bu bölüm düşünmez, sadece arzular. "Hepimizin içinde korkunç, hayvanca, dizginsiz bir çeşit istekler vardır; aklı başında görünen sayılı insanlarda bile rastlanan bu istekler rüyalarda ortaya çıkar."[137] İştaha akılla ters orantılı olarak çalışır. Platon'a göre, istekler ne aç bırakılmalı ne de sonu gelmeyecek bir şekilde doyurulmalıdır. İşte aklın ve isteklerin çatışmasında orta yolu bulacak olan iradedir. Bir insan ruhunda bu üç bölüm üzerine düşen görevi yerine getirirse o zaman mutluluğu yakalar.

Sınıflı toplum yapısında sınıf bilincini yaratacak unsur eğitimdir. Platon'a göre eğitim, "bir açıdan, insanların hangi iş için yaratıldıklarını bulmanın ve yaratılışlarına uygun işe yerleştirmenin bir yolu ve yöntemidir."[138] Demokraside eğitim zorunlu değildir, çünkü burada "dilediğin gibi yaşa" anlayışı hâkimdir. Böyle bir düzende bilinçli ve erdemli insanlar yetiştirmek zordur. Bu düzenin ön plana çıkardığı iştihadır, ne akıl ne de irade devrededir.

Temelinde eşitlik bulunan bu yönetim şekli başlangıçta yönetimlerin en güzeli gibi görünebilir, ancak özgürlüğe bir sınır tanımadığı için zamanla en kötü yönetim haline dönüşür. Özgürlüğün doğuracağı sonuç, düzen çeşitliliğidir. "Çünkü özgürlük olduğu için bütün düzenler vardır orada, o kadar ki, bizim gibi bir devlet kurmak isteyenler, bir demokrasi devletine gidip diledikleri düzeni seçebilirler. Bir düzen panayırıdır demokrasi, beğen beğendiğini al."[139] Siyasal ve toplumsal alanda ortaya çıkan sınırsız

---

[135] **Platon**, *Devlet*, 441 a, s. 130.
[136] Ahmet **Cevizci**, *Platon Fikir Mimarları Dizisi-30*, s. 101.
[137] **Platon**, *Devlet*, 572 b, s. 258.
[138] Hasan **Ünder**, "Platon'un Devletinde Eğitim Ve İnsan Doğası", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, sayı 1, 1993, s. 191.
[139] **Platon**, *Devlet*, 557b, s. 241-242.

özgürlük yasaların güvenilirliğini ortadan kaldırır. Herkes kendi düşüncesini savunmakta özgür olduğundan dolayı kendi düşüncelerine uymayan yasaların değişmesini talep eder.

Demokrasinin insanlara sunduğu eşitliğin beraberinde getirdiği sorun özgürlüktür. Demokraside herkes istediği her şeyi yapmakta özgürdür. İsterse çalışır, savaşır; istemezse kimsenin emrini dinlemez. Ahlaki değerlere bağlılık yoktur. O yüzden böyle bir devlette erdemlere de yer yoktur. Demokrasinin insanlara sunduğu özgürlükte aşırılığa gidince adaletsizlik ortaya çıkar. Platon'a göre adaletsizlik haddi aşmak ve her sınıfın bir diğerinin işine karışmasıdır. Böyle bir ortamda ideal düzene ulaşılamaz.[140]

Devletin görevi toplumun mutluluğunu sağlamaktır. Ancak demokrasi, eşit olamayan insanlara eşit haklar sunarak bu durumu ortadan kaldırmaktadır. Çünkü onun sisteminde mutluluğu sağlayacak olanlar yöneticilerdir. Mutluluk ise adaletin bütün toplumda uygulanabilmesiyle ortaya çıkar. Adaleti sağlayacak yöneticiler seçkin insanlar olmalıdır. Çünkü onlar aklı ve bilgeliği temsil ederler. Demokrasideki yöneticiler, halk tarafından seçilmekte ve her özgür Atinalı erkek yönetici olma hakkına sahiptir. Böyle bir düzende, rastgele seçilen yöneticiler akla değil bedensel isteklere düşkün olurlar.

Demokrasinin ortaya koyduğu yöneticiler Platon'un eleştirilerinin üçüncü durağıdır. Buradaki yöneticiler bilgiye ve bilgeliğe sahip değildir. Siyaset de gemicilik, hekimlik, marangozluk gibi bir uzmanlık işidir. Nasıl insanlar hasta olduklarında işin uzmanı olan hekime başvuruyorlarsa, yönetimde de buna dikkat etmelidirler. Siyaset en önemli sanattır, bu iş uzmanına bırakılmalıdır. İşinin uzmanı olmayan bir kaptana geminin yönetimini verdiğinizde gemiyi batırır, aynı şekilde yönetim bilgisine sahip olmayan bir kişi de yönetici olduğunda devleti batırır.

Demokrasilerde yurttaşlar yetenekli olup olmadıklarına, politika sanatını bilip bilmediklerine bakılmaksızın seçimle ve çoğu kez kurayla devletin başına getirilirler.[141] Platon böyle bir yönetimin doğuracağı zararları *Devlet Adamı* adlı kitabında şu örnekle açıklar:

> "(…) Herhangi bir hekim aramızdan birini kurtarmak istediğinde, birincisi gibi iki kişiyi de kurtarıyor. Fakat hekimler hastaya kötü davranmak

[140] **Topakkaya**, *Sistematik Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması*, s. 170.
[141] **Ağaoğulları**, s. 226-227.

> istedikleri zaman hastayı yontarak, yakarak, gerçekten haraç sayılabilecek bir para isteyip bunun çok az bir kısmını hastanın yararına kullanıyorlar ya da hiç kullanmıyorlar… Dümenciler de benzeri kötülükler yapıyorlar. Denize açıldığınızda sizi ıssız bir yerde bırakmak için türlü kurnazlıklar yapıyorlar(…) Bir iki sanatın köle ve efendiye emretmesine artık izin vermeyeceğiz. Bütün halk ya da zenginler bir araya gelerek bu işten anlamayanlara, her sınıftan halka gemicilik ve hekimlik hakkındaki düşüncelerini söyleyecek."[142]

Sanatlarında uzman olmayan gemicilerin ve hekimlerin doğuracağı zararlar sınırlıdır. Ama demokrasi de yöneticiler, işinin uzmanı olmayan kişiler olacağı için onların vereceği zarar bütün toplumu kapsar. Demokrasi herkese eşit fırsatlar sunmak adına, bilgiye sahip olan erdemli insanlara öncelik vermez. Platon'un demokrasiye getirdiği bu eleştirinin altında yatan temel sebep budur. Devletin amacı en yüksek iyi formuna ulaşarak toplumun mutluluğunu sağlamaktır. Bunu sağlayacak yöneticilerde de bu uzmanlığın bilgisi olmalıdır.

Platon'un demokrasi eleştirisinde ortaya koyduğu eşitlik, özgürlük ve yöneticilerin bilgisizliği gibi temel problematik alanlar toplumda ahlaki değerlerin yok olmasına sebep olmuştur. Burada liderler ve halk iç içedir. Liderler halka sadece onların duymak istediklerini söyleyerek, onların gözlerini boyarlar. Liderler iyi birer hatip ve demogoglardır. Ancak bu özelliklerini toplumun çıkarı için değil, kendi çıkarları için kullanırlar. Platon bu ortamda ortaya çıkan yöneticilerin de halka sürekli vaatlerde bulunan, erdemsiz insanlar olacağını belirtir.

Platon, bu düşüncesini Gorgias diyaloğunda Perikles üzerinden verir. Perikles gibi yöneticiler, halkın gözünü boyamak için, "(…) kenti limanlarla, tersanelerle, surlarla, vergilerle, daha başka şeylerle öylesine doldurdular ki, doğruluk ve ölçülülük için yer bırakmadılar."[143] Diyaloğun başka bir yerinde ise, halktaki değerlerin aşağı doğru nasıl çekildiğini açıklar. "(…) herkes, Perikles'in Atinalıları daha iyi ettiğini mi, yoksa onları bozduğunu mu düşünüyor? Çünkü ben, halka para veren ilk devlet adamı olarak Perikles'in Atinalıları para ve gevezelik tutkusuna kaptırıp tembel ve korkak ettiğini duydum."[144]

---

[142] **Platon**, *Devlet Adamı*, 298a, s. 94.
[143] **Platon**, *Diyaloglar*, Gorgias 518d-e, s. 126.
[144] A.g.e., 515e, s. 123-124.

Platon'un sergilediği demokrasi karşıtlığında, yaşadığı dönemdeki siyasal çatışmalar, savaşlar ve siyasi istikrarsızlıkların da önemli bir yeri vardır. O, Peloponnesos savaşı sırasında doğar ve bittiğinde yaklaşık olarak yirmi dört yaşındadır. Savaş sonucunda Atina yenilgiye uğrar; kıtlık, salgın hastalıklar ve iç savaş ortaya çıkar. Atina'nın Sparta'ya yenilmesini demokrasinin bir zaafı olarak kabul ettiği için demokratik bir sistemi başarısız olarak kabul eder.[145] Savaş sonrası ortaya "Otuz Tiranlar" yönetimi çıkmıştır. Ancak bu yönetim, demokrasiye karşı mücadele verir ve toplum üzerinde baskı ve zulüm yapar. Aşırı baskı neredeyse bir terör ortamı yaratır. Ve her aşırılığın arkasından yeni bir yönetim ortaya çıkar ki, bu da demokrasidir. Ne yazık ki bu yönetim şekli de Platon'un hocası olan Sokrates'i idama mahkum eder.

Bütün bu olumsuz siyasal çatışmalar sonucunda ortaya çıkan demokrasi halka; eşitlik ve özgürlük vadederek onlara renkli bir dünya sunar. Halk bu yönetimden memnundur, çünkü toplum ekonomik olarak büyümektedir, her yerde çok büyük yatırımlar yapılmaktadır. Ancak bütün bunlar Platon'a göre bir göz boyamadır. Bütün değerleri alt üst eden demokrasi, "bilinç düzeyi düşük insanların oluşturduğu, düzenden yoksun bir düzendir." [146] Burada bir kez daha vurgulanması gereken nokta, insanları eşit olmadıklarını kabul eden Platon için, eşitsizliği eşitlik haline getirmek sakıncalı bir durumdur.

Platon'un demokrasi eleştirisi kendisinden sonra gelen filozofların yanı sıra siyaset tarihindeki demokrasi kavramının ne'liğini ve işlevinin sorgulanmasını da etkilemiştir.[147] Günümüzde, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerde demokrasi farklı şekilde işler. Ne yazık ki gelişmekte olan ülkelerde demokrasi henüz amacına ulaşmamıştır. Bu da Platon'un demokrasi eleştirisinde kısmen de olsa haklı yönleri olduğunu gösterir. Eğitim düzeyi düşük olan insanlar toplumun geleceği konusunda bilinçli ve doğru kararlar veremezler. Onlar için önemli olan kendi gelecekleri ve bu doğrultuda kendilerine vaat edilenlerdir.

Platon'un demokrasi eleştirisinde getirdiği; eşitlik, özgürlük, bilgi ve buna bağlı olarak uzmanlaşma kriterleri içerisinde geçerli olan bölüm bilgi ve uzmanlaşmadır. O'na göre aklın ve bilginin devre dışı kaldığı bir toplumda içgüdüler ön planda olur ve "iştiha

[145] **Çaha**, s. 26.
[146] Meral Işıldak **Kerse**, "Demokrasi Kavramının Yeniden Sorgulanması", *Antik Yunan'da Felsefe ve Çağımıza Etkileri (iç.)*, (Ed. Yavuz Kılıç), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2011, s. 92.
[147] **Topakkaya**, *Sistematik Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması*, s. 171.

toplumu" karşımıza çıkar. Platon için demokrasi "içgüdülerin akla hâkim olduğu" bir yönetim şeklidir. Yöneticilerin bilge olmadığı bir toplumda her türlü düşünceye yer vardır. Burada renklilik düzeni değil, düzensizliği doğurur. Çünkü yöneticinin amacı toplumsal istikrarı sağlamak değil, kendi koltuğunu korumaktır. Bir devlette ayaklar baş, baş ayak olunca her şey tersine döner.

Bilgive eğitim düzeyi düşük olan bilinçsiz insanların oluşturduğu düzen, düzen değildir. Bilgi düzeyi düşük ve eğitimsiz insanları yönlendirmek zor değildir. Onların duymak istedikleri sözleri söylediğinizde ve bunlara inandırdığınızda, bu topluluğu kontrol etmek oldukça kolaydır. Bu tip insanlar için önemli olan görünüşlerdir. Yöneticiler yollar, köprüler, hastaneler, büyük fabrikalar açarak halkın gözünü boyar. Halk bunları görüp çok iyi yönetildiğini düşünür, ama bu hizmetlerin nasıl yapıldığını sorgulamaz. Önemli olan kendi rahatıdır, ikinci bir kişinin varlığı onu ilgilendirmez. Platon'un da belirttiği gibi demokrasi insanı iştihanın hâkim olduğu insandır. Bencildir, kendi çıkarları ön plandadır, eğlence, servet, zenginlik, güç gibi her türlü olumsuz değerler ön plandadır.

İnsanla ilgili olarak kötümser bir bakış açısına sahip olan Platon, doğallıkla insanların çok büyük bir çoğunluğunun irrasyonel davrandıklarına, yanlış inançlar tarafından şekillendirilip iştihaları ve bencil tutkuları tarafından yönetildiklerine inanır.[148] Bu insan tipi arzularının ve tutkularının kölesidir. Ancak böyle bir genelleme yapmak çok da tutarlı bir düşünce değildir. Doğru bir eğitim ve sağlam bir ekonomi (bu özellikleri günümüzde gelişmiş toplumlar yakalamıştır, demokrasi de gerçek anlamını burada göstermektedir) bilinç düzeyi yüksek insanlardan oluşan toplumları doğuracaktır.

Platon'un haklı olduğu diğer nokta her işin uzmanı olan kişi tarafından yapılmasıdır. Nasıl bir hasta iyileşmek için doktora gidiyorsa, eğitim almak için öğretmene başvuruyorsa, ayakkabı almak için ayakkabıcıya gidiyorsa, aynı şeyi siyaset için de yapmalıdır. Siyasette bilgisiz, bu alanda uzman olmayan kişiler devletin başına geçerse o toplumda bozulma er ya da geç ortaya çıkar. Platon bunu daha iyi vurgulamak için gemi örneğini de kullanır. Bu örnekte gemi devlet, kaptan da yöneticidir. Eğer kaptan gemicilik bilgisine sahip değilse gemiyle birlikte tüm yolcular batacaktır. Siyasetçi de kaptan gibidir, siyaset ve yönetim bilgisine sahip değilse o toplum yıkılır.

---

[148] **Cevizci**, *Platon*, s. 166.

Platon'un bu konuda verdiği örneklerin geçerliliği tartışılabilir. Ancak uzmanlık konusuna yaptığı vurgulama yerinde bir vurgudur. O'na göre "Kent halkından bir kimseye bir sanattan fazlasını elde etmek yaraşmaz." [149] Bu eleştirisiyle Platon insanların birden fazla alanda uzman olmalarının yanlış bir düşünce olduğunu belirtir. Platon yöneticilerin seçkin kimselerin elinde olması gerektiğini söyleyerek filozof kral düşüncesine ulaşır. Bu gerçekleşmesi mümkün olmayan bir fikirdir. Ama toplum yönetiminde yer alacak kişilerin eğitim düzeyi yüksek, bilgili insanlar olması gerekir. Çok iyi bir doktor, mühendis, avukat ya da akademisyen yönetici olabilir, fakat iyi bir yönetici olacaklarının garantisi yoktur.

Platon'un, demokrasinin "herkese eşitlik" söylemine yönelttiği eleştiri ise kabul edilemez bir eleştiridir. Demokrasinin bu söylemi belki de en tutarlı olanıdır. Bütün insanlar eşittir, ama ne yazık ki günümüz demokrasileri bile bu söylemi gerçekleştirememektedir. Günümüzde "eşitlik" artık bir yönetim şeklinin söylemi değil, insanların doğuştan sahip olduğu bir haktır. Ayrıca Platon'un yaşadığı dönemdeki eşitlik anlayışı ile günümüzün sahip olduğu eşitlik anlayışı aynı anlama sahip değildir. Bu açıdan Platon'un eşitlik anlayışını günümüze göre değerlendirmek yanlış bir tavırdır.

Özgürlük eleştirisi kendi yaşadığı dönemin özgürlük anlayışı açısından değerlendirildiği zaman kabul edilebilir. Ancak günümüzü özgürlük anlayışı Platon'un özgürlük anlayışından farklı bir niteliğe sahiptir. Eşitlik anlayışına getirdiği eleştiri günümüz açısından nasıl kabuk edilebilir değilse özgürlük eleştirisi de aynı şekilde kabul edilemez. Yine de sınırsız özgürlüklerin toplumsal uyuma zarar vermesi düşüncesi yerinde bir tespittir. Herkesin kendisini özgür görerek istediği her davranışı yapması, değerleri ortadan kaldırır. Eski Yunan'da Platon ve Aristoteles de dahil olmak üzere bir çok filozofun vurguladığı "altın orta yol" anlayışı oldukça doğru bir tespittir. Bir toplumdaki aşırılıklar, o toplumun başına bela olur.

2.4. İDEAL DEVLET

Yaşadığı dönemin çalkantılarla dolu siyasal ortamında Platon'un yazdığı *Devlet*, aynı zamanda onun eleştirdiği yönetim şekillerinin karşısında yer alan "İdeal devlet" dir. Bu kitap yalnızca siyasal düşüncelerin ortaya konulduğu bir kitap değil, aynı zamanda

[149] Hüseyin Gazi **Topdemir**, *İbn Rüşd Endülüslü Bilge Fikir Mimarları Dizisi-25*, Say Yayınları, İstanbul, 2013, s. 164.

"İdealar Kuramının" da şekillendiği bir eserdir. Platon gerçek bir devlet modelinden hareket etmez, O olması gereken devleti tasarlar.

Devlet doğal bir oluşumdur, insanlar daha büyük topluluklar halinde yaşamaya başlayınca ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için iş bölümüne dayalı bir sistem geliştirirler. İhtiyaçların artması işbölümüne farklı bir anlam yükler ve devlet doğal bir oluşum olarak kendiliğinden ortaya çıkar.

O devletin ortaya çıkışını tanımladıktan sonra adalet kavramını değerler üzerinden sorgular. Platon'un Devleti; En Yüksek İyi'nin anlatımı olması ölçüsünde, erdemin bir devletidir. Dolayısıyla, erdemin tüm belirim (tezahür, manifestation) formlarını kendinde yansıtmalıydı. Öyleyse, bu Devlet yürekli olduğu ölçüde, bilge, ölçülü ve türel (doğru) bir Devlet de olmak zorundaydı.[150] Çünkü insanları yetiştiren devlettir. Devlet iyiyse insan da iyidir, devlet kötüyse insan da kötüdür.[151] Eski Yunan'da iyi insan olmak iyi yurttaş olmak demektir, Platon'da bu düşüncenin etkilerini eserinde yansıtır.

Platon etiği hem bireysel hem de toplumsal "iyi" ile ilgilenir. Platon adaletin doğasını ve değerini tanımlamıştır; ideal "devlet" içerisinde adaletin nasıl sağlanabileceğinin yollarını da tartışmıştır.[152] Ona göre adalet gerçekte tüm diğer erdemleri de içermektedir; yöneticiler akıllıca yönetir, askerler cesurca savaşır, çalışanlar istekle ve enerjik bir şekilde çalışıp üretir ise devletin akılcı bir şekilde yaşaması mümkün olur.[153] Platon için "adalet" bütün toplumsal erdemlerin en üstünde yer alır. "Devlet" kitabında da adalet başlangıçtır ve en temel konudur.

Adalet nedir? "Her sınıf insanın kendi işlerinde kalıp yalnız kendi işleriyle uğraşmasıdır."[154] Platon, "bir sınıftan ötekine geçmek ya da karışmak," demektedir, "şehre karşı işlenmiş en büyük suçtur ve kötülüklerin en bayağısı diye haklı olarak bir yana itilebilir."[155] Adalet her sınıftaki insanların yalnızca kendi işleriyle uğraşmaları ve diğer sınıfların işlerine karışmamalarıdır. "Platon sınıf ayrıcalığına âdil demektedir(…)

---

[150]**Kanat**, s. 118.
[151]**Platon**, *Meneksenos*, (Çev. Furkan Akderin, Haz. Ahmet Cevizci), Say Yayınları, İstanbul, 2011, 238c, s. 38.
[152]**Ocak**, a.g.m., s. 87.
[153]**Platon**, *Lakhes*, (Çev. Nureddin Şazi Kösemihal), MEB, İstanbul, 1942, s. 56; Bedia **Akarsu**, *Mutluluk Ahlakı*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 111.
[154]**Platon**, *Devlet*, 434d, s. 124.
[155]Karl R. **Popper**, *Açık Toplum ve Düşmanları Cilt 1- Platon* (çev. Mete Tunçay), Liberte Yayınları, Ankara, 2010, s. 63.

adaleti bireyler arasındaki bir bağıntı olarak değil, bütün devletin sınıfları arasındaki bağıntıya dayanan bir niteliği olarak düşünmektedir. Devlet sağlıklı, kuvvetli, birlikli-istikrarlı ise, âdildir.[156] Platon'un adalet anlayışı eşitlikçi bir adalet değildir. Aksine, Platon'a göre bir insan için en ideal olan şey, onun kendi karakterine uygun işlere yerleştirilmesidir. Platon adalet anlayışı ile "doğal hakkın varoluşunu tesis etme"[157] çabası içerisine girer. Onun içi adil bir devlet, piramit gibi hiyerarşik biçimde örgütlenmiş bir devlettir. Başka bir deyişle, adil bir devlette herkes kendi doğal karakterine bağlı olarak bir işe yerleşir. Ayağı baş, başı da ayak yaptığımızda adalete aykırı davranılmış olunur.

Devletin kuruluşunda adaleti bulduğuna inanan Platon, bu adalet kavramının insan ruhunda nasıl göründüğü konusuna geçer. "Adalet sadece sonuçları açısından değil, aynı zamanda kendisi için arzu edilir. Çünkü adalet eylemleri gerçekleştirmede etkin bir rol oynamakla kalmaz, ruhsal durumun da esaslı bir konusudur."[158] Aynen devlette olduğu gibi insan ruhunda da bilgeliğe, cesarete ve akla denk gelen üç farklı alan söz konusudur. Bilgelik ve cesaret ruhun belirli bölümleridir; ölçülülük ve adalet ise bölümler arası ilişkileri düzenlemektedir. Bu bağlamda ruh için "adalet", bir erdem olarak bilgelik, cesaret ve aklın kendi üzerlerine düşenleri yapması olarak tasvir edilir. Ölçülülük cesaret aracılığıyla içgüdüleri hâkimiyeti altına almalı ve içgüdüler tarafından kontrol edilmemelidir. Bu anlatılanlardan Platon'un çıkardığı sonuç hakkın adalet, haksızlığın ve haddi aşmanın ise adaletsizlik olduğudur.[159]

Platon Devlet'in üçüncü kitabında bu düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir: "Bizim kuracağımız devlette, kunduracı kunduracıdır. Kunduracılıktan başka bir de kaptanlık yapmaz. Çiftçi çiftçidir, çiftçilikten başka bir de yargıçlık yapmaz. Asker askerdir, askerlik ederken alım satımla da uğraşmaz."[160] Platon'un devletinde her iş çeşidinde uzmanlaşma en temel unsurdur. Bu uzmanlaşma her sınıfın kendi içinde gerçekleştireceği bir iştir.

---

[156] **Popper**, s. 118.
[157] L. **Strauus**, *Doğal Hak Ve Tarih* (çev. M. Erşen-P. Onur), Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 133.
[158] Julıa **Annas**, *An Introductıon To Plato's Republıc*, Oxford University Press, New York, 1981, p. 316-317.
[159] Arslan **Topakkaya**, Adalet Kavramı Bağlamında Aristoteles-Platon Karşılaştırması*, FLSF Dergisi*, Cilt:6, Sayı 6, 2008, s.31.
[160]**Platon**, *Devlet*, 397e, s. 88.

Platon işbölümü ilkesinden hareket edip üç temel iş ya da meslek olduğunu belirterek sınıflı bir toplum yapısına ulaşır: Üretim, koruma ve yönetim işlerinin belirlediği üç ayrı sınıf bulunmaktadır. Bunlar, toplumu parçalamak şöyle dursun, aralarındaki bağımlılık ilişkileri nedeniyle, "organik" bir dayanışma yaratarak toplumsal birliğin daha sağlam bir biçimde kurulmasını sağlamaktadır.[161] Toplumdaki bu üç meslek alanına denk düşen sınıflar şunlardır: Üretim işi işçiler olarak nitelendirdiği; çiftçiler ve zanaatkârlardan oluşan sınıftır. Bu sınıfın yapacağı üretim devletin ekonomik işleyişi açısından önemlidir. Koruma görevi ise, koruyucular (bekçiler) sınıfına aittir. Bu sınıf devletin içten veya dıştan gelecek tehlikelere karşı devletin güvenliğini sağlamaktır. Yönetim işi ise koruyucular içerisinde seçilecek özel insanlara aittir, bu sınıfı da yöneticiler olarak tanımlar.

Toplumdaki bu sınıflı yapı adaletin gerçekleşmesi için bir zorunluluktur. İdeal devlet dört temel erdem üzerine kurulmuştur: Bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalet. Bilgelik yöneticiler sınıfının erdemidir. Cesaret koruyucular sınıfının erdemidir. Ölçülülük işçiler sınıfının erdemidir. Adalet ise, üç sınıfın da ortak erdemidir.

Platon bu üç sınıftan özellikle yöneticiler ve koruyucular sınıflarıyla ilgilenir. Üreticiler olarak nitelendirdiği işçiler sınıfı üzerinde durmaz. İşçiler sınıfı çalışmak, üretmek ve itaatkâr olmak zorundadırlar. Bu sınıf maddi zevklere düşkün olduğu için devletin en alt tabakasını oluştururlar. Bu sınıf için evlenme, mal-mülk edinme serbestliği vardır. Platon bu sınıf için bu tarz haklar tanımasına rağmen, onlara hiçbir siyasal hak vermemiştir.

Platon'un ideal devletinde yöneticiler sınıfı koruyucular sınıfı içinden seçilmektedir. Bu yüzden koruyucular sınıfının yetiştirilmesi ve eğitimi çok önemlidir. Koruyucular sınıfının görevi içte ve dışta huzur ve güvenliği sağlayarak, tehlikelere karşı devletin varlığını korumaktır. Bu yüzden koruyucuların devletin yapısını iyi bilmeleri için iyi bir eğitim ve öğretimden geçmeleri gerekir. Bu eğitim temel olarak müzik ve jimnastik eğitimlerini kapsar. Koruyucular için özel mülkiyet ve aile kurmak yasaktır. Koruyucular işçiler sınıfından alınan vergiyle ihtiyaçlarını karşılarlar.

Yöneticiler sınıfı bilgeliği temsil etmektedir. Yirmi yaşlarına ulaşan koruyucular arasından bilgi edinmeye eğilimli gençler seçilerek, filozof-yöneticiler kadrosunu

[161] **Ağaoğulları**, s. 235.

oluşturmak üzere sıkı bir eğitimden geçerler.[162] Bu sınıfta yer alanlar için de evlenme, mal-mülk edinme yasaktır. Çünkü yöneticilerin görevleri toplumda adaleti sağlamak ve dağıtmak, toplumun mutluluğunu sağlamaktır. "Platon'a göre fikirler akla uygun olan düzenleri ile toplumun düzeni için bir model oluşturmalıdırlar. Yine bu nedenledir ki, filozoflar, siteyi idare için en yetenekli kişilerdir."[163] O'na göre kurulacak olan şehirde adalet ve bütün iyilikler en yüksek seviyede olmalıdır. Burada bütün toplumun mutluluğunu sağlayacak bütün unsurlar bir arada olmalıdır. "Bu şehir, mutluluğun kendisiyle elde edilecek vasıtaların bütününe sahip olacağına karar verilmişse, onun sakinleri için kaçınılmaz olan şey odur ki, ondaki yöneticilik sanatı gerçek felsefedir. Filozoflar, onun en yüksek kısmını teşkil edecektir."[164]

Platon'a göre, toplum filozoflarca yönetilirse, filozoflar ve savaşçılar varlık ortaklığına saygı gösterirlerse; evlenecek olanlar yönetilenler tarafından seçilecek olursa; çocuklar da yine yöneticilerce eğitilecek olurlarsa; kadınlar erkeklerle aynı eğitimi görüp, aynı ödevleri üstlenecek devlet mükemmel olacaktır.[165] Platon'a göre böyle mükemmel bir yönetim biçimi, yeryüzünde değil belki gökyüzünde gerçekleşebilir, ama yeryüzündekiler bu örneğe bakacaklardır.[166] Platon bu sözleriyle, bu dünyada böyle bir yönetimin olamayacağını kendisi de vurgulamaktadır. (Daha sonra yazdığı *Yasalar* adlı eserinde bazı değişikler yapsa da yine de gerçek bir devlet modeline ulaşmaz.)

Platon'un tasarladığı ideal devletin mantığını şu şekilde özetleyebiliriz: "Biz devletimizi, bütün topluma birden mutluluk sağlasın diye kuruyoruz. Yoksa bir sınıf, ötekilerden daha mutlu olsun diye değil; çünkü kurduğumuz devlette doğruluğu, en kötü yönetilen devlette de eğriliği kolayca görürüz."[167] İdeal devletin tasarımında ön planda olan ahlaki yapılanmadır. Daha çok erdemler üzerinde hareket etmekte ve her sınıfın kendi sınırları içinde kaldığı takdirde adaletin ve beraberinde mutluluğun sağlanacağına inanmaktadır.

Platon'un ideal devlet anlayışında, ahlak ve siyaset iç içe geçmiş bir haldedir. Siyasetin ahlakla bütünleştirilmesi anlayışını sistematik bir şekilde devam ettiren diğer isim ise,

---

[162] **Şenel**, s. 149.
[163] Sulhi **Dönmezer**, *Toplumbilim*, Beta yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 27.
[164] Hüseyin Gazi **Topdemi**r, *Fârâbi Fikir Mimarları Dizisi-16*, Say Yayınları, İstanbul, 2010, s. 144.
[165] **Topakkaya**, Sistemetik *Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması*, s. 165-166.
[166] **Platon**, *Yasalar*, s. 31.
[167] **Platon**, *Devlet*, 220c, s. 109.

Platon'un öğrencisi olan Aristoteles'tir. O da hocası gibi ideal devlet arayışına girmiş, ancak hocasından farklı olarak daha reel bir devlet modeli çizmiştir. Yaşadığı dönem ve öncesindeki yönetim şekillerinden hareket eden Aristoteles bu alanda daha sistematik bir şekilde çalışmıştır.

Üçüncü bölümde ele alınacak Aristoteles ve demokrasi anlayışını ortaya koyabilmek için öncelikli olarak ideal olan ve olmayan yönetim şekilleri açıklanacak, buradan ideal devletin özelliklerine geçilecek ve son olarak demokrasi değerlendirmesi ve neden demokrasiyi "sapkın" rejim olarak tanımladığı ifade edilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARİSTOTELES'İN SİYASET ANLAYIŞI VE DEMOKRASİ

Aristoteles M.Ö. 384 yılında, Yunanistan'ın kuzeyindeki Xalkidiki'nin küçük bir kasabası olan Stagira'da doğar. Babası, Makedonya kralı Amyntas'ın saray hekimidir. Ömrünün büyük bir kısmını Atina'da geçirmiş ama hiçbir zaman Atina vatandaşı olamaz. Babasının hekim olması, Aristoteles'in tıp ve biyoloji alanlarıyla erken tanışmasına sebep olur.

Aristoteles 367 yılında, 17 yaşındayken Akademiye gider ve orada yirmi yıl boyunca Platon'un öğrencisi olur. Platon 347 yılında ölünce Akademinin başına Platon'un yeğeni Speusippus geçer. Bu olayın ardından Aristoteles Atina'yı terk eder. 335 yılına kadar Makedonya'da kalır. Tekrar Atina'ya döner, Akademi yerine Lise'de dersler vermeye başlar. 323 yılında İskender'in ölüm haberi Atina'ya vardığında Makedon karşıtı bir ihtilal ortaya çıkar. Aristoteles dinsizlikle suçlanır. Davanın sonucunu beklemez ve kendi ifadeleriyle "Atinalıları felsefeye karşı ikinci bir günah işlemekten kurtarmak için" Euboea'dakiXalkis şehrine kapanır. Bir yıl sonra, 62 yaşında ölür.

Antik Yunan'da sistem kuran Platon'dan sonraki isim Aristoteles'tir. Platon'un siyaset felsefesi idealist bir tarzda oluşturulurken, Aristoteles'in siyaset felsefesi daha realist bir çizgi taşır. Platon ideal olan bir devlet tasarımı oluşturur. Aristoteles ise gerçek bir devletten hareket ederek, yönetimdeki sorunlara kalıcı çözümler getirmeye çalışır. Platon devletinde etik temeller kurmaya çalışır, ekonomik faktörleri göz ardı eder, ancak Aristoteles ekonomik, etik, toplumsal düzenlemeleri bir arada değerlendirir.

Aristoteles'in siyasal alanda ortaya koyduğu temel eseri *Politeia* (Politika) dır. Yine O'nda da Platon'da olduğu gibi siyaset-etik bağlantısı oldukça önemlidir. Bu alandaki en temel eseri de *Nikomakhos'a Etik*'tir. Bu bölümde Aristoteles'in bu iki eseri ele alınarak, O'nu siyasete, yönetim şekillerine ve demokrasiye bakış açısı incelenecektir. Bunun için öncelikli olarak Aristoteles'in yönetim şekillerini nasıl ele aldığı ve buna

bağlı olarak yaptığı sınıflama ele alınacaktır. İncelediği yönetim şekillerine göre oluşturduğu ideal devlet anlayışı üzerinde durulacak ve neden demokrasiyi olumsuz anlamda değerlendirdiği anlatılacaktır.

3.1.YÖNETİM ŞEKİLLERİ VE SINIFLANDIRILMASI

Platon'un ahlak felsefesinde hâkim olan "altın orta yol" ilkesinin Aristoteles'in siyaset anlayışında da devam ettirdiğini söyleyebiliriz. Aristoteles'in siyaset anlayışı ahlakla bütünleşmiştir. "Ahlak, Aristoteles'in incelemesinin bir yarısıyken, siyaset de ikinci yarısıdır. Her ikisi de aynı konuyla ilgilenir. Aristoteles bu konuyu, insan edimlerinin felsefesi, çoğunlukla politik ve sosyal bilimler olarak bir yere toplar."[168] Siyasetin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için ahlakın bütün ögeleri bu alan içinde yer almalıdır. O zaman toplumsal mutluluğu sağlayacak olan siyaset bilgisine ulaşılabilir.

O'na göre toplumsal yaşam zorunludur çünkü birey kendini ancak bir toplum içinde ortaya koyar. Bu yüzden devlet bireyin varoluşsal anlamını ortaya koymak için vazgeçilmez bir unsurdur. Devletin temeli ahlakidir. Aristoteles, Platon'da olduğu gibi "ideal" bir devletten hareket etmez, "reel" olan devlet modellerini çıkış noktası olarak alır. O'na göre farklı koşullar altında farklı devlet şekillerinin doğruluğu söz konusu olabilir.[169] Bu açıdan Platon'a göre daha gerçekçi bir devlet anlayışına sahiptir.

Aristoteles döneminin öne çıkardığı üç devlet şeklinden bahsetmektedir: *Monarşi*, *aristokrasi* ve *politeia*.[170] Aristoteles, Platon'un benimsediği tek bir devlet ideali görüşünü kabul etmez. Çünkü devleti oluşturan insanlar her yerde aynı değillerdir, aynı erdeme sahip olmaları olanaksızdır; ayrıca anayasaların oluşumunda belirleyici etkileri olan psikolojik, ekonomik, çevresel vb. koşullar bir devletten bir başka devlete farklılıklar gösterir.[171] Bu açıdan değerlendirildiği zaman tek bir yönetim şeklinin bütün toplumlar için "iyi" ya da "kötü" olduğunu söyleyemeyiz.

Aristoteles devleti, en yüksek topluluk formu olarak tarif eder: Daha kesin olmak gerekirse sadece hayatın temel gereksinimlerini karşılamak için değil, ayrıca iyi

---

[168] J. A. **Smith,** *The Ethics of Aristotle*, trans., J. A. Smith, "Introduction", 2004, Pennsylvania: The Pennsylvania State University, s. 3.
[169] Eduart **Zeller**, *Grek Felsefe Tarihi*, (Çev. Ahmet Aydoğan), İz yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 236.
[170] Nejdet **Durak**, *Aristoteles ve Farabi'de Etik*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2009, s. 174.
[171] **Ağaoğulları**, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, s. 353.

yaşamak için de var olan, kendi kendine yeten bir topluluk olarak belirir devlet.[172] Daha önce de ifade edildiği gibi Aristoteles için devletin temeli ahlakidir ve devletin amacı da toplumun iyiliğini, mutluluğunu sağlamaktır. Devletin böyle yüce bir görevi yerine getirmesi ve başarılı olması için de topraklarının küçük ve nüfusun az olması gerekir.

Aristoteles'e göre yönetim, her zaman toplumda egemen sınıfın elindedir. Yönetimler adlarını egemen sınıflardan alırlar. Yönetenler ya tek kişi, ya azlık, ya da çokluktur. Ancak, bu kimselerin genel yararı gütmelerine ya da egemen kişinin veya sınıfın çıkarını kollamalarına göre, gerçek yönetim biçimleri ve bozuk yönetim biçimleri olarak, altı yönetim biçimiyle karşılaşırız.

1. Tekin genel yararı izleyen yönetimi "monarşi"

2. Azlığın genel yararı izleyen yönetimi "aristokrasi"

3. Çokluğun genel yararı izleyen yönetimi "politeia"

4. Çokluğun sınıfsal çıkarı izleyen yönetimi "demokrasi"

5. Azlığın sınıfsal çıkarı izleyen yönetimi "oligarşi"

6. Tekin kişisel çıkarı izleyen yönetimi "tiranlık"[173]

Aristoteles yaptığı bu sınıflandırma da anayasaları dikkate alır ve eşitlik üzerinde durur. Eşitlik kavramını ise, sayısal eşitlik ve orantılı eşitlik kavramlarından hareketle oluşturur. Hangi yönetim şeklinin hangi toplum için uygun olduğunu belirleyen ölçüt, sahip oldukları anayasalardır. Anayasalar, yönetenle yönetilen arasında bir sözleşme gibidir. Bu yüzden toplumun her türlü ihtiyacına cevap veren anayasa ve buna bağlı olan yönetim şekli en iyi olandır.

Aşağıda açıklanacak olan yönetim şekillerinden öncelik adil ve iyi olan yönetim şekli ve onun arkasından bu yönetim şeklinin sapmış hali verilecektir. Sıralama şu şekilde olacaktır: Monarşi ve sapkın şekli tiranlık, aristokrasi ve sapkın şekli oligarşi, anayasal yönetim (politeia) ve sapkın şekli demokrasi.

---

[172] G.E.R**. Lloyd**, *Aristoteles*, (Çev. Aylin Kayapalı), Pinhan Yayıncılık, İstanbul, s. 212.
[173] **Şenel**, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, s. 171-172.

Yönetim şekillerinin üzerinde durulmasının nedeni, Aristoteles için hangi rejimlerin hangi özelliklerden dolayı olumlu değerlendirildiklerini açıklamak ve aynı şekilde olumsuz olarak nitelendirdiği yönetim şekillerinin özelliklerini açıklamaktır. Demokrasinin türlerini açıklayarak hangi türünün sapkın ya da istenilmeyen rejim içine girdiğini ifade etmeye çalışacağız.

3.1.1. MONARŞİ

Aristoteles'e göre, monarşi ideal yönetim şekillerinden biridir. Monarşik düzende yönetici, yönetilen sınıfın rahatlığını ve iyiliğini düşünür. Aristoteles *Nikomakhos'a Etik* adlı eserinde monarşi ile ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade eder: " Üç tür yönetim biçimi vardır, bunlarla eş sayıda da bozuk, yani yozlaşmış biçimleri. Yönetim biçimleri: Monarşi, aristokrasi (en iyilerin yönetimi), üçüncüsü de kendine özgü adıyla timokrasi (onur erki) denmesi gereken, ama çoğunluğun "*politeia*" adını vermeye alışık olduğu onurluların yönetimi. Bunlar içinde en iyisi monarşi, en kötüsü timokrasidir. Krallığın bozulması tiranlık. Tiran kendisi için yararlı olana bakar, kral yönettiği kişiler için yararlı olana."[174]

Aristoteles için yönetimde temel olan unsur, toplumun iyiliği ve mutluluğudur. Bunu da sağlayacak olan tekin yararını gözeten monarşidir. Tekin yönetiminde yönetici kendi iyiliğini değil, yönettiği kişiler için iyi olanı ister. Kendi iyiliği yerine toplumun iyiliğini düşünecek bir yönetici, toplumdaki sıradan insanların sahip olduğu değer yargılarına sahip olmamalıdır. Tekin yönetiminde, baştaki yönetici mükemmellik yönünden halktan üstün olmalıdır. Böyle bir yönetici toplumu doğru ve adil bir şekilde yönetir.

Aristoteles yaptığı yönetim sınıflandırmasında doğru bulduğu yönetim şekli olarak monarşinin açıklamasını çok fazla yapmaz. Ancak geçmişteki ve yaşadığı dönemdeki düzenlere göre ilk olarak dört çeşit monarşiden söz eder. Bu monarşik düzenlerde kralın yetkisi yasalarla ya da bazı ilkelerle sınırlandırılır. Bu yüzden bu tarz monarşilerde yer alan monarklar yönetim sürecinde yasalar tarafından denetlenir ve kontrol edilir. Yasaların monarkın üzerinde olduğu bu yönetim şekillerinde sapma durumu yaşanmaz çünkü burada monark yasalar yoluyla kontrol denetlenir. Sonra bu sınıflandırmaya beşinci bir tür olarak mutlak monarşiyi ilave eder. Burada kralın yetkileri sınırsızdır. Son monarşik düzende yönetici erdem ve yetenekler bazında toplumdaki kişilerin ve

[174]**Aristoteles,** *Nikomakhos'a Etik*, (Çev. Saffet Babür), Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 167., 1160b.

yasaların üstünde yer alır. Mutlak monarşide sapma durumu ortaya çıkabilir çünkü burada monark yasaların üstündedir.

Aristoteles'e göre, monarşi de yönetici toplumun iyiliği için çalışırsa ideal bir yönetimi ortaya koyar. Aksi takdirde, " Monarşi de, yani tek kişinin egemen olduğu devlette, hükümdar sürekli kendi çıkarını dikkate alırsa, bu devlet şekli kötüdür."[175] Özellikle mutlak monarşide monark yasaların üstünde yer aldığı için, toplumun iyiliği yerine kendi tutkularının esiri olabilir ve toplumu kendi hırslarına göre şekillendirebilir. Tek erklik olan monarşi de yönetici, kendi çıkarlarını ve yararını gözetmeye başladığında artık bu yönetim sapkınlaşır ve tiranlık şeklini alır. Böylece monarşinin sapkın hali olan tiranlık rejimi toplumda ortaya çıkar.

3.1.2.TİRANLIK

Monarşik düzendeki yönetici yasaların üstünde yer alan gücünü, toplumun genel yararı için kullanmak yerine kendi yararı için kullanmaya başlayınca bir zorba haline dönüşür ve istenilmeyen yönetim şekli olarak tiranlık karşımıza çıkar. Aristoteles için tiranlık en kötü rejimdir. Sahip olduğu gücü kendi çıkarları için kullanan karalın yönetimi ne adalete ne de yasalara uygun olacaktır. Böyle bir yönetim akla değil, tutkulara göre şekil alacaktır. Çünkü bir tiran haline dönüşen monark, kendi zevki ve zenginliği için çaba gösterir. Tiran kendi yönetiminden hoşlanmayan ve rahatsız olan özgür insanlar için kaba güç kullanır ve kendini korumak için paralı askerler tutar.

Aristoteles tiranlığı da tıpkı monarşide olduğu gibi sınıflama yoluna gider. Birkaç tür belirledikten sonra tiranlığın olumsuz yönlerini belirtir. Bir yönetici aklının değil de tutkularının kölesi olursa onun yönetimi yasalara uygun olmaz ve bu açıdan adil de değildir. Aristoteles doğru ve adil bir yönetim olan monarşinin, adaletsiz ve kötü bir yönetim olan tiranlığa nasıl dönüştüğünü şu şekilde açıklar:

> "Krallığın amacı, halkın iyi insanları desteklemesini sağlamaktır; kralı, iyi insanlar, erdemce üstünlüğü ya da yiğitçe davranışları yahut ailesinin yüksekliği nedeniyle kral yapar. Tiran ise halktan, avam arasından çıkar ve bütün çabalarını, halkı ezmemeleri için yukarı-sınıflara karşı yöneltir. Bunun böyle olduğu, olgulardan açıkça anlaşılmaktadır; Tiranların çoğucası halk önderleri olarak, halk yukarı-sınıftan hoşlanmadığı için, halkın güvenini

[175] **Aster**, a.g.e. ,s. 275.

> kazanarak işe başladıklarını söylemek genellikle doğrudur. (…) Kral bir koruyucu olmayı amaçlar-haksız kayıplara karşı mülkiyet sahiplerinin baskıya karşı halkın koruyucusu. Fakat bir tiran, çoğu kereler söylendiği gibi, kamunun ne istediğine bakmaz, meğerki kendi kişisel çıkarına denk düşsün. Tiranın amacı kendi zevkidir, kralın amacı ödevidir. Onun için iştiha ve tutkuları bile farklıdır: Tiran para toplar, kral şeref. Kralın muhafızları yurttaşlardan oluşur, tiranınkiler yabancı paralı askerlerden."[176]

Tiranlık uç noktalara geldiği zaman demokrasi ve oligarşinin sentezi haline gelir. Demokrasiden yoksul sınıfın, üst sınıfa karşı beslediği nefreti alır; oligarşiden de servet tutkusu ve halka karşı güvensizlik duygusunu alır. Tiran, halka güvenmediği için halkı güçsüz, fakir ve kendine bağımlı hale getirir. Halka uyguladığı güçsüzleştirme politikasını aynı şekilde seçkin sınıfa da uygulamaya çalışır. Ancak köle ruhlu olmayan bu seçkin sınıf, tirana karşı ayaklanır ve bu sistemi çökertirler. Aristoteles'e göre, bir monarkın tiran ya da zorbaya dönüşme ihtimaline karşı seçkin çokluğun yönetimi daha iyidir. Ancak buradaki seçkin çokluğu temsil edecek kişiler erdemli ve özgür yurttaşlar olmalıdır. Yani seçkin bir yönetici zümresinden bahseder. Çünkü çoğunluğun yanılgıya düşme ihtimali tek bir kişinin yanılgıya düşme ihtimalinden daha azdır. Böylece seçkin azınlığın yönetimi olan aristokrasi karşımıza çıkar.

3.1.3. ARİSTOKRASİ

Aristoteles'e göre, toplumun en erdemli kişilerinin ayaklanıp tiranlığı yıkmasıyla kurulan aristokrasinin monarşiye göre, adaleti gerçekleştirme ve tek bir kişinin tutkularına yenik düşerek tirana dönüşme ihtimalinin olmaması bakımından daha iyidir.[177] Bu yüzden Aristoteles bu yönetim şeklini en iyi ikinci yönetim olarak tanımlar. "Eşit ölçüde erdemli olan birçok insanın aynı ölçüde erdemli olan tek bir insana göre hata yapma şansının daha az olacağıdır."[178] Çünkü aristokraside yöneticiler erdem, soyluluk ve servet bakımından toplumdaki diğer insanlardan daha üstündür. Böyle seçkin bir yönetici azınlıkta, tek bir monarkın yapacağı hatalara yer yoktur. Aristoteles tek bir kişinin bedensel isteklerin kontrolü altına girmesinin, çoğunluğa göre daha kolay olduğunu belirtir.

---

[176] **Aristoteles**, *Politika*, (Çev. Mete Tunçay), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, Kitap X, s. 163-164.
[177] **Ağaoğuları**, a.g.e., s. 360.
[178] Davıd **Ross**, *Aristoteles*, (Çev. Ahmet Arslan), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 395.

Monarşide olduğu gibi eğer monark sadece toplumun çıkarını gözetirse iyidir, aristokraside de devleti yöneten aristokrat kesim toplumun çıkarını kendi çıkarlarından üstün tutarsa iyi bir yönetimdir. Aristoteles monarşiyi en iyi yönetim şekli olarak tanımlar ancak daha sonra aristokrasiyi monarşiye göre daha tutarlı bulur. Çünkü aristokraside adalet mekanizması daha sistemli bir şekilde işler. Aristokraside yöneticilerin temel özelliği erdemli olmalarıdır. Bu bir avantajdır çünkü tek kişinin erdemliliğine göre seçkin çoğunluğun erdemliliği egemenliğin adil bir şeklide dağıtılmasını sağlar.

Yönetici azınlık, halktan yalnız erdemce değil, her bakımdan üstün gibi davranmaya ve zenginlikleri kendi elinde toplamaya başladığında aristokrasi bozulur.[179] Hakları ve ödülleri kişilerin "erdemine oranlı" olarak dağıtan aristokraside, yönetici azlık, bu oranlı eşitlik anlayışında aşırıya gider, yalnızca erdemce üstün olduğu halde, her alanda halktan üstün gibi davranır, buna uygun olarak zenginliklerin çoğunu kendisine almaya başlarsa, bozulan aristokratlar devlet hazinesini soyup zenginleşirlerse, aristokrasiden oligarşiye geçilmiş olur.[180] Aristokratlar yönetimde bulundukları süreçte toplumun çıkarlarını değil de kendi çıkarlarını düşünürlerse o zaman yönetimin adı aristokrasi değil oligarşi olur.

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik* adlı eserinde aristokrasiden oligarşinin nasıl doğduğunu şu şekilde açıklar: "Yöneticiler kentin olanaklarını değere göre dağıtmazlarsa, bütün iyileri ya da onların büyük bir kısmını kendilerine ayırırlarsa; hep aynı kişilere yüksek mevkiler verir, zenginleşmeyi çok önemli tutarlarsa, onların kötülüğü yüzünden aristokrasiden oligarşiye geçilir."[181] Böylece seçkin azınlığın doğru yönetimi yerini az sayıdaki kötü kişinin yanlış yönetimine bırakır. Aristokrasiden oligarşiye doğru geçişin en önemli nedenleri; servetin erdemden üstün tutulması, yönetici kadrosunda bulunan kişilerin bu konumdan vazgeçmemesi ve devlet tarafından adaletin sağlanamaması sayılabilir.

Aristokrasideki bu bozulma ihtimaline rağmen Aristoteles bu yönetim şeklini toplumsal mutluluğu ve iyiliği sağlama açısından beğenir. Ancak yetenekçe ve erdemce toplumdaki diğer insanlardan ayrılan bu seçkin azınlığın, özgür halk tarafından

---

[179] **Ağaoğulları**, s. 360.
[180] **Şenel**, a.g.e., s. 172-173.
[181] **Aristoteles**, *Nikomakhos'a Etik*, 1160b, s. 167.

benimsenmesi gereklidir. Karşılıklı olarak ortaya çıkabilecek bu kabulleniş, en iyi yönetim tarzını ortaya çıkarıp, koruyacaktır. Aristoteles yine de gerçek anlamda aristokrasinin yaşanmasının da pek mümkün olmadığını belirtir. Çünkü ona göre aristokraside hâkim olan değer "erdem" dir. Erdem "akıl tarafından ve aklı başında insanın belirleyeceğiyle belirlenen, bizle ilgili olarak orta olanda bulunma huyudur. Bu, biri aşırılık, öteki eksiklik olan iki kötülüğün ortasıdır; kötülük etkilenimlerde ve eylemlerde gerekenden aşırısı ya da eksiğidir, erdem ise ortayı bulma ve tercih etmedir."[182] Bu yüzden aristokratların her zaman bu orta yolda bulunacağının da bir garantisi yoktur.

3.1.4. OLİGARŞİ

Kötü bir yönetim olan "oligarşi, eşitsiz olanların mutlak olarak eşitsiz oldukları varsayımına dayanır; servetçe eşitsiz oldukları kendilerini mutlaka eşitsiz sayarlar." Açıkçası, oligarşide yönetim, ekonomik erke ya da servete sahip olanların elinde bulunur; belli bir geliri olmayan diğer insanlar ise, birçok yurttaşlık hakkından yoksun bırakılır.[183] Aristokratların birer oligark olmasının nedenleri servete düşkün olmaları, devletin imkânlarını kötüye kullanmaları, devletin yönetiminde ve üst makamlarda hep aynı kişilerin bulunmasıdır.

Oligarşide eşitlik servete bağlı olarak temellendirilir. Servet sahibi olanlar ile servet sahibi olmayanlar arasında eşitlik söz konusu değildir. Servet sahibi olanlar kendilerinin devlet yönetiminde söz sahibi olacaklarını savunurlar, diğer kesimin yönetimde söz sahibi olma hakkı yoktur. Yani oligarşi aslında servet temelli bir eşitsizliği savunan yönetim anlayışına sahiptir. Onlar bu adil olmayan eşitlik anlayışlarını yönetimde, yargıda ve toplumsal yaşamda yaptıkları yasal düzenlemelerle daha ayrıştırıcı şekle sokmuşlardır. Aristoteles oligarşiyi de en ılımlıdan en kötüsüne doğru bir sınıflama yaparak dörde ayırır. Birincisinde yönetime katılmak için mülk sahibi olmak yeterlidir, burada mülkiyetin miktarının önemi yoktur. İkincisinde durum tersine döner, yöneticiliğin şartı sahip olunan mülkiyetin çokluğudur. Üçüncüsünde zenginlerin sayısı azaldığı için artık yönetim babadan oğula geçmeye başlar. Dördüncü yönetim şekli hanedanlık şekline dönüşmüştür, Aristoteles bunu *dynasteia* olarak adlandırır.

---

[182] A.g.e., 1107a, s. 37.
[183] **Ağaoğulları**, s. 361.

Oligarklar toplumdaki diğer insanlardan neden ayrıcalıklı bir konuma sahip olduklarını "eşitsiz oldukları için kendilerinin daha büyük bir payları olması gerektiğini iddia ederler, çünkü "daha çok", eşitsiz bir durumdur"[184] şeklinde ifade ederler. Oligarşideki temel sorun orantılı eşitlik anlayışını toplumun geneline uygulayamamalarıdır. Belli bir azınlığa uygulanan orantılı eşitlik, bir süre sonra halkın tepkisine yol açar.

Oligarşi, vatandaşlık haklarını erdeme değil yüksek mülk sahibi olmaya bağlar; mülk sahibi oluşa göre oranlı eşitliği uygular. Oligarkların da zamanla bu yolda aşırılığa kaçmaları, tüm zenginliklerin belirli ellerde toplanmasına, egemen sınıfın üye sayısının azalmasına, karşılarında çok yoksullaşmış kimselerden kurulu çok kalabalık bir sınıfın belirip, bu sınıfın kendilerine başkaldırmasına yol açar.[185] Oligarşinin yıkılmasına sebep olan en önemli faktörlerden biri de budur, yani yoksulların ayaklanması. Bir diğeri ise oligarkların kendi içlerinde tartışmaları ve anlaşmazlığa düşmeleridir. Zenginliğe olan aşırı düşkünlük oligarşinin sonunu hazırlar.

3.1.5. POLITEIA (Anayasal Yönetim)

Aristoteles'in kullandığı bu yönetim şeklinin adının Türkçe karşılığında sıkıntılar yaşanmaktadır. Siyasal yönetim, ılımlı demokrasi, anayasal demokrasi ya da anayasal yönetim gibi anlamlarda kullanılan bu kavramı biz anayasal yönetim olarak kullanacağız. En iyi yönetimler sıralamasında üçüncü sırada gelen anayasal yönetimin, bir iktidarın amaçladığı ortak iyiyi ve mutluluğu kurması diğerlerine göre çok daha kolaydır.[186] Her ne kadar Aristoteles en iyi yönetim sıralamasında ilk iki sırayı monarşi ve aristokrasiye verse de bu iki yönetimde bozulma ihtimalinin daha yüksek olduğunu ve adalete sağlama konusunda yetersiz kalacaklarını belirtir. Bu yüzden üçüncü sıraya aldığı bu yönetim şeklini adaleti sağlama noktasında daha güvenilir bulur.

"*Politeia* zengin sınıfa dayanan oligarşi ile yoksul sınıfa dayanan demokrasinin bir karışımıdır."[187] İki yanlış yönetim olan demokrasi ve oligarşinin karışımı olan bu yönetim şekli doğru bir anayasaya sahip olacaktır. Çünkü anayasal yönetimde toplumdaki bütün insanlar yasalara uygun olarak yönetilir ve amaç toplumun bütününün

---

[184] **Aristoteles**, *Politika*, KitapV-1, s. 142.
[185] **Şenel**, s. 173.
[186] Murat **Adıyaman**, *Aristoteles'in Adalet Anlayışı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir, 2010, s. 97.
[187] A.g.e., s. 101.

mutluluğunu sağlamaktır. Bu yönetim şekli sayısal eşitlik ilkesini temel alır. Ancak bu yönetim şeklini bozacak olan da sayısal eşitlik anlayışında aşırıya kaçmasıdır. (Aristoteles'te Platon gibi köle- efendi ilişkisini doğal bir yasa olarak kabul eder ve bütün toplumun her alanda eşit olamayacağını düşünür. Bu yüzden sayısal eşitlik yanında orantılı eşitlik anlayışı da olmalıdır.)

Anayasal yönetim oligarşiyle demokrasinin bir karışımıdır. Böyle karışımlardan daha çok demokrasiye yaklaşanlara genel olarak "siyasal yönetimler" denir, oligarşiye yaklaşanlara ise " aristokrasiler" çünkü eğitim ve iyi doğum daha çok varlıklılarda bulunur.[188] İki "yanlış" rejimin anayasasının birleşmesinden ortaya çıkan bu "doğru" anayasada, yurttaşlar topluluğunun tümü yasalara uygun olarak ve bütün toplumun iyiliğini gözeterek yönetimde söz sahibi olur. Yurttaşlık ölçütü, belli ama fazla olmayan bir mülke sahip olmaktır, bu kadar mülkü olanlara eşit haklar verilir.[189] Sayısal eşitliğin aşırı uçlara götürülmesi bu yönetim şeklini ve anayasasını bozar. Çok sayıda özgür insanın mülk sahibi olarak anayasa da kendisine bir yurttaş olarak yer bulacağı bu yönetim *politeia*'dır.

Aristokrasinin sapmış hali olan oligarşiyi Aristoteles'in dörde ayırdığını yukarıda belirtmiştik. Bu sıralamada aristokrasinin en az bozulmuş hali olan ve mülkiyet esasına dayanan oligarşi türü anayasal yönetimin bir parçasını oluşturur. Demokrasiyi de kendi içinde sınıflayan Aristoteles (demokrasiyle ilgili düşünceleri bir sonraki bölümde anlatılacaktır.) yine siyasal haklara sahip olmak için sınırlı bir mülkiyet esasına dayanan ve çiftçilerin ağır bastığı demokrasi türünü anayasal yönetimin diğer parçası olarak belirler.

Aristoteles'e göre, iyi bir yönetimde ve düzende iki unsur vardır: devletin koymuş olduğu yasaların iyi olması ve halkın bu yasalara uymasıdır. Yani ya koşullara uygun yasalar yapılmalı ya da mutlak olan en iyi yasalara uyulmalıdır. Yanlış olan iki yönetim şeklinden doğru olan yönetim şeklinin nasıl ortaya çıktığını Aristoteles şöyle açıklar:

> "Oligarşilerde mahkemelerdeki yargıçlık görevlerine gelmeyen zenginler için bir para cezası koyarlar, daha az zenginlere ise göreve geliyorlar diye bir ödenek vermezler; demokrasilerde zenginlere göreve gelmeme nedeniyle para cezası koymazlar, daha az zenginlere ise hizmetlerine karşılık bir ödenek

[188] **Aristoteles**, *a.g.e*, KitapIV-8, s. 123.
[189] **Ağaoğulları**, s. 363.

> verirler. Bunların bir birleşimi, her ikisiyle de bağdaşır ve aralarında bir orta durum olurdu; dolayısıyla da, bizim anayasal yönetimi ikisinin bir karışımı olarak düşünmemize uygun düşerdi. Bu iki rejimi birleştirmenin bir yoludur. İkinci bir yol, iki kurallar dizisi arasında ortalama bir şey almaktır."[190]

Oligarşi ve demokrasinin iyi olan yönleri alınarak yapılan bu yönetim şekli, nitelik olarak iyi bir anayasaya sahip olacaktır. Aristoteles'in "orta yol" anlayışına uygun olan bu yönetim, eşitlik anlayışında aşırılığa gidince bozulma başlar. Yalnızca siyasal haklara sahip olmada yukarı sınıflara eşit olan halk, her alanda, örneğin bilgi alanında kendini yukarı sınıflara eşit görmeye başlar ve erdemi gerektiren yüksek memurlukları bütün vatandaşlara açarsa, *politeia* yönetimi, çokluğun bozulmuş yönetimi olan "demokrasi" ye diyelim ki, "ılımlı demokrasi" yönetimi "aşırı demokrasi" yönetimine dönüşür.[191]

3.1.6. DEMOKRASİ

Anayasal yönetimin (*politeia*) bozulmuş şekli aşırı demokrasi olur. Demokrasinin amacı herkes için özgürlük ve eşitliği sağlamaktır. Aristoteles *Politika* adlı eserinde demokrasiyi şu şekilde tanımlar: "Demokrasi, herhangi bir bakımdan eşit olan insanların, mutlak olarak eşit oldukları fikrine dayanır. Herkes aynı derecede özgürdür, derler, öyleyse herkes mutlak olarak eşittir." [192] Bu eşitlik anlayışından dolayı demokratlar herkesin eşit oranda aynı haklara sahip olduğunu söylerler.

Aristoteles dört tür demokrasinden bahseder. Bunların içinde sapkın olarak nitelendirdiği aşırı demokrasidir. En iyisi, siyasal haklara sahip olmak için ılımlı bir mülkiyet koşulunun arandığı ve çiftçiler sınıfının ağır bastığı demokrasidir. Burada, devlet yönetimi tümüyle bilgili kişilerin elindedir ve halk sadece iktidarın yasalara uygun olup olmadığını denetler. İkinci ve üçüncü türde, bütün yurttaşların seçme ve seçilme hakkı vardır ve yasalar her şeyden üstündür. [193] İkinci türdeki demokrasi de halk hayvancılıkla uğraşır ve yönetim sürecine fazla dahil olmazlar, çünkü onlar hayvanlarını beslemek için şehir dışında yaşarlar. Üçüncü tür demokraside halkın uğraşı alanı işçilik ve zanaatkârlıktır. Bu yönetim türündeki halk sürekli olarak şehir

---

[190] **Aristoteles**, Kitap IV-9, s. 124.
[191] **Şene**l, a.g.e., s. 173.
[192] **Aristoteles**, *Politika*, KitapV-1, s. 141.
[193] **Ağaoğulları**, a.g.e., s. 362.

merkezinde bulunurlar ve her an yönetim sürecine müdahale edebilirler. Ancak yasalar her şeyin üstünde yer aldığı için henüz sapkınlaşmamıştır.

Demokrasinin son türü olan ve Aristoteles'in "sapkın" olarak nitelendirdiği aşırı demokraside ise yasalar üstün değildir. Yasaların egemenliği yerini halkın egemenliğine bırakmıştır. "Halk yasalarca denetlenmediği için mutlak erke ulaşmayı amaçlar ve despot bir despot gibi davranır, ancak kendisine yaltaklananları yükseltip onurlandırır. Demagogların cirit attığı böyle bir demokrasinin, bir anayasa bile olduğu söylenemez. Çünkü yasaların egemen olmadığı yerde, anayasa da yoktur." [194] Burada halk ve yöneticiler yasalarca denetlenmez.

Demokraside servet, onur, bilgelik, erdem gibi konularda insanlar eşit olmadıkları halde onları eşit gibi kabul etmesi fikrini doğru bulmayan Aristoteles, demokrasiyi sadece özgürlük anlayışı konusunda onaylamaktadır. Demokratlar " herkes eşit olduğu için her şeyde eşit katılma olması gerektiğini iddia ederler."[195] Böyle bir söylem toplum içinde eşit olmayan insanlar arasında huzursuzluk yaratacak ve yönetime karşı ayaklanmalara sebep olacaktır. Çünkü insanları servet, onur, bilgelik, erdem gibi unsurları eşit olarak paylaşmalarına imkân yoktur. Oysa özgürlüğü paylaşmak ve eşit olarak dağıtmak mümkündür.

Aristoteles'e göre, iki çeşit eşitlik vardır: Sayısal denkliğe dayanan eşitlik ve değerce denkliğe dayanan (orantılı) eşitlik. Bu yüzden aşırı demokrasilerde sayısal eşitlik dikkate alındığı için hata yapılmaktadır, oysaki anayasalar hazırlanırken dikkat edilmesi gereken her iki eşitlik türüdür. Demokratik yönetimin temel ilkesi özgürlük olursa o zaman ideal bir anayasa hazırlanabilir. Aristoteles özgürlüğün unsurlarını ve demokrasinin ögelerini şu şekilde ifade eder:

> "Demokratik anayasanın temeli özgürlüktür. (…) her demokrasinin amacı özgürlüktür. Sırayla yönetmek ve yönetilmek özgürlüğün bir öğesidir. Sonra, adaleti liyakate dayanan eşitlik diye değil de, sayısal eşitlik olarak gören demokratik anlayış vardır; neyin haklı olduğu konusunda bu anlayış ağır basınca halk egemen olur ve çoğunluk neye karar verirse kesindir, adalet de odur. Çünkü yurttaşlar arasında eşitlik olmalıdır, derler. Sonuç olarak demokrasilerde yoksulların elinde mülkiyet sahiplerinden daha çok egemen

[194] **Ağaoğulları**, a.g.e., s. 362.
[195] **Aristoteles**, a.g.e., KitapV-1, s. 141-142.

> erk bulunur; çünkü onlar daha kalabalıktır ve (bu düzende) onların dediği olur. Özgürlüğün, bütün demokratların kendi anayasalarının tanımının bir parçası saydıkları bir yönü işte budur. Bir başkası 'dilediğin gibi yaşa' ilkesidir."[196]

Demokrasi yoksulların çıkarlarını, yani yurttaşların yalnızca bir kısmını korur; diğer sapkın kamu düzeni biçimleri gibi o da ortak yararı korumaz.[197] Aristoteles'in demokrasi ile ilgili görüşleri bu bölümün akışına uygun olarak genel hatlarıyla ele alınmıştır. Daha sonra gelecek olan "sapkın rejim demokrasi" bölümünde detaylı olarak anlatılacaktır.

3.2. İDEAL DEVLETİN ÖZELLİKLERİ

İnsan doğal bir varlıktır dolayısıyla insanların birlikteliği ile oluşan toplum da doğaldır. Toplumda düzeni ve iyiliği sağlamak için oluşturulan yasalar "devlet" dediğimiz yönetim mekanizmasını kendiliğinden ortaya çıkarır. Devlet de insan ve toplum gibi doğal bir oluşumdur, Aristoteles de bu açıdan Platon gibi devleti organik bir varlık olarak görür. İnsanın doğal bir yaşam sürmesi ve mutlu olması için devlet denilen doğal mekanizmanın içerisinde yer alması gerekir.

O'na göre devlet aynı mekanı paylaşan, mal ve hizmet değişiminin bulunduğu bir yapılanmayı değil bunun ötesinde, mensupları arasında karşılıklı sevgi ve dostluk erdemlerinin geliştiği, insanın yaradılış gayesi olan mutluluğun, son yetkinliğin elde edildiği yerdir. Bu yönüyle devlet insanların ahlaki yetkinliğini gerçekleştirebileceği bir yapılanmaya işaret etmektedir.[198] Doğası gereği toplumsal bir varlık olan insan, doğal bir oluşum olan devlet içinde varlığını sürdürmelidir.

Aristoteles'in deyişiyle, "devletin amacı yalnızca yaşamayı olanaklı kılmak değil, yaşanmaya değer bir yaşamı kurmaktır. İyi yaşam demek, mutlu ve soylu yaşamaktır. Öyleyse, devlet denen siyasal toplum, yalnızca bir arada yaşamak için değil, soylu (erdemli) eylemlerde bulunabilmek içindir."[199] Devlete bu anlamı yükleyen Aristoteles için toplum bireyden önce gelir, devlet en üstün kurumdur. Devlet zamansal olarak

---

[196] **Aristoteles**, KitapVI-2, s. 180.
[197] İoana **Kuçuradi**, Yirmibirinci Yüzyılın Eşiğinde Demokrasi Kavramı ve Sorunları, *Hacettepe ÜniversitesiEdebiyat Fakültesi Dergisi*, s. 21.
[198] **Durak**, a.g.e., s. 168.
[199] **Ağaoğulları**, a.g.e., s. 341.

insanlar ve toplumlardan sonra ortaya çıkmasına karşın, değersel anlamda onlardan önce gelir.

Aristoteles siyasi görüşlerini ortaya koyduğu *Politika* adlı eserine devletin ne olduğu sorusuyla başlar. Platon, Phaleas ve Hippodamus gibi diğer yazarların ideal devlet konusunda söylediklerini ele almakta; en iyi anayasalara sahip olmakla ünlenmiş Sparta, Girit ve Kartaca gibi o dönemde mevcut üç devleti tarif etmektedir. Vatandaşların hakları ve yükümlülükleri nelerdir? Bu haklardan kimler yaralanmalıdır? Kaç tür anayasa vardır? Devletleri etkileyen anayasal değişikliklerin temel sebepleri nedir? Özellikle devrimler neden meydana gelir?[200] Bütün bu sorular ve cevaplarının ardından ideal devlet konusunda kendi düşüncelerini belirtir.

Aristoteles'e göre devlet, bir bütünü temsil eder. Ancak bu bütün de yer alan insanlar aynı özelliklere sahip değildir. Devleti oluşturan vatandaşlar doğal olarak doğum, servet ve ahlaki erdemler açısından farklı olacaktır. Ona göre bu farklılıkları görmezden gelmek ya da yasamayla tam bir eşitlik sağlamaya çalışmak bir hata olacaktır. Erdemleri eşit olmayan insanların iyi şekilde yönetilmesi ancak yasayla mümkündür.[201] O'nun devlet anlayışında yasalar aklı temsil eder ve iyi hazırlanmış bir anayasa iyi bir yönetimin garantisidir.

Aristoteles'in yasalara bağlı olarak yaptığı yönetim sınıflandırması bir önceki bölümde açıklanmıştır. Bir kez daha vurgulayacak olursak; üç tane iyi üç tane de kötü yani bozulmuş yönetim şekli vardır. İyi olarak tanımladıkları; monarşi, aristokrasi ve *politeia*'dır. Bunların bozulmuş halleri ise; tiranlık, oligarşi ve demokrasidir. Bu yönetim şekillerini sınıflamasındaki temel kriteri ise; sahip oldukları anayasaların toplumun genel yararını gözetip gözetmediğidir.

Aristoteles'e göre; en iyi anayasa, kim olursa olsun her insanın en iyi şekilde davrandığı ve en mutlu olduğu anayasadır. O da tıpkı Platon gibi siyaset anlayışında ahlaki ilkeleri temel almaktadır. Devletin sahip olduğu en büyük erdem bütün toplumun iyiliğini ve mutluluğunu sağlamaktır. Bir toplumdaki bireyin mutluluğu da onun erdemli davranışlarına bağlıdır. İşte bu açıdan ideal bir devlet, hazırladığı anayasal düzenle

[200] **Lloyd**, a.g.e., s. 211.
[201] A.g.e., s. 214-215.

toplumdaki bütün bireyleri erdemli davranmaya yöneltmelidir. Bu devletin en temel amacıdır.

Aristoteles, en iyi yönetim biçimini ortaya çıkarmak için önce en iyi yaşayış biçimini araştırır. Gerek birey, gerek devlet için, en iyi, en yetkin yaşam, ruhun iyiliğini sağlamaya çalışan erdemli bir yaşamdır. Buna uygun olarak da, bir toplumda erdemce en üstün olanların ardından gitmek gerekir. Dolayısıyla erdemlilerce yönetilen, erdemi amaç edinen yönetim, en iyi yönetimdir.[202] Yani bir devletin halkı erdemli olacaksa, öncelikli olarak onları yönetecek insanların erdem ve bilgelik bakımında toplumdaki diğer insanlardan daha üstün olması gerekir.

Aristoteles için devlet idare tarzının bir önemi bulunmamaktadır. Onların her birinin kendine göre doğru ve iyi yanları bulunabilir. Önemli olan devletin başında bulunanların dürüst ve iyi insanlar olmasıdır. Bu gerçekleştiği durumda devletin de ahlaki misyonu ortaya çıkabilecek ve mensuplarının ahlaki bakımdan gelişmesine zemin hazırlayabilecektir.[203] Ahlaki düzlemde sağlam temele oturtulmuş bir anayasaya sahip olan rejimin isminin bir önemi yoktur. Esas olan yasaların her şeyin üstünde olması ve bütün toplumun yararını gözetmesidir.

İdeal devletin sahip olması gereken anayasa nasıl bir nitelik taşımalıdır? O'na göre, "en iyi anayasa" saptaması, iki değişik açıdan gerçekleştirilebilir:[204] "En iyiye ulaşmak belki olanaksızdır; bundan ötürü, iyi yasa koyucu ve gerçek siyasetçi, hem 'mutlak olarak en 'iyi'yi hem de 'koşullara göre en iyi'yi bilecektir."[205] Aristoteles, kurulabilir en iyi anayasayı, "erdem ölçütleri sıradan insanlarınkini aşmayan, büyük bir doğal yetenek ya da geniş bir özel servet gerektirecek bir eğitim aramayan, ideal düzeyde yetkin bir anayasa ardında koşmayan, fakat bir kere mümkün olduğu kadar çok sayıdaki kimsenin katılabileceği bir yaşam yolu, sonra da polislerin çoğunun ulaşabilecekleri bir anayasa isteyen insanlar" için tasarladığını belirtir.[206]

O'na göre, "bir anayasa ne kadar iyi karılmış olursa o kadar uzun ömürlü olur."[207] Buna göre mümkün olduğu kadar toplumun çoğunluğunu temsil edecek bir anayasa, sadece

[202] **Şenel**, a.g.e., s. 176.
[203] **Durak**, a.g.e., s. 177.
[204] **Ağaoğulları**, a.g.e., s. 370.
[205] **Aristoteles**, *Politika*, Kitap IV-1, s. 109.
[206] **Ağaoğulları**, s. 370-371.
[207] **Aristoteles**, KitapIV-12, s. 130.

özgürlere, fakirlere, bilgelere ya da soylu zenginlere hitap etmemelidir. Anayasa sadece belli bir kesime hitap ederse, diğer kesimin haklarını ihlal eder bu da o yönetimin uzun süreli olmasına engel olur. Çünkü anayasada kendine yer bulamayan diğer kesim bir süre sonra hakkını aramak ister ve bu da devrimlerin ortaya çıkmasına neden olur.

Olması gereken ideal devletin birinci önceliğinin birey ve devlet için ruhun iyiliğini ortaya çıkaracak olan erdemli bir yaşam olduğunu belirleyen Aristoteles daha sonra bu devlette bulunması gereken diğer özelliklere geçer. O devlet tasarımında hayal edilen bir devleti değil pratikte uygulanabilir olan devleti tarif etmeye çalışır. Bunun için nüfus, devletin sınırları, devletin dış politikası, sınıflar arasındaki ilişkiler ve eğitim gibi konulara öncelik verir.

İşe devletin büyüklüğü, yani devleti oluşturan vatandaşların tam sayısıyla başlar. Hayvan ya da bitki olsun her canlı varlığın, ya da bir aletin büyüklüğünün olduğu gibi devletin büyüklüğünün de doğal bir sınırı olduğunu tartışır. Bir devlet kendi kendine yetecek, ancak anayasanın işleyişini şaşırtmayacak sayıda vatandaşa sahip olmalıdır.[208] Daha doğrusu bir toplum tam anlamıyla "siyasallaşmak" istiyorsa, ne çok küçük ne de çok büyük olan polis biçimin de örgütlenmelidir. Bu yüzden Aristoteles ideal devletini bir polis olarak tasarlar.[209] Nüfusta önemli olan sayısal çokluk değil sahip olduğu kuvvettir. O'na göre, köleler, yabancılar ve konuklar nüfusa dahil değildir.

Devletin sınırları ile ilgili anlayışını da nüfus anlayışında olduğu gibi devam ettirir. "Ülkenin büyüklük ve kapsamına gelince, bunlar yurttaşların kol emeği harcamaları gerekmeden, özgür bir insanın yaşamını, ama lükse varmayan bir yaşayış sürmelerini olanaklı kılacak kadar olmalıdır."[210] Devletin bulunacağı toprak parçası da ekonomik yeterliliği sağlamak için her şeyi yetişebileceği verimli araziler üzerinde olmalıdır. Kent denize yakın bir yerde kurulmalı (bu konuda Platon'la ters düşer), etrafı da güvenlik için surlarla çevrilmelidir. Surlar çok sağlam olmalı, düşmanlarca işgal edilmesi zor olmalıdır.

Devletin iç ve dış politikasını da ele alan Aristoteles'e göre, polis kendisi için bir pazar yeri olmalıdır. Devletin amacı daha çok zenginleşmek değil, ihtiyaç fazlasını dışarıya ithal etmektir. Devlet yurttaşları için orta derecede bir zenginlik sağlamalı, aşırılıklara

[208] **Lloyd**, a.g.e., s. 218.
[209] **Ağaoğulları**, a.g.e., s. 375-376.
[210] **Aristoteles**, *Politika*, KitapVII-5, s. 205.

gitmemelidir. Polis her alanda tam anlamıyla bağımsızlığa sahip olmalıdır. İçte ve dışta hiçbir devlete bağımlı bir siyasi politika izlememelidir. Dış politika olmadan, kendi kendine yeten bir devlet ideal bir devlettir.[211]

Devletteki en önemli unsurlardan biri de mülkiyet sorunudur. Mülkiyetin dağıtımı, kazanımı, korunması polisin önemli konularından biridir.[212] Aristoteles ortak mülkiyete ve sınırsız özel mülkiyet anlayışına karşı çıkar. Özel mülkiyetin insanı psikolojik olarak mutlu ettiğine inanır. Özel mülkiyetin sınırlarını belirlenmesi ve adil bir şekilde dağıtılması görevi devletindir. Aristoteles, ideal devleti için orta derecede bir zenginliğin sağlanmasını, taşınamaz mallar (topraklar) üzerinde özel mülkiyet, ama ortak yararlanma düzeninin kurulmasını ister. [213] Mülkiyet konusundaki adaletin sağlanması için ideal devletteki sınıfsal yapıya geçiş yapar.

Aristoteles ideal devletini üç ayrı sınıftan oluşturur. Birinci sınıftakiler yurttaşlardır. Bunların "erdem ve yeteneklerini geliştirecek rahatlıkları, yurttaş etkinlikleri için boş zamanları olmalıdır. Bu yüzden yurttaşlar beden işleriyle, ticaretle, zanaatlarla uğraşmayacaklardır."[214] O'na göre bu sınıfın geçim kaygısı olmamalı ve rahat bir yaşam sürmeleri gereklidir. Bunun sebebi ise, yurttaşları erdemli bir yaşam sergileyebilmeleri için geçim kaygılarının olmaması gereğidir. (Platon da olduğu gibi Aristoteles'te de yurttaş olmanın öncelikli koşulu özgür olmaktır.)

Yurttaşlardan sonra gelen sınıf "üreticiler sınıfı" olarak nitelendirilebilecek özgür insanlardan oluşan köylüler, işçiler, zanaatkârlar ve tüccarlardan oluşan sınıftır. Aristoteles'e göre bu sınıf çok çalışmak zorundadır, boş zamanları olmadığı için erdemlerini geliştirecek koşullara sahip değildir. İdeal devlette bu sınıf siyasal haklardan ve yurttaşlık haklarından yoksun bırakılır. Üçüncü ve en alt sınıf ise kölelerden oluşur. Aristoteles'te Platon gibi köleliği doğal bir oluşum olarak kabul eder. "Köle olmak insanın kendi yaşamını kendisinin belirlememesidir." [215] Aristoteles köleliği bir "araç" (organon) olarak görür. Sahip olunan herhangi bir araç, bir alettir. Köle ise canlı bir alettir.[216] İnsanları bazıları doğuştan köle, bazıları da doğuştan efendi

[211] **Topakkaya**, a.g.e., s. 185.
[212] A.g.e., s. 180.
[213] **Şenel**, a.g.e., s. 176.
[214] **Ağaoğulları**, a.g.e, s. 377-378.
[215] Kaan **H. Ökten**, *Aristoteles*, Fikir Mimarları Dizisi-13, Say Yayıncılık, 2011, s. 89.
[216] **Topakkaya**, a.g.e., s. 180.

yaratılmıştır. Kölenin görevi sadece hizmet etmektir. İyi bir köle çok çalışan, efendisine felsefe ve politika yapmak için çok vakit kazandıran köledir.

Aristoteles'in ideal devletinde hiçbir vatandaş ekmeksiz kalmayacaktır. Yoksul vatandaşlar için masrafları devlete ait topraklardan karşılanan açık sofralar kurulacaktır. Gerek vatandaşlara, gerek devlete ait topraklarda köleler çalışacaklardır. Vatandaşlar erdemlerini körleştirecek olan hiçbir kol işiyle ve ticaretle uğraşmayacaklardır. Böylece sahip olacakları boş zamanlarında, askerlik yeteneklerini ve erdemlerini geliştirmeye çalışacaklardır. [217] O'nun devletteki sınıfsal yapılandırmasına baktığımızda yine Platon'da olduğu gibi ayrıcalıklı bir seçkinler sınıfı olduğunu görmekteyiz.

Aristoteles'in ideal devlet tasarımında son olarak ele aldığı konu eğitimdir. Eğitim insanların akla dayalı erdemli bir yaşam sürmeleri için şarttır. Yurttaşlara erdemli ve iyi bir yönetici olmalarını sağlayacak bir eğitim verilmelidir. Devletin vereceği eğitim doğumdan önce başlamalıdır. Bu vesileyle Aristoteles, uygun evlenme yaşı, anne babaların sahip olmaları gereken özelliklerle ilgili görüşlerini ortaya koyar. Buna çocukların beslenmeleri, beden eğitimi ve çocuk oyunlarıyla ilgili tavsiyelerini ekler.[218] Çocukların eğitimi anne babalara değil devlete ait olmalıdır. Bütün yurttaşlar aynı eğitim hakkına sahiptir, hiç birinin bir diğerine önceliği yoktur.

Aristoteles ideal bir devletin şekilsel ve içeriksel özelliklerini bu şekilde tanımlar. O'na göre, bu şekildeki ideal bir polis'in oluşumunu ancak Yunanlılar yapılabilir. Bu noktada Yunanlılar dışındaki diğer halkları olumsuz olarak değerlendiren Aristoteles haksız bir tutum sergiler. Yani ideal olarak tanımladığı polis devletindeki eşitliksizçi tutumunu, ülkeler bazında bir eşitsizliğe kadar götürür. Hem platon hem de Aristoteles siyaset anlayışlarında seçkinci aristokratik tavırlarından vazgeçemezler.

Aristoteles için en ideal yönetim monarşi ve aristokrasiden sonra üçüncü sıraya yerleştirdiği anayasal yönetim olan *politeia*'dır. Çünkü bu yönetim birey belli bir topluluğun değil bütün toplumun genel çıkarını ve yararını düşünmektedir. Devletin amacı toplumun mutluluğunu sağlamak için yurttaşlarını erdemli bireyler haline dönüştürmektir. Ancak ilginç olan nokta bu yönetim şeklini istenilmeyen iki yönetim olan oligarşinin ve demokrasinin karışımıyla ortaya çıkmış olmasıdır. Bir sonraki

[217] **Şenel**, a.g.e., s. 176-177.
[218] **Ross**, a.g.e., s. 417.

bölümde Aristoteles'in demokrasiyle ilgili düşünceleri detaylı bir şeklide ele alınarak, ılımlı demokrasi ile aşırı uçlara gitmiş olan "sapkın rejim" olarak tanımlanan demokrasi arasındaki farklar ortaya konulacaktır.

3.3. SAPKIN REJİM DEMOKRASİ

Aristoteles'e göre, iyi yönetim şekilleri olan monarşi, aristokrasi ve politeia'nın bozulmuş şekilleri tiranlık, oligarşi ve demokrasidir. Bozuk yönetim şekilleri içerisinde en olumsuz olarak değerlendirdiği şekil ise demokrasidir. Demokrasinin yöneldiği temel amaç özgürlük ve eşitliktir. Ancak bunları uygulama yönünde demokrasinin sakıncaları vardır. Çünkü O'na göre yönetim şeklinden ziyade, uygulanan anayasa önemlidir. Yönetimin adı ne olursa olsun, yasalar yurttaşların haklarını düzenliyor ve adil bir şekilde dağıtıyorsa, o yönetim iyidir.

Demokrasilerin temel değeri özgürlüktür ancak tüm demokrasiler bu ölçüte göre hareket etmez. O, mülkiyet ve yasaya bağlılığa göre demokrasileri değerlendirir. Aristoteles bu noktadan hareketle en ılımlıdan en kötüye doğru dört tür demokrasiden bahseder:

"1. Görevlere getirilebilmek mülkiyetin ölçüsüne bağlanmıştır, bu ölçü düşük tutulmuştur, ama sürekli olarak gözetilir; gerekli mülkiyet tutarı olan seçilebilir, fakat bunun altına inerse seçilebilme hakkını yitirir.

2. Doğum bakımından bir engeli çıkmadıkça, bütün yurttaşların seçilme hakları vardır, ama yasalar her şeyden üstündür.

3. Herkesin seçilme hakkı vardır, yalnız yurttaş olma koşulu aranır, ama yine yasalar her şeyden üstündür.

4. Bir önceki gibi, ama egemen olan yasa değil, halktır. Bu, kararlarda anlatımını bulan halkın iradesi yasanın hükmüne ağır bastığı zaman olur. Bu durumu, halkın tuttuğu siyasal önderler, yani demagoglar yaratır."[219]

Aristoteles, yasaların ön planda olduğu ilk üç demokrasi türünde bir sakınca görmez. Ancak en son tür olan demokrasideki sapmanın nedeni yöneticilerin yasaların üstünde yer almasıdır. Böyle bir durumda yönetici gücü elinde tutmak için despot bir tavır içine girer, toplumun çıkarı yerine kendi çıkarlarını ön planda tutar. Oysa ki Aristoteles'e

[219] **Aristoteles**, *Politika*, KitapIV-4, s. 117.

göre, yasaların egemen olmadığı yerde anayasa da yoktur. Yasa yöneticiler de dahil olmak üzere her şeye egemen olmalıdır.

Aristoteles'in demokrasi ve diğer yönetim şekillerinde iyi veya kötü sınıflandırmasını yaparken temel ölçütünün niceliksel değil niteliksel olduğunu daha önce de belirtmiştik. Demokrasi eleştirisinde de aynı ölçütü kullanan Aristoteles'e göre, anayasa toplumun yararını gözetiyorsa doğrudur. Geçmişten bugüne demokrasinin geçirdiği evrime baktığımız zaman Aristoteles'in binlerce yıl öncesinden çok doğru bir tespit yaptığını söyleyebiliriz. Bugün anayasaların bütün toplumu, etnik, dini, zenginlik, eğitim gibi ölçütler dikkate alınmadan hazırlaması beklenmektedir. Günümüz toplumlarında yer alan demokrasileri incelediğimiz zaman bazı ülkelerde bu ölçütü yakaladıklarını söyleyebiliriz. Yani Aristoteles'in ifadesiyle, anayasa bütün toplumu kuşatmalıdır..

Aristoteles'in yaptığı bu sınıflamada en ılımlı demokrasi olarak nitelendirdiği birinci sırada yer alan mülkiyet esasına dayalı olan demokrasidir. Buna "tarımsal demokrasi" de denilebilir, çünkü halkın büyük bir kısmı çiftçilikle uğraşmaktadır. Bu yönetimde yasalar egemendir, yöneticiler de erdemli ve bilgili insanlardır, halk yasalar çerçevesinde yönetim sürecinde denetleyici olarak rol alırlar. Yurttaşların seçilme hakları sahip oldukları mülkiyet esasına göre belirlenmektedir. Bu mülkiyet ölçütü düşük tutularak halkın büyük bir kısmının yönetimde söz hakkına sahip olması sağlanır. Böylece insanlar ne çok zengin olur, ne de çok fakir olur. Toplumda geniş bir yer tutan orta sınıfın rahatı ve iyiliği sağlanmış olur. Halk kendi işiyle uğraşacağı için, yönetim bilge kişilerin elinde olacaktır, halk da yönetimi ve yöneticileri denetleyebileceği için siyasal arzularını tatmin edecektir.

İkinci tür demokraside de yasalar her şeyin üstündedir. Bütün yurttaşları seçme ve seçilme hakkı vardır. Bu toplum türünde halkın temel uğraşı hayvancılıktır. Aristoteles'e göre tarımcı bir nüfustan sonra gelen en iyi topluluk sürü besleyerek geçimini sağlayan "çoban" bir halktır. Hatta bu sınıf daha zor koşullarda yaşamını sürdürdüğü için tarım toplumuna göre daha iyidir. Savaş gibi durumlarda bu sınıf bedence sağlam oldukları için dövüşmeye hazırdır. Bu sınıf seçme ve seçilme hakkına sahip olmasına rağmen yaptıkları işten dolayı kentin dışında yer almalarından dolayı, seçim sürecine fazla dahil olamazlar, böylece yönetim erdemli ve bilgili kişilerin elinde kalır. Ancak buradaki olumsuzluk, bu insanlar savaşçı kimliklerinden dolayı çiftçi sınıfa

göre yönetime karşı daha büyük bir tehdit unsuru olmasıdır. Ancak yasalar iyi hazırlanırsa böyle bir tehdit ortaya çıkmaz.

Üçüncü demokrasi türü ise, ılımlı demokrasi ile sapkın demokrasi arasında kalmış bir rejimdir. Burada yurttaş olmak şartıyla herkesin seçme ve seçilme hakkı vardır, yine yasalar her şeyin üstündedir. Bu sınıfta ön plana çıkanlar işçiler ve zanaatkarlardır. Aristoteles bu sınıfı diğer iki demokrasi türündeki sınıfa göre daha aşağı görür. Bunun nedenini de şu şekilde açıklar:

> "Yaşamları aşağıdır, yaptıkları işlerde iyilik niteliği yoktur; onlar yalnızca işçiler, ücretle tutulan adamlar, insanların en bayağı örnekleridir. Hem bu sınıf halk, hep şehrin içinde ve pazaryerinde (*agora*'da) olduğu için, Meclis'e kolayca devam edebilir. Oysa tarımcı bir nüfus şehir dışına yayılmıştır; çiftçiler toplantılarda şehirli ayak takımı kadar boy göstermezler ve bu gibi toplantılar gereksinme duymazlar. Bir ülkenin toprak dağılımına göre, tarım toprakları şehirden çok uzakta olunca, iyi bir demokrasi ya da siyasal yönetim kurmak kolaydır; o zaman (tarımcı) nüfusun evleri taşrada bulunmak zorundadır ve şehirli bir ayaktakımı olsa bile, şehir dışında yaşayanlar toplantıya gelmedikçe onların demokratik meclislerin denetimini ele geçirmelerine izin verilmemelidir."[220]

Aristoteles'in yaptığı bu sınıflamada ilk ikisini ılımlı demokrasi olarak nitelendirmesinin gerekçelerine baktığımız da düşünce tarzının hiç de demokratik olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü her ne kadar bütün halka seçme ve seçilme hakkı verilse de, O'na göre, halkın yönetime fazla dahil olmaması olumlayıcı bir özellik olarak karşımıza çıkıyor. Halk Meclis'ten ne kadar uzak olursa ve yoğun bir iş temposu olursa o kadar iyidir. Böylece yönetim seçkin insanlar olan erdemli ve bilgili kişilerin elinde kalacaktır. Burada Aristoteles'in demokrasiyi olumlamasına karşın seçkinci tavrından vazgeçmediğini görmekteyiz. Üçüncü ve özellikle dördüncü demokrasi türleri halkın artık yönetime her koşulda müdahale ettiği bir yönetim tarzına dönüştüğü için sapkınlaşmış bir yönetim olarak nitelendirilir. Çünkü yöneticiler erdemli ve bilgili insanlar olmak yerine, sıradan bir yurttaş olacaktır.

Aristoteles'in sapkın rejim olarak dördüncü tür demokrasinin diğerlerinden en önemli farkı; her şeyin üstünde olan yasalar değil, halkın iradesi yani halktır. Bu en büyük olumsuzluktur; çünkü yasaların olmadığı bir yerde anayasa da olmaz. Yöneticiler de

[220] **Aristoteles**, a.g.e., KitapVI-4, s.185.

dahil olmak üzere bütün yurttaşlar yasalara tabi olmalıdır, yani egemen değer yasa olmalıdır. Ancak, yasalar yerine halkın söz sahibi olduğu bir yönetimde, erdemli ve bilgili yöneticilere yer yoktur. Kim halkın gözünü boyarsa, yapamayacağı vaatlerde bulunursa o yönetici olur. Bu tarz toplumlarda bu ortamı sağlayan ve güçlendirenler ise, demagoglardır. Bunlar demokrasinin sonunu hazırlarlar, çünkü halk lideri değil halk avcısıdırlar. Amaçları ele geçirdikleri yönetim gücünü, halkı kandırarak ve uyutarak uzun süreli hale getirmektir. Artık toplumun yararı değil, belli bir azınlığın yararı gözetilmektedir.

> "Herkesin her şeyi eşit ölçüde paylaştığı en aşırı demokrasi, her devletin kaldırabileceği bir yönetim türü değildir; yasaları ve ahlak ölçütleriyle sağlamca bir arada tutulmazsa uzun süre de dayanmaz. Bu demokrasinin bileşimi ve halkın erkinin güçlendirilmesi için, önderler kendilerine mümkün olduğu kadar çok adam bağlamak ve gerek evlilik-dışında gerekse evlilik-içinde doğanların ve yalnız bir taraftan, anadan ya da babadan yurttaş soyundan gelenlerin hepsini yurttaş yapmak yolunu tutmuşlardır. Bu uygulama, aşırı demokrasinin ayırıcı bir özelliğidir. Halk önderleri, bu yoldan hep kendilerini tutanları çoğaltırlar, ama böyle yapmak doğru değildir; nüfusa yeni yurttaşların eklenmesi, halk, yukarı ve orta-sınıfların sayısını ancak aşacak duruma gelinceye değin sürdürülmeli ve o noktadan ileri gidilmemelidir. Yoksa anayasa bozulmaya ve ülkenin ileri gelenleri, demokrasinin varlığını çekemeyecek kadar kızmaya başlarlar.[221]

Aristoteles, yasaların değil çoğunluğun iradesinin olduğu bu demokrasinin tiranlıktan hiçbir farkı olmadığını düşünür. (…) Tiranlıktaki tek kişilik despotluğun yerini burada çoğunluğun despotluğu almıştır.[222] Çünkü bu yönetimde herkes özgür ve eşittir. Bu ilke oldukça sakıncalıdır, toplumda herkes eşit niteliklere sahip değildir. Burada Aristoteles eşitsizliği; soyluluk, servet gibi ölçütlere dayandırmaz, O'nun ölçütü erdemlilik, bilgelik ve iyiliktir. Herkes bu özellikleri aynı ölçüde kendi içinde barındırmaz. İnsanlar yaradılıştan farklıdır. (Bu sınıflamaya köleler ve kadınlar hiçbir şekilde dahil değildir. Bu noktada Aristoteles'in köleliği doğal ve zorunlu olarak görmesi, kadınları da aşağılık olarak nitelendirmesi zaten demokratik düşünceden çok uzak olduğunun bir göstergesidir. O'na göre köle tek başına yönetemez, köle yönetilmek ve çalışmak için yaratılmıştır. Köle çalışmalı ki, efendi düşünmek ve fikir üretmek için zaman

[221] **Aristoteles**, a.g.e., KitapVI-4, s. 185.
[222] **Ahmet Arslan**, *İlkçağ Felsefe Tarihi, C.3: Aristoteles*, İstanbul, 2009, s. 300.

bulabilsin.) Eşitsizlik doğanın bir kanunu olmasına rağmen, aşırı demokraside herkes eşit kabul edilmektedir. Bu da demokrasinin sonunu getirerek, onu despotik bir yönetim haline getirir.

Aşırı özgürlük ve eşitlik anlayışının ortaya çıkardığı durum, herkesin bir tiran gibi davrandığı, kendi iyiliğini ve çıkarlarını toplumun iyiliği ve çıkarlarını üstünde tuttuğu, yasaların olmadığı, başıboşluğun olduğu bir toplum düzenini doğurur. Bu yönetim artık demokrasi değil, bir tür "monarşik *demos*" olur. Yönetimde tek bir kişi olarak tiran değil, ancak tiran gibi davranan çoğunluk yani halk vardır. " (…), şimdi tartıştığımız monarşik *demos*, yasaların denetimi altında bulunmadığı için mutlak erke erişmeyi amaçlar ve bir despot gibi olur, ancak kendisine yaltaklananları yükseltir ve şereflendirir. Dolayısıyla, monarşiler arasında tiranlığın yeri ne ise, böyle bir demokrasinin de demokrasiler arasındaki yeri tam odur; genel niteliği tıpkı onun gibidir."[223] Bu iki yönetimde kendinden üstün olan sınıflara efendilik yani yöneticilik yaparlar. Bu da doğanın kanuna aykırıdır.

Demokratik anayasanın temeli özgürlüktür. İnsanlar, yalnızca bu anayasada özgürlükten bir pay alınabileceğini anlatmak için hep böyle söylerler; her demokrasinin amacı özgürlüktür, derler. "Sırayla yönetmek ve yönetilmek" özgürlüğün bir öğesidir. Sonra, adaleti liyakate dayanan eşitlik diye değil de, sayısal eşitlik olarak gören demokratik anlayış vardır; neyin haklı olduğu konusunda bu anlayış ağır basınca halk egemen olur ve çoğunluk neye kara verirse kesindir, adalet de odur. Çünkü, yurttaşlar arasında eşitlik olmalıdır, derler.[224] İşte böylece demokrasilerde çoğunluğu oluşturan yoksullar, mülkiyeti elinde bulunduranlarla aynı seviyeye gelirler ve çoğunluk oldukları için daha güçlü olurlar. Böyle bir düzende son sözü, çoğunluk söyler.

Aristoteles'e göre, demokrasinin diğer olumsuz yönü "dilediğin gibi yaşa" ilkesidir. Bu da sırayla yönetilmek ya da yönetilmemek anlamına gelir. Sırayla yönetilmek ilkesi, bütün yurttaşların yönetime geçebileceği anlamına gelmektedir, yönetmek ayrıcalıklı bir durum olduğu için bu iş erdemli ve bilgili insanların eline verilmelidir. Oysa ki çoğunluğun yönetimi olan demokrasi de bu ilke göz ardı edilmektedir. Yönetici vasfı olmayan insanlar yönetime geçtikleri zaman, yasalar işlevsel olmaktan çıkar, kişiler toplum üstünde egemen olmaya başlar. Bu da daha önce yukarıda belirtildiği gibi,

[223] **Aristoteles**, a.g.e., KitapIV-4, s. 118.
[224] **Tunçay**, *Batı'da Siyasi Düşünceler Tarihi*, s. 227.

halkın tiranlaşmaya başladığı monarşik *demos*'u doğurur. İşte Aristoteles'e göre, özgürlük ve eşitlik anlayışında orta yolu tutturamayan, halkın despotluğu haline gelen demokrasinin sonu bu olur.

Aristoteles'e göre, demokrasilerin genel karakteristikleri, nitelikleri bunlardır. Ortaklaşa rıza gereğince demokratik adalet fikrinden, *demos*'un son derece demokratik demokrasisi çıkar; zenginlerle yoksulların yönetimi tamamıyla aynı ölçüde etkiledikleri bir eşitlik; hiçbir bireyin egemen erkinin olmadığı, fakat hepsinin birden eşit ve sayısal bir ilkeye göre bu erki kullandıkları bir demokrasi. Böylelikle, anayasada eşitlik ve özgürlük yaratabileceklerine inanırlar.[225] Aristoteles için önemli olan yönetimdeki kişilerin sayıları değil, anayasanın niteliğidir. Eğer anayasa, bir toplumun iyiliğini ve mutluluğunu gözetiyorsa doğrudur. Fakat aşırı demokrasi de ön plana çıkan toplumun geneli değil, belli bir çoğunluğun çıkarıdır.

Aristoteles, yönetim şekilleri ile ilgili çalışmasında demokrasiye oldukça geniş bir yer ayırmış ve kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Yukarıda genel hatlarıyla verilen bu sınıflandırmalar ve özelliklerine baktığımız zaman Aristoteles'in demokrasi anlayışının, tıpkı Platon'da olduğu gibi günümüz demokrasi anlayışlarından farklı ve çok uzak olduğunu söyleyebiliriz. Hatta Ross'un anlatımıyla denilebilir ki, "bir demokrasiyi, Aristoteles'in gözünde iyi kılan şey (bunun) hemen hemen bir demokrasi olmamasıdır."[226] Çünkü halkın bütününün yönetimde söz hakkına sahip olması adaletsizliği ve hukuksuzluğu doğuracaktır.

Aristoteles'in "eşitlik" anlayışı günümüz değerleri ve yasaları düzleminde değerlendirildiğinde olumsuz açıdan eleştirilebilir. Ancak kendi yaşadığı dönem içinde değerlendirdiğimizde, Aristoteles o dönemin toplumsal yapısına uygun bir anlayış geliştirmiştir. Kölelik anlayışının sistemin doğal bir parçası olduğu Eski Yunan'da demokrasinin savunduğu "eşitlik" ilkesinin tepkiyle karşılanması oldukça normal bir durumdur. Aslında günümüzde "bütün insanların doğuştan eşit olduğu" söylemi teoride doğru olsa da pratik yaşama baktığımızda böyle bir eşitliğin olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Yine de özellikle vurgulanması gereken bir nokta da, Aristoteles'in eşitliksizçi bir söylemden yola çıkarak, çoğunluğun yasalara dayalı yönetiminin azınlığın yönetiminden daha iyi olduğu sonucuna ulaşması oldukça ilginçtir. O'na göre

---

[225] **Tunçay**, a.g.e., s. 228.

[226] **Kanat**, *Platon ve Aristoteles'te Devlet ve Toplum Felsefesi*, s. 363.

halk yönetici değil, yasaların yapılmasında ve yargı sürecinde etkili olmalıydı. Devleti seçkinler yönetmeli ancak halk yasaların oluşmasında yönetimin denetlenmesinde etkili olmalıydı.

Ancak bu bölümü tamamlamadan önce vurgulanması gereken bir nokta var ki, bu da oldukça önem taşımaktadır. Aristoteles demokrasiyle ilgili yaptığı bu sınıflamada en son demokrasi türünü sapkın olarak nitelendirse de, ilk türü olan ılımlı demokrasiyi onaylamaktadır. O'nun anayasal yönetim olarak tanımladığı *politeia*, demokrasi ve oligarşinin yasalı halinin birleşmesidir. Anayasal yönetim için ılımlı demokrasi tek başına yeterli değildir, bunun içerisinde oligarşiden de özellikler katılması gereklidir. Yani her ne kadar anayasaya dayanmayan yönetimler kötü olsa da bunların ortadan kaldırılması mümkündür. Doğru anayasalar, doğru yöneticileri başa getirir ve toplumun mutluluğu ve rahatı sağlanır.

Aristoteles'in demokrasiye yönelik yaptığı eleştiriler, O'nun tamamen demokratik düşüncelerden uzak olduğu anlamını doğurmaz. Ancak olumlu olarak nitelendirdiği demokratik yapılanmalarda, halkın yönetime katılması yasalarla belirtilmesine rağmen bunun işlevsel olmaması Aristoteles tarafından olumlanmaktadır. Çünkü birinci model olan demokraside "tarım toplumu" karşımıza çıkmakta ve buradaki yurttaşlar toprakları ile ilgilendikleri için her an yönetime müdahale edememektedir. İkinci tür demokraside ise, bu sefer "çoban halk" dediği bir yapılanmayla karşılaşmaktayız, bunlar da hayvancılıkla ilgilendikleri için şehir merkezinden uzak yaşarlar ve tıpkı ilkinde olduğu gibi yönetime her an dahil olamazlar. Çünkü her iki kesimde sürekli çalışmak zorundadırlar. Bu da Aristoteles için doğru olandır, çünkü halk ne kadar çok çalışırsa ve meşgul olursa, uzman olmadıkları yönetime de oldukça az katılırlar.

Aristoteles, son tür olan demokrasiyi, "sapkın" olarak tanımlamakta, çünkü burada halkın bir meşguliyeti yoktur. Sürekli şehir merkezinde yaşarlar ve yönetimle ilgili her şeye müdahale ederler. Bu durumda anayasanın işlevselliğini ortadan kaldırır, gücü eline geçiren yasaları istediği şekilde değiştirir ve yasalar toplumun çıkarı için değil, kişilerin çıkarı için oluşturulur. Aristoteles'in siyaset anlayışında bu istenilmeyen bir durumdur. Yönetmek, tıpkı Platon'da olduğu gibi bir sanattır ve uzmanlık işidir. Herkesin yönetim sürecine dahil olması, siyasetin dokusuna zarar verir.

Aristoteles, var olan anayasalardan hareketle, doğru olan yönetim şekline ulaşmaya çalışır. Platon gibi "ideal" bir devlet tasarımı yerine, "reel" bir devlet modelini sentezlemeye çalışır. Ancak her ikisi de yönetimdeki "seçkinci" tavırlarından uzaklaşamazlar, bu durum Platon'da daha baskındır. Aristoteles'te demokrasi ayırımında halkın tamamının yönetimde söz sahibi olmasını tasvip etmez. Böyle bir durum anayasasız bir toplum oluşturur ve sonu halkın tiranlığı olur. Burada Aristoteles de halkı ikinci plana itmekte, devleti ön plana çıkarmaktadır. Toplumsal yaşamda önemli olan birey değil devlettir. Bugün insanların kendi kendilerini yönetmeleri olarak tanımlanan demokrasinin genellikle en iyi yönetim biçimi olduğuna inanılır. Demokrasinin ayırıcı özelliği özgürlük ve eşitliktir. Yine demokrasi, ya doğrudan ya da temsilcileri aracılığıyla kendi kendini yöneten özgür insanların yönetimi olarak tanımlanabilir.[227] Bu da bize Platon ve Aristoteles'in neden demokrasiyi tasvip etmediklerinin cevabı olabilir. Onlar için özgürlük ve eşitlik bütün toplumu kapsayıcı özellikler değil aksine dışlayıcı özelliklerdir.

Aristoteles ve Platon için önemli olan birey değil, toplumun bütünüdür. Toplumun bütününü de devlet temsil eder. Bu yüzden öncelikli olan devlet ve devletin bütünlüğüdür. "Devlet karşımıza bir topluluk olarak çıktığından ve her bir topluluk da belirli bir iyiyi takip ettiğinden (onlara iyi görünen şeyi), her türlü toplumun belirli bir iyiyi kendine hedef olarak seçtiğini söyleyebiliriz. Bu iyi, en iyi olarak kabul edilen iyinin (ki bu iyi diğer bütün şeyleri kendinde ihtiva eder) tercih edilmesidir. Bu da devletten ya da devlet toplumundan başka bir şey değildir."[228] Eğer devlet iyi bir niteliğe sahip olursa, toplumu iyi bir şekilde yönetir ve toplumun bütünü mutlu olur. Siyasal yönetimlerde ve yöneticiler de esas olarak var olması gereken temel anlayış "bütünün mutluluğu" dur. Eğer bir siyasal yönetim içinde yer alan yöneticiler de hâkim olan değer toplumun bütünlüğü ve mutluluğu değil de kendi mutlulukları ve yönetimlerinin devamlılığı olursa o toplumda sapkınlık sürecine girilir.

---

[227] Monfred G. **Schmidt**, *Demokrasi Kuramına Giriş* (çev. M. Emin Köktaş) Vadi Yayınları, Ankara, 2001, s. 13.

[228] **Topakkaya**, *Sistematik Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması*, s. 178-179.

SONUÇ

İki bin beş yüz yıldır, düşünce tarihindeki yerini ve anlamını koruyan demokrasinin; özellikle ikinci dünya savaşından sonra önemi artmıştır. İnsanlık toplumsal yaşayışa geçtikten sonra ihtiyaçlarını karşılayacak ve toplumsal düzeni sağlayacak bir sistem arayışına girerek, "devlet" dediğimiz yönetim yapısını ortaya çıkarır. Sonraki süreçte ideal devlet ya da ideal yönetim nedir sorusunun cevabı verilmeye çalışılır. Bu alanda oluşturulan siyasi teoriler günümüzde de hala varlığını sürdürmektedir.

Çağımızda, pek çok siyasi rejimin veya düşünce sisteminin "demokrasi" olarak adlandırılmakta gösterdiği heves, demokrasinin büyük önem kazandığını ortaya koymaktadır.[229] Ancak demokrasinin anlamı ve pratikteki işlevselliğine bakıldığı zaman, "olması gereken demokrasi" ile "olan demokrasi" arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Demokrasinin anlamı konusunda yaşanılan karmaşaya karşı, ortaya çıktığı ilk tarihten günümüze kadar aynı şekilde kalan tanımı şu şekildedir: "İktidarın kaynağını halkta bulan, halkın halk tarafından ve halk iradesi doğrultusunda yönetilmesini yani yöneten-yönetilen özdeşliğini sağlamaya yönelmiş, özgürlüğe ve eşitliğe dayalı bir yönetim biçimidir"[230] Demokratik rejimlerde halk, seçim yoluyla istediği kişileri yönetici olarak seçmektedir. Demokrasinin özellikle temsili demokrasinin günümüzdeki anlamı "seçim" olarak algılanmaktadır. Demokrasi, seçim değildir; aksine seçim demokrasinin yalnızca basit bir parçasıdır.[231] Demokrasi sadece seçim olarak değerlendirildiği zaman bir amaç değil gücü elinde bulunduran insanların elinde araç haline dönüşür.

"İdeal yönetim" tartışmaları Eski Yunan'dan itibaren başlayarak günümüze kadar devam etmiştir. Bu süreç içerisinde demokrasi bazen ideal olan bazen de sapkın bir rejim olarak ideal olmayan yönetimler içerisinde sınıflandırılmıştır. Bugün birçok devlet demokratik rejimle yönetildiğini ve insan haklarına saygılı olduğunu iddia etmektedir. Ne var ki, bunlardan hangilerinin rejiminin gerçekten demokrasi olduğu ve 6 milyarı aşkın dünya nüfusundan kaçının insan hakları, temel hak ve özgürlüklerden yararlandığı

---

[229] Oya **Araslı**, *Seçim Sistemi Kavramı ve Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri (1876-1987)*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1989, s. 2.
[230] A.g.e., s. 2.
[231] Benjamin **Barber**, *Güçlü Demokrasi: Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset*, (Çev. Mehmet Beşikçi), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 18.

tartışmaya açıktır.[232] Son yüzyılda, kendilerini gelişmiş ülkeler olarak tanımlayan, geri kalmış ülkelerin ise "emperyalist" olarak tanımladığı güçlerin; 3. Dünya ülkelerine yaptıkları müdahaleleri "demokrasi" başlığı altında "insan hakları, özgürlük ve eşitlik" gibi sloganlarla masumlaştırmaya çalışmaları, demokrasinin anlamını yozlaştırmaktadır. Bu bakımdan gelişmiş ülkeler demokrasiyi boş bir çuval olarak kullanıp içerisine kendi istedikleri ne varsa doldurup, sonra boşaltmaktadırlar.

Nedir demokrasi? "Demokrasi Temel İnsan haklarına saygı yanında ve her şeyden önce hukuken iktidar olma, iktidara getirme yetkisinin milletin elinde bulunması, onun tarafından hükümet edilmesi demektir."[233] Ya da " Demokrasi terimi kolektif karar almanın önemli aşamasında katılımcıların bir çeşit eşitliğiyle şekillenen bir grup karar verme yöntemidir." [234] Demokratik rejimde halkın rolü, kendisini yönetecek olan liderleri seçmek, siyasal kararları alacak ve tercihleri yapacak olan azınlığı oylarıyla işbaşına getirmektir.[235] Demokrasinin tanımına bu açıdan baktığımız zaman, kendini yönetecek azınlığı yani yönetici kadroyu halkın belirlediği bir sistem olarak değerlendirebiliriz.

Demokrasiyi "sapkın rejim" olarak sistemli bir şekilde ele alan ilk filozoflar Platon ve Aristoteles'tir. Onlar için siyaset bir araç değil amaçtır. Uygulanan siyasi rejimin amacı toplumun mutluluğunu sağlamak olmalıdır. Ancak demokrasi toplumsal mutluluk yerine toplumsal ayrımlaşmayı doğurur. Buradaki en şiddetli eleştiri Platon tarafından ortaya konulur. Platon, Atina demokrasisini inceler ve bu yönetimi sınıfsal çatışmalara ortam hazırlaması, halkın eğitim ve kültür seviyesini düşürmesi, ahlaki yapıyı bozarak, değerleri ortadan kaldırması açısından eleştirir. O'na göre, Atina demokratik yönetime geçerek, toplumu zengin ve fakir olarak iki uç noktaya taşır. Oysa ki, toplumsal mutluluk için aşırılıklardan uzak durulması gerekir. O'na göre aşırılık, bütün yönetim biçimlerinin sonunu hazırlar. Demokrasi ise, "özgürlük ve eşitlik" söylemleriyle aşırılıklara fırsat veren ve bunu besleyen bir yönetim şeklidir. Ancak demokrasinin savunduğu özgürlük ve eşitliğin aşırılığa kaçmasıyla, insanlar birbirlerinin haklarına ve özgürlüklerine saygı göstermeyerek, özgürlüklerin tamamen ortadan kalkmasına sebep

---

[232] Şeref **Ünal**, *Temel Hak Ve Özgürlükler Ve İnsan Hakları Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997, s. 45.
[233] Sulhi **Dönmezer**, *Toplumbilim*, s. 363.
[234] Tom **Christiano**, "Democracy", *The Stanford Encylopedia Of Philosophy*, (Spring 2105 edition),(Ed. Edward N. Zalta), http://plato.stanford.edu./entries/democracy/>.
[235] M. **Kapani.,** *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 119-120.

olacaklardır. Bugün demokrasinin tanımının Platon ve Aristoteles'in eleştirilerinin temel noktaları olan "özgürlük, eşitlik ve hoşgörü" üzerinden geliştiğini söyleyebiliriz.

Çağımızın demokrasi anlayışı ile Eski Yunan'daki demokrasi anlayışı, farklı özelliklere sahiptir. Eski demokrasilerde kölelik sistemi vardır ve vatandaşlık hakkı belli bir azınlığa aittir. Yönetim sürecinde söz sahibi olan kesim özgür Yunanlı erkeklerdir. Günümüz demokrasilerinde ise, herkes doğuştan vatandaşlık hakkına sahiptir ve yetişkin her birey siyasal hakları da kazanmıştır. Eski Yunan'da doğrudan demokrasi vardır, yurttaşlar yönetim sürecine dahil olurlar, günümüzde ise, temsili demokrasi vardır. Demokraside temsil, "halka ait olan iktidarın, halk adına, halkın seçtiği ve halka karşı sorumlu temsilciler aracılığı ile kullanılması yoluyla gerçekleşir."[236] İnsanlar kendilerini yönetecek kişileri seçimle belirler. Yani demokrasi günümüzde yönetim işini gerçekleştirecek kişileri seçmek şeklinde algılanabilir. Ayrıca temsili demokrasi kadar yaygın kullanılmasa da bir de yarı doğrudan demokrasi vardır. Temsili demokraside olduğu gibi, bir temsili organ halk adına yönetmekte fakat birtakım önemli konularda "referandum", "halk girişimi" ve "halk vetosu" gibi yöntemlerle halk da, bizzat yönetime katılmaktadır.[237] "Yarı doğrudan demokrasi" doğrudan demokrasi ile temsili demokrasinin bir karışımıdır.

Doğrudan demokrasinin kullanıldığı Eski Yunan'da, Platon'un demokrasiye yönelik eleştirilerini; eşitlik, özgürlük (bunların sınırsız kullanımıyla birlikte ortaya çıkan içgüdülerin hâkim olduğu bir toplum) ve yöneticilerin belirlenmesi şeklinde üç başlık altında değerlendirilebiliriz. Bugün demokrasiyi özel kılan da tam da Platon'un eleştirdiği; özgürlük, eşitlik ve hoşgörü söylemleridir. Demokrasinin bir diğer olumsuzluğu da hem Platon hem de Aristoteles için yönetimdeki hâkim gücün yoksul sınıf olmasıdır. Çünkü bu sistemde tüm yurttaşlar eşit haklara sahiptir. Yoksul kesim onlar için cahillik demektir. Bu sınıfın insanında bedene hâkim olan akıl değil iştihadır. İştiha toplumunda ise düzen ve istikrar olamaz. Yöneticilerin erdemlerden ve bilgelikten yoksun olduğu bir toplumda zamanla sapkınlaşır. Buradaki yöneticiler sanatlarında uzman olmayan kişilerdir. Yönetimde amaç toplumsal mutluluk değil, bireysel mutluluktur. Böyle bir yönetimdeki en önemli sakınca ise yasaların her şeyin üstünde yer almamasıdır. Yöneticiler yasaları istedikleri şekilde değiştirirler. Bu noktaya kadar

[236] Fahir **Armaoğlu**, *Seçim Sistemleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1953, s. 5-8.
[237] Erdoğan **Teziç**, *Anayasa Hukuku*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1986, s. 237-244.

Platon yasaların üstünlüğünü savunması açısından aslında günümüzün siyaset anlayışıyla paralel bir tavır sergiler. Ancak filozof kral düşüncesiyle gerçekleşmeyecek bir düşünce sergiler.

Platon'un demokrasiye özgürlük ve eşitlik üzerinden yönelttiği eleştirilerini günümüz demokrasisi ile değerlendirmek tutarlı bir tavır değildir. Eski Yunan'da dışlayıcı bir demokrasi varken, günümüzde kapsayıcı bir demokrasi söz konusudur. O dönem için özgürlük ve eşitlik sadece yurttaşlara özgü bir özelliktir, yabancılar, köleler ve kadınlar için geçerli değildir. Günümüzde ise özgürlük ve eşitlik bütün insanları kapsamakta ve kuşatıcı bir özellik taşımaktadır. İnsan hakları çerçevesinde, bütün insanlar doğuştan eşittir ve aynı siyasal-sosyal haklara sahiptir. Bir insanın diğerine üstünlüğü yaratılışa bağlı ayrıcalıklar üzerine temellendirilmemiştir. Farklılıklar toplumsal yaşam içerisinde yeteneklere, eğitime göre sonradan ortaya çıkar. Ancak bu farklılıklar bireylerin aynı siyasal haklara sahip olmasına engel değildir. Günümüz demokrasisinde insanlara aynı siyasal haklar tanınmakta ama toplumsal yaşam içerisinde insanlar eşit koşullar içerisinde değillerdir. Yani Platon'un belirttiği gibi, demokrasi 'herkes eşittir' sloganıyla olmayan bir şeyi vadetmektedir.

Platon, demokraside gücü elinde bulunduran kişinin bu gücü kaybetmemek için tiranlaşacağını belirtir. Günümüzde Platon'un ulaştığı bu sonuç farklı kavramlarla kabul görmektedir. Bugün "sivil vesayet" ya da "sivil diktatörlük" şeklinde ad değiştiren bu süreç, Platon'un haklılığını ortaya koymaktadır. Platon'a göre, zorbalık ya da diktatörlüğün demokrasiden çıkması doğal bir oluşumdur çünkü orada sınırsız özgürlük vardır. Platon, sınırsız özgürlüğe sahip olacak olan halkın, bilinçsiz ve cahil olduğu için seçtikleri sıradan yöneticiler tarafından köleleştirileceğini belirtir. Günümüzde de demokrasiyle yönetime gelen seçkinci kesim tarafından halk "cahil" olarak nitelendirilir. Yönetime gelecek kişiler, seçim dönemlerinde Platon'un da belirttiği gibi türlü sözlerle halkı kandırırlar, seçildikten sonraki seçime kadar halkı unuturlar. Bu durum özellikle, Avrupa ülkelerinden ziyade, üçüncü dünya ülkelerinde geçerli olan bir süreçtir. Platon'un yaptığı bu eleştirinin bazı devletler incelendiğinde, ne kadar isabetli olduğunu görmekteyiz.

Aristoteles de Platon gibi demokrasiyi "olumsuz" rejimler arasına dahil eder. Ancak Platonla kıyasladığımız zaman O'nun eleştirileri daha yumuşaktır. Bir anlamda Aristoteles demokrasi karşısında ılımlı bir muhalif iken Platon daha keskin bir muhalif

olarak karşımıza çıkar. Aristoteles için önemli olan yönetimdeki kişi sayısı değil, toplumun sahip olduğu anayasadır. Anayasa bütün toplumu kapsıyor ve toplumun genel yararını gözetiyorsa o yönetim ideal olandır. Aslında Aristoteles Anayasanın kuşatıcılığı ya da kapsayıcılığı konusunda günümüz anayasa anlayışı ile örtüşür. Ancak bir farkla O'nun için anayasanın kapsayıcılığı sadece yurttaşlar için geçerlidir.

Aristoteles, demokrasinin özgürlük, eşitlik ve "dilediğin gibi yaşa" ilkesini sakıncalı bulur. O'da Platon gibi yaratılıştan gelen doğal eşitsizlik anlayışını kabul eder. Yani her ikisi için de bazı insanlar köle olarak doğar, bazı insanlar ise efendi olarak doğar. Var olan bu durum yasalar yoluyla eşit hale getirilemez. Sayısal çoğunluk hiçbir zaman üstünlük anlamına gelmez. Üstünlük "iyi" olanı istemek ve bilgili olmaktır. Toplumun bütünün "iyi"liği söz konusu olduğunda bunu sağlayacak olanlar bilge erdemli insanlardır. Ancak demokrasinin yöneticileri erdemli ve bilgili insanlar değildir. Onlar çoğunluğun içinden yani halktan tesadüfen ortaya çıkarlar. Yani yönetim konusunda uzman olmayan kişiler devletin başına geçerlerse devleti iyi yönetemezler, halkın gözünü boyayarak iş başına gelen bu insanlar, sahip oldukları sınırsız yetkilerle despot olmaya başlarlar ve tiran olma yolunda ilerler. Platon ve Aristoteles için temel ilke olan "orta yol" demokrasinin ortadan kaldırdığı bir ilkedir. Çünkü sınırsız özgürlük ve "dilediğin gibi yaşa" ilkesiyle aşırılıklara izin veren bu yönetimde orta yolu yakalamak zordur.

İnsanların eşitliği konusunda Platon için yaptığımız eleştiri Aristoteles için de geçerlidir. Eşitsizlik yaradılıştan gelen bir durum değildir; sonradan yaşanılan topluma, eğitime, yapılan işe, sahip olunan servete göre ortaya çıkan bir durumdur. Günümüzde insan hakları kapsamında bütün insanların eşitliği yasalar düzleminde kabul edilmiştir. Yaşadıkları çağın niteliğine göre düşüncelerini şekillendiren iki düşünür için de kölelik vazgeçilmez bir kurumdur. Aristoteles'e göre Doğal eşitsizliği, eşitlik şekline dönüştüren demokrasi bozuk bir rejimdir. Köleliği doğal bir süreç olarak kabul eden bu iki filozofu yaşadığımız yüzyılın eşitlik anlayışına göre eleştirmek ne kadar tutarlıdır?

Günümüzde demokrasinin genel tanımı olan "halkın halk için halk tarafından yönetimi" ilkesinin, pratikte aynı anlamı taşımadığını söyleyebiliriz. Sembolik bir tanımdan öteye gidemeyen demokrasi bugün "sadece yöneticilerin halk tarafından seçimi" olarak daha dar bir işlevselliğe bürünmüştür. Üstelik artık daha güçlü bir şekilde dile getirilen "elitist demokrasi" tam da Platon ve Aristotelesçi bir söylem olarak

değerlendirilebilir. Yani birçok düşünür ve siyasetçi tarafından olumsuz anlamda eleştirilen Platon ve Aristoteles'in "yöneticilerin seçkin insanlar olması" düşüncesi günümüzde gelinen noktada haklılığını göstermektedir. Yöneticilerin halktan biri olma düşüncesini şiddetle eleştiren Platon ve Aristoteles, yöneticilerin mutlaka ayrıcalıklı kişiler olması gerektiğini vurgularlar. Yönetim bir sanattır ve uzmanlık gerektirir. Bu uzmanlık da erdem ve bilgelikte yatar. Erdemlilik bilgili olmaktır. Çoğunluk olan "halk" ise bu erdemliliğe ve bilgeliğe sahip değildir.

Demokratik rejimde halkın rolü, kendisini yönetecek olan liderleri seçmek, siyasal kararları alacak ve tercihleri yapacak olan azınlığı oylarıyla işbaşına getirmektir. Demokrasiyi özünde bir halk yönetimi değil de, yönetici kadrolar arasında bir yarışma olarak gören yeni anlayışın öncülüğünü yapan, Avusturyalı iktisatçı ve sosyal bilimci Joseph Schumter olmuştur. O, klasik demokrasi teorisinin varsayımlarını eleştirerek halkın, iddia edildiği gibi, siyasal kararlar almak ve rasyonel tercihler yapmak bakımından gerekli yeteneklere sahip olmadığını öne sürüyordu. Ona göre, demokrasiyi bir amaç olmaktan çok bir "yöntem" olarak, yerine "halk tarafından onaylanan yönetim" demek daha doğru olur.[238] O'na göre bu sistem, bir yarış gibidir, bu yarış sonunda halkın desteğini ve güvenini kazanan yönetim kadrosuna geçecektir. Halk, yönetici tercihini yaptıktan sonra, siyasal tercih yapma, karar alma ve politika yapma yetkisini yöneticilere bırakacaktır. Schumpeter bu görüşlerinde yalnız değildir, G. Sartori, H. D. Lasswell ve Fransız sosyal bilimci R. Aron'u bu bağlamda sayabiliriz. Bütün bu isimler günümüzde demokrasinin gerçek tanımından uzak olup, sadece yöneticilerin halk tarafından belirlendiği, elit bir grubun yönetimi elinde bulundurduğunu, halkın bu süreçte sadece bir araç olduğu, aslında özgürlük, eşitlik ve hoşgörü gibi söylemlerin de toplumun tümünü kapsamadığını belirtmektedirler.

Demokrasi eleştirisinde hem Platon hem de Aristoteles'in rahatsızlık duydukları esas nokta, çoğunluk olan halkın, yönetim gibi önemli bir alanda söz sahibi olmalarıdır. Onlara göre, halk demek, bilgisizlik demektir, bu sınıfa akıl hâkim değildir, içgüdüler ve bedensel istekler hâkimdir. Bu sınıf gücü ele geçirdiğinde artık o toplum da akıl toplumu olmaktan çıkar, güçler çatışması toplumu kaplar. Günümüzde Avrupa ülkelerindeki demokrasinin işleyişiyle doğu ülkelerindeki demokrasinin işleyişine baktığımız zaman Platon ve Aristoteles'in söylemlerinin haklı olduğunu söyleyebiliriz.

[238] **Kapani**, a.g.e., s. 120.

Avrupa ülkelerinde halk demokratik hakları konusunda daha bilinçli davranmakta ama üçüncü dünya ülkelerindeki halkta henüz bu bilinç seviyesi oluşmamıştır. İki düşünüründe vurguladığı gibi, eğitim seviyesi düşük, bilinçsiz halk kitlelerini kandırmak kolaydır. Bu ülkelerde var olan diktalar ve monarşik düzenin yerine getirilmek istenen demokrasi maalesef istenilen sonucu doğurmamıştır. Bu ülkede yer alan insanlar daha özgür ve eşit olacaklarını düşünürken, el değiştiren iktidarlar beklentileri karşılamak bir yana eskisinden daha kötü bir düzen-düzensizlik kurdular.

Yukarıda vermiş olduğumuz örnekler son dönemlerde demokrasi adı altında yapılmaya çalışılan emperyalist yayılmacılığın bir göstergesidir. Yani daha önce de belirttiğimiz gibi gücü elinde bulunduran ülkeler demokrasiyi istedikleri şekilde kullanmaktadırlar. Geçmişten bugüne kadar demokrasinin geldiği noktaya baktığımızda, aslında Platon ve Aristoteles'in eleştirilerinin haklılığını görmekteyiz. Onlar için devletin amacı "toplumun mutluluğunu" sağlamaktır. Bu mutluluğun sağlanabilmesi için de yönetimin bilgili insanlar tarafından gerçekleştirilmesi gerekir. Toplumun bütününe bakıldığı zaman herkesin yöneticilik vasfı taşımadığı rahatlıkla görülebilir. Son yüzyılda demokrasi hızlı bir yükselişe geçmiş ancak beklenen toplumsal mutluluğa henüz ulaşılamamıştır. Platon ve Aristoteles'in "halk" kavramına, eşitlik, özgürlük ve bilgili yönetici kavramlarına yükledikleri anlamların günümüzde de hala geçerliliğini koruduğunu rahatlıkla belirtebiliriz. İki filozofun yaptığı eleştirilerde kısmen haksız oldukları tek bir durum vardır. Bu da daha önce belirtildiği gibi eşitsizlik kavramına yükledikleri anlamdır. Onlar için eşitsizlik yaradılıştan gelen doğal bir süreçtir. Böyle bir durum kabul edilemez ancak eşitsizliğin varlığı kabul edilebilir bir durumdur. Yaratılışa bağlı olan doğal eşitsizlik yoktur, ama toplumsal ve kamusal yaşam içinde eşitsizlik vardır.

Sonuç olarak, demokrasi üzerindeki tartışmalar iki bin beş yüz yıldır sürmekte ve bitecek gibi görünmemektedir. Platon ve Aristoteles için bütün renkleri ve sesleri içinde barındıran böyle bir düzende, hukuk ve yasalar topluma hizmet etmez aksine kişilere hizmet eder. Sınırsız özgürlük, eşitlik ve hoşgörü toplumsal mutluluğu doğurmaz, her aşırılık beraberinde despotluğu doğurur. Böyle bir ortamda anayasa sadece görüntüden ibaret kalır, hukuk işe yaramaz hale gelir, demokratik yolla yönetime gelen kişi bir süre sonra despot ve diktatör bir yönetici haline dönüşür. Ve bütün gücü eline geçiren yönetici yasaları istediği gibi değiştirir. Demokrasi kendi özgürlük ve eşitlik söylemiyle

kendi sonunu hazırlar. Demokrasinin geçmişten bugüne evrimine bakıldığında Platon ve Aristoteles'in eleştirilerinin haklı olduğunu söyleyebiliriz. İki düşünür için de geçerli olan "erdemli ve bilge" yöneticilere günümüz dünyasının fazlasıyla ihtiyacı var.

KAYNAKLAR

Adıyaman, Murat*, Aristoteles'in Adalet Anlayış*ı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ege Üniversitesi, İzmir, 2010.

Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, İmge Yayınevi, Ankara, 2004.

Akarsu, Bedia, *Mutluluk Ahlakı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1998.

Annas, Julıa, *An Introductıon To Plato's Republıc*, Oxford University Press, New York, 1981.

Anıl, Yaşar Şahin, *Antik Çağda Demokrasinin Doğuşu*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2006.

Araslı, Oya, *Seçim Sistemi Kavramı Ve Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri (1876-1987)*, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1989.

Aristoteles, *Atinalıların Devleti*, (Çev. Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul, 2013.

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, (Çev. Saffet Babür), Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2012.

Aristoteles, *Politika*, (Çev. Mete Tunçay), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.

Aristotle, *The Athenian Consitution*, (trans. P. J. Phades), Penguin Books, London, 1984.

Armaoğlu, Fahir*, Seçim sistemleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1953.

Arslan, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Adres Yayınları, Ankara, 2005.

Arslan, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi, C.3: Aristoteles*, İstanbul, 2009.

Aster, Ernst von, *İlkçağ Ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, (Çev. Vural Okur), İm Yayınları, İstanbul, 2005.

Barber, Benjamin, *Güçlü Demokrasi: Yeni Bir çağ İçin Katılımcı Siyaset*, (Çev. Mehmet Beşikçi), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995.

Bozkurt, Nejat, *Hegel Fikir Mimarları Dizisi-1*, Say Yayınları, İstanbul, 2011.

Bozkurt, Nejat, *Kant Fikir Mimarları Dizisi-2*, Say Yayınları, İstanbul, 2010.

Cartledge, Paul, *Pratikte Antik Yunan Siyasi Düşüncesi*, (Çev. Kıvanç Tanrıyar), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.

Cevizci, Ahmet, *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*, Say Yayınları, İstanbul, 2012.

Cevizci, Ahmet, *Platon Fikir Mimarları Dizisi-30*, Say Yayınları, İstanbul, 2014.

Cevizci, Ahmet, *Sokrates- Fikir Mimarları Dizisi-8*, Say Yayınları, İstanbul, 2011.

Cherniss, H. F., "İdealar Kuramının Felsefi Yönden Sağladığı Tasarruf", *Platon Felsefesi Üzerine Araştırmalar* (der. Ahmet Cevizci), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, ss. 40-50.

Christiano, Tom, "Democracy", *The Stanford Encylopedia Of Philosophy*, (Spring 2105 edition),(Ed. Edward N. Zalta), http://plato.stanford.edu./entries/democracy/>. (E.T: 18.02.2015).

Çaha, Ömer, *Siyasi Düşüncelere Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul, 2013.

Dilaver, Bülent, *Siyaset Bilimine Giriş*, Kalite Matbaası, Ankara, 1976.

Dönmezer, Sulhi, *Toplumbilim*, Beta yayıncılık, İstanbul, 1994.

Durak, Nejdet, *Aristoteles ve Farabi'de Etik*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2009.

Gülcan, Nur Yeliz, "Platon ve İdeal Devleti", *Antik Yunan'da Felsefe ve Çağımıza Etkileri (iç.)*, (Ed. Yavuz Kılıç), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2011.

Güzel, Cemal, "Platon'un Bilgi Görüşü", *Hacattepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2003/Cilt:20/Sayı:2, ss.105-115.

Hadot, Pierre, *İlkçağ Felsefesi Nedir*, (Çev. Muna Cedden), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011.

Hare, R. M.,*Platon Düşüncenin Ustaları*, (Çev. Işık Şimşek – Bediz Yılmaz), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2002.

Kanat, Celal A., *Platon Ve Aristoteles'te Devlet Ve Toplum Felsefesi*, Doruk Yayınları, İstanbul, 2013.

Kapani, Münci, *Politika Bilimine Giriş*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1978.

Kapani, Münci, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1995.

Kerse, Meral Işıldak, "Demokrasi Kavramının Yeniden Sorgulanması", *Antik Yunan'da Felsefe veÇağımıza Etkileri (iç.)*, (Ed. Yavuz Kılıç), Doğu Batı yayınları, Ankara, 2011.

Kışlalı, Ahmet Taner, Eski Yunan'da Demokrasi Ve Demokratik Düşünce, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:17, Sayı:1, 1984, ss. 63-67.

Kuçuradi, İoana, Yirmibirinci Yüzyılın Eşiğinde Demokrasi Kavramı Ve Sorunları, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cumhuriyetimizin 75. Yılı özel sayısı, 1998.

Lloyd, G.E.R.,*Aristoteles*, (Çev. Aylin Kayapalı), Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Mayo, Henry B.,*Demokratik Teoriye Giriş*, (Çev. Emre Kongar), Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1964.

More, Thomas, *Utopia*, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu – Vedat Günyol – Mina Urgan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Ocak, Hasan, "Bir Ahlak Felsefesi Problemi Olarak Erdem Kavramına Yüklenen Anlamın İlkçağ'dan Ortaçağ'a Evrimi", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi),* Sayı:11, 2011 Bahar, ss. 79-101.

Ökten, Kaan H.,*Aristoteles*, *Fikir Mimarları Dizisi-13*, Say Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Platon, *Devlet Adamı*, (Çev. Furkan Akderin, haz. Ahmet Cevizci), Say Yayınları, İstanbul, 2011.

Platon, *Devlet*, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu – M. Ali Cimcoz), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980.

Platon, *Diyaloglar*, (Çev. Adnan Cemgil), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012.

Platon, *Gorgias Diyaloglar- 1*, (Çev. Melih Cevdet Anday), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

Platon, *Lakhes*, (Çev. Nureddin Şazi Kösemihal), MEB, İstanbul, 1942.

Platon, *Meneksenos*, (Çev. Furkan Akderin, haz. Ahmet Cevizci), Say Yayınları, İstanbul, 2011.

Platon, *Phaidon Ruh Üzerine*, (Çev. Nazile Kalaycı), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2012.

Platon, *Phaidros*, (Çev. Hamdi Akverdi), MEB Yayınevi, İstanbul, 1977.

Platon, *Yasalar*, (Çev. Candan Şentuna – Saffet Babür), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.

Popper, Karl R., *Açık Toplum ve Düşmanları Cilt 1- Platon* (çev. Mete Tunçay), Liberte Yayınları, Ankara, 2010.

Ross, Davıd, *Aristoteles*, (Çev. Ahmet Arslan), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2011.

Rüşd, İbn, *Siyasete Dair Temel Bilgiler "Kurtbalı İbn Rüşd'ün Platon'un Devleti'ne Düştüğü Şerh*", (Çev. Hilmi Özev), Dünya Klasikleri – Felsefe, İstanbul, 2013.

Schmidt, Monfred G., *Demokrasi Kuramına Giriş* (çev. M. Emin Köktaş) Vadi Yayınları, Ankara, 2001.

Smith, J. A., *The Ethics of Aristotle*, trans., J. A. Smith, "Introduction", 2004, Pennsylvania: The Pennsylvania State University, ss. 1-20.

Störıg, Hans Joachım, *Dünya Felsefe Tarihi*, (Çev. Nilüfer Epçeli), Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 135.

Strauus, L., "Klasik Siyaset Felsefesi Üzerine?", *Siyasi Hermenötik: Siyaset Felsefesinin Temel Sorunları* (Haz. B. Tatar), Samsun, Etüt Yayınları, 2000, ss. 77-92.

Strauus, L., *Doğal Hak Ve Tarih* (çev. M. Erşen-P. Onur), Say Yayınları, İstanbul, 2011.

Şahin, Eyüp, "Platon ve Farabi'de Aristokrasi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51:1, 2010, ss. 111-130.

Şenel, Alaeddin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996.

Taşkın, Ali, "Platon'un Demokrasi Paradoksu", *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat FakültesiFelsefe Dergisi*, 2011, Sayı:16, ss. 62-73.

Teziç, Erdoğan*, Anayasa Hukuku*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1986.

Topakkaya, Arslan, Adalet Kavramı Bağlamında Aristoteles-Platon Karşılaştırması, *FLSF Dergisi*, Cilt:6, Sayı:6, 2008, ss. 27-46.

Topakkaya, Arslan, *Sistematik Felsefe Bağlamında Platon – Aristoteles Karşılaştırması*, Nobel Yayın, Ankara, 2014.

Topdemir, Hüseyin Gazi, *Fârâbi Fikir Mimarları Dizisi-16*, Say Yayınları, İstanbul, 2010.

Topdemir, Hüseyin Gazi, *İbn Rüşd Endülüslü Bilge Fikir Mimarları Dizisi-25*, Say Yayınları, İstanbul, 2013.

Tunçay, Mete, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.

Ulaş, Sarp Erk, *Felsefe Sözlüğü*,(Haz. A. Baki **Güçlü**, Erkan **Uzun**, Serkan **Uzun)**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002.

Ünal, Şeref, *Temel Hak Ve Özgürlükler Ve İnsan Hakları Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997.

Ünder, Hasan, "Platon'un Devletinde Eğitim Ve İnsan Doğası", *Ankara Üniversitesi Eğitim BilimleriFakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 1993, ss. 185-201.

Yetiş, Mehmet, "*Antik Atina'da Demokrasinin Gelişimi: Soloncu Pasif Devrimden Peisistratos'un Tiranlığına*", Ankara Üniversitesi, Ankara,

(http://politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/54/2/Mehmet/YETIS.pdf) (E.T.25.07.2014)

Yılmaz, Zafer, "Platon'un Tiranlık Eleştirisi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt-6, Sayı 2, 2005, s. 144.

Zeller,Eduart, *Grek Felsefe Tarihi*, (Çev. Ahmet Aydoğan), İz Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 236.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı :Bengü Özyürek Şahin
Uyruğu : Türkiye (TC)
Doğum Tarihi ve Yeri : 07.07.1977-Şefaatli
Medeni durumu : Evli
Tel : 05052271693
Email :sudenaz0206@gmail.com
Yazışma adresi : Mimarsinan Mah. Tuna Cad. No:45/7
Kocasinan / Kayseri

EĞİTİM

Lisans : Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
Lise : Ilgın Lisesi

İŞ DENEYİMİ

1999 – Halen Milli Eğitim Bakanlığında Öğretmen

YABANCI DİL

İngilizce

YAYINLAR

Sistematik Felsefe Bağlamında Platon Aristoteles Karşılaştırması

“Siyaset Felsefesi Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması” ss.157-175.

Arslan Topakkaya/Bengü Özyürek Şahin